Microsoft

Microsoft®
Word

ATATÜRK'ÜN ANADOLU'YA GÖNDERİLİŞ OLAYININ İÇYÜZÜ

Dizgi - Yayımlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Aralık 2000

BAKİ ÖZ

ATATÜRK'ÜN ANADOLU'YA GÖNDERİLİŞ OLAYININ İÇYÜZÜ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ya da Anadolu'ya geçiş olayı çok iyi bilindiği sanılmasına

karşın, pek de öyle değil. H‰l‰ bu ''çok iyi bilinen'' olay birçok gizlilikleri bağrında taşıyor. Bu

niteliğiyle birçok eleştirileri de üzerine çekmiştir.

M.Kemal'in Anadolu'ya gönderilişinde şu dört nokta üzerinde durulmaktadır. M.Kemal'i

Anadolu'ya; 1) Padişah Vahdeddin gönderdi. 2) Padişah ve İstanbul Hükümeti gönderdi. 3)

İngilizler'in seçiş ve onayıyla gönderildi. 4) M.Kemal kendi çaba ve becerisiyle Anadolu'ya

geçti.

Biz araştırmamıza bu savlar (tez, iddia) doğrultusunda baktık. Bu dört noktanın da kendi

açılarında doğruluk payları olduğunu gördük. Evet, M.Kemal kendi beceri ve çabasını ortaya

koyarak, zamanlamasını çok iyi yaparak, padişah ve Hükümet'in onayını alarak, İngilizler'in de

desteklemesiyle Anadolu'ya geçmiştir. Ne var ki, M.Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinde bu

dört öge ortak davranmasına karşın, taşıdıkları amaç açısından ortak düşünmüyorlardı.

M.Kemal bu ögelerden ayrı düşünüyordu. Gizli tuttuğu özel bir amacı vardı. Bu M.Kemal'in

tarihsel misyonuydu. Emperyalist işgale uğramış Türkiye'yi kurtarmak, tam bağımsız duruma

getirmek, ulusal birlik ve düzeni sağlamak...

İngiltere, Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin amaçları ortaktı. Bir takım çevrelerin sandığı gibi

padişahın ''gizli bir amacı'' yoktu. Onlar İngilizler'in egemenliğinde Türkiye'yi yönetmeyi

düşünüyorlar, İngiltere'ye ters düşmemekle yumuşak koşullu bir barış yapabileceklerini

sanıyorlardı İngiltere'nin amacı ise sömürge alanı olan Orta Doğu ve Uzak Doğu yolunu güvence

altına almak, Boğazları denetimlerinde tutmak, Bolşevikliği kıskaca alarak zararsız duruma

getirmekti. Bu temelde Padişah, Hükümet ve İngiliz'ler amaç olarak birleşiyorlardı.

Bu temel nasıl atılacaktı. Anadolu'da ateşkes sonrası filizlenen ulusal kıpırdanmaları yok etmek,

sindirmek gerekiyordu. Kısaca işlerin düzene girmesi için İngiltere ve Saray çevresi ortaklığı

içerisinde Anadolu'da hak üzerinde bir diktatörlük kurulması gerekiyordu. Bu yolla ülke, Saray

ve çevresiyle İngiltere'nin istediği biçimde yönetilecekti. İşte geniş yetkilerle donatılmış,

becerikli ve güçlü bir kurmay olan M.Kemal bu amacın sağlanması için Anadolu'ya

gönderilmişti. Yoksa, Anadolu'da gelişen ulusal filizlenmeye önder olsun diye, değil. Onların bu

açık tasarılarıyla, M.Kemal'in ''gizli amacı'' zaman olarak uyuştu. M.Kemal doğan bu olanağı çok

iyi değerlendirdi. Sorunun içeriği budur.

Çalışmamızı iki bölümde tasarladık. Birinci bölümde oluşan koşulları, bu koşulları M.Kemal'in

değerlendirişini, kısaca görev alışını inceledik. İkinci bölüm ise birinci bölümü bütünleyici

nitelikte. Birinci bölümde doğan sorulara yanıt, bir bakıma M.Kemal'in Anadolu'ya geçişinden

sonra padişah, Hükümet ve İngilizler'in ortak tutumu irdelendi. Sunduğumuz belge ve kanıtlarla

padişahın ''ülke kurtuluşu''nu gerçekten düşünüp düşünmediği ortaya çıktı. Yani İngilizler'le ortak

tutum içerisine girilip, M.Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşının nasıl yok edilmeye çalışıldığı

belgelendi. Böylece Padişah'ın Emperyalizm karşısında uzlaşıcı ve işbirlikçi gerçek niteliği

ortaya çıktı. Yani ikinci bölüm birinci bölümdeki savları kanıtladı, bir bakıma.

Bizim tarih araştırıcılığında gerçek düşüncemiz: hakkı, hakkı olana vermektir. Bu da gerçeği

bulmamızı sağlayacağı gibi, karalama veya aşırı övgüler düzmede korur bizi. Bilindiği gibi

tarihin önemli hastalıklarından biri bu.

Karşılaştırmak ve irdelemektir, ikinci yöntemimiz. Böylece de bir yanın aşırı abartılmasından

korunmuş oluruz.

Uyguladığımız üçüncü nokta da şu: Belge ve kanıtlar bizi nereye götürürse oraya varmak. Bu da

bizi önyargılılıktan kurtarır.

Belge ve kanıtlar doğrultusunda düşünce üretmek, yorum yapmak, bir başka ilkemiz. Aksi

durumda belge ve kanıta dayanmayan düşünce üretimleri sansasyon ve spekülasyon batağına

sürükler, araştırıcıyı. Dayanıksız ve temelsiz bir sav (iddia) çıkar ortaya.

Bir takım öznel, öte deyişle ''anı'' türü kaynaklardan dikkatli ve karşılaştırmalı yararlanmaya

çalıştık. ''Anı''ların yansızlığı olanaksız. Anı yazıcısı görüş, düşünce, seziş ve duygularını

yansıtmak zorunda. Bu tür kaynaklardan karşılaştırmalı yararlanılmadığında öznelliğe ve yanlılığa

düşülmesi doğal. Öznel ve yanlı olan tarih araştırmalarının bilimselliği kuşkuludur. Bundan da

sakınmaya çalıştık.

Belirttiğimiz bu ilkeler doğrultusunda sorunu araştırdık. Bilimsel kalmak, yansız davranmak,

doğruyu bulmak amacımızdı. Ne ölçüde başarılı olduk, okur bilir.

''Son sözü'' söylemek diye bir düşüncemiz de yoktu. Tarih her an için gelişen bir bilimin dalı.

Yeni belge ve kanıtlar çıkması, olaylara yeni bir derinlik ve yön kazandırmaktadır. Tarihin bu

niteliği bir bakıma ''son söz''ün söylenmesini önlemektedir. Bu ''son söz''e varan halkalar

içerisinden biri, bir aşaması olmaya çalıştık. ''Son söz'' yine de geleceğindir. Bunu kabullenmek

gerekir.

Vahdeddin olsun, İstanbul Hükümeti üyeleri olsun, M.Kemal olsun, artık tarihin malıdırlar. Tarih,

büyük bir mahkemedir. Yargı tarihindir, değerlendirmeyi o yapacaktır.

Olayın açıklığa kavuşturulması doğrultusunda tüm belge ve kanıtlar sergilendi, bir bakıma, bu

araştırmamızda. Biz belge ve kanıtların gerektirdiğini söyledik, yorumladık. Belge ve kanıtlar

böylece okurun da gözü önünde. Bize katılıp katılmamakta serbesttirler. Yargı okurumuzun.

Saygıyla karşılarız.

Baki Öz

Erzincan, 1986

BÖLÜM

1

ATATÜRK'ÜN ANADOLU'YA

GEÇİŞ OLAYININ İÇYÜZÜ VE

İSTANBUL YÖNETİMİNİN TUTUMU

Atatürk'ün Anadolu'ya geçiş olayının içeriği h‰l‰ tartışma konusudur. Bu görevi nasıl kopardı?

İstanbul Hükümeti ve padişah bu görevi bilerek mi Atatürk'e verdiler? Yoksa bir ''şaşkınlığın'' mı

sonucu oldu? M.Kemal'in baskıya boyun eğmeyen bir kişiliği olduğu bilindiğinden, Anlaşıklar'la

(İtilaf Devletleri) bir sürtüşmeye yol açılmaması için mi bir bakıma Anadolu'ya ''sürüldü''? Yoksa

Kurtuluş Savaşı'nı başlatsın diye mi bu olanak ve ortam ona hazırlandı? Osmanlı Devleti'nin bu

yetenekli ve tanınmış generali, Anadolu'da halkı derleyip toparlayıp ülkeyi Mondros

Bırakışmasının kıskacından kurtarsın diye bizzat Padişah Vahdeddin'ce mi görevlendirildi?

Yoksa Anadolu'ya bir General göndermek gerekiyordu da M.Kemal mi uygun görüldü?.. Bu

geniş, yetkin görevi M.Kemal kendi becerisiyle mi kopardı? yoksa olaylar M.Kemal'in dışında

mı gelişti?.. Bu sorular sürekli sorulur, tartışılır ve araştırılır. Biz belgeler, kaynaklar ve olayların

gelişimi açısından bakarak ve hakkı, hakkı olana verme ilkesinden hareket ederek olaya bir

açıklık getirmeye çalışacağız.

I- M.KEMAL'İN İSTANBUL'DAKİ ÇALIŞMALARI:

M.Kemal Osmanlı Devleti'nin sonunu açıklıkla görebilen bir kurmaydı. Bu nedenle I. Dünya

Savaşı'nın sonlarına varılırken, M.Kemal de etkin bir takım tasarı ve önlemler içerisine girdi.

Daha İstanbul'a gelmeden önce başlayan bu tasarı ve çalışmalar Samsun'a hareket edişine

dek bir takım aşamalardan geçerek olgunlaştı. Kısaca M.Kemal durum karşısında birçok yol

düşündü, izledi. Bunları sırasıyla görelim:

1- Hükümet'te Etkin Görev Alma İsteği:

M.Kemal Ahmet İzzet Paşa'nın kurduğu hükümet'te (14 Ekim-11 Kasım 1918) Savaş (Harbiye)

Bakanlığı ve bütün orduların başkomutanlığını istemişti. Ne var ki Hükümet kurulmuş, ama

M.Kemal'e bu görev verilmemişti (1).

Bırakışma sonrası A.İzzet Paşa M.Kemal'i İstanbul'a çağırmış (2), M.Kemal'i geldiğinde A.İzzet

Paşa görevinden ayrılmıştı. Selek'in nitelemesiyle ''renksiz, bunamaya yüz tutmuş bir yaşlı'' olan

(3) Tevfik Paşa'ya hükümet kurduruluyordu.

M.Kemal bu durumu kabullenmedi. A.İzzet Paşa'yı uyardı. Onun yönetiminde yeni bir hükümet

tasarlandı. Dahası bakanlar listesi bile düzenlendi (4). Mebuslar'la görüşüldü. Tevfik Paşa'ya

güvenoyu verilmemesi istendiyse de, Tevfik Paşa Mecliste güvenoyu alınca M.Kemal'in bu

tasarısı gerçekleşmedi (5).

7 Kasım 1918'de Savaş Bakanlığı emrine verilmesine karşın, Adana'yı bırakarak 13 Kasımda

İstanbul'a gelip kurtuluş yolları arayan M.Kemal; böylece askerlikten siyasaya geçmiş ve ilk

siyasi çalışması da Tevfik Paşa olayıyla başlamış oldu (6).

M.Kemal, Prof.D.A. Rustow'un da vurguladığı gibi, bırakışma sonrası İstanbul'a siyasal duruma

egemen olmak için gelmişti. İsmet Paşa'ya göreyse, M.Kemal'in bu dönem İstanbul'da kurduğu

ilişkiler sorumlu bir devlet adamının ilişkileri türündeydi (7). Böylece M.Kemal ''Türkiye'yi siyasal

yoldan, siyasal önlemlerle kurtarmaya'' çalışıyordu (8).

Tevfik Paşa'nın güvenoyu alması önlenemeyince, padişahla ilişki kurmak ve onu tasarlanan

doğrultuya çekmek yolları denendi. Ne var ki padişah, anında M.Kemal'le görüşmeyi kabul

etmedi. Cuma sel‰mlığı sonrasına bıraktı. Görüşmede M.Kemal'in düşüncesini açmasına

olanak tanımadı (9). Kendi kuşkularını gidermek için M.Kemal ve grubundan bağlılık istedi (10).

Bu tür çalışmalar sonuçsuz kalınca M.Kemal Pera Palas'taki odasından Şişli'deki evine taşındı.

Bu ev M.Kemal ve arkadaşlarının çalışmalarına, ulusal savaşım için hazırlıkların merkez oldu.

Ulusal kurtuluş tasarısı bu evde yapıldı (11). Başka bir deyişle Türk Bağımsızlık Savaşı ve

Devriminin ilk temelleri bu evde atıldı.

M.Kemal burada güvenebileceği ve iş yapabileceği kimseleri topladı. İlk ilişkiler Fethi Bey'le

kuruldu. Fethi Bey M.Kemal'in çocukluk arkadaşıydı. Güvenilir kişiliği vardı. Mebustu. ''Osmanlı

Hürriyetperver Avam Partisi''nin ve Meclis'teki bir grubun başında bulunuyordu. ''Minber''

gazetesini çıkarıyordu. Bu gazeteye M.Kemal de ortak oldu (12). İmzasız yazılar yazarak

kamuoyu oluşturuyordu (13). Ne var ki siyasal ortam nedeniyle M.Kemal'in sözlerindeki açıklık

bu yazılarında pek görülmüyordu.

Ülkenin çeşitli yerlerinde görevli olan geleceğin bağımsızlıkçı öncü kadrosu, teker teker

İstanbul'a geliyor ve birleşiyorlardı. Şişli'deki ev bu kadroya merkezlik ediyordu. Ali Fuat,

K‰zım Karabekir, Rauf, İsmet, Canpolat, T.Rüştü, Dr. Rasim Ferit (Talay) ve daha birçoğu bu

kadro içerisinde yer almıştı (14). Ne var ki yönetimin kötü bakışları üzerlerindeydi. Bir takımı

tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne gönderildi. Öteki kadro üyeleriyse tutuklanmamak çabası

içerisindeydiler. Çünkü tutuklanmaları durumunda Türk Bağımsızlık Savaşı ve Devrimi'nin

yazgısı değişebilirdi. Bu nedenlerle çeşitli çevrelerle ilişkiler kuruldu.

Propaganda ve yayın çalışmaları yapılarak ulusal direniş ve toparlanma sağlanmaya

çalışılıyordu. Tevfik Paşa Hükümeti'ni yıkmak da bunların arasındaydı. M. Kemal gazeteci A.

Emin (Yalman) Bey'le görüşerek ''Vakit''e demeçler verdi (15). ''Minber'' bu amaçla yayına

konmuştu. Anlaşık devletlere karşı savaşımın yolu çizilmeye çalışılıyordu. M. Kemal, 1914'te

yazdığı ''Zabit ve Kumandanla Hasbihal'' yapıtını yayınlayarak, Türk asker ve subayının

savaşlarda gösterdiği ''güçlülük'', ''moral'', ''saldırı kararı'' ve ''insiyatif''i hakkında canlı örnekler

sergiliyor; dolayısıyla I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan subay ve komutanların morallerini

yüksek tutmaya çalışıyordu (16).

Bu çalışmaların yanı sıra M. Kemal demokratik ve yasal yollarla başa gelmek için ayrıca şu

almaşıklardan (alternatif) da bulundu. Tabanı geniş tutabilmek, varolan güçlerden

yararlanabilmek için henüz örgütlü durumunu koruyan İttihat ve Terakki ile dolaylı olarak bağ

kurma yolu denendi. Böylece Fethi Bey, Cavit Bey'le ilişki içerisine girdi ve Cavit Bey

''Minber''e kazandırıldı. Zaten bu dönem, genelinde partilerüstü birleşme yönünde bir akım vardı

(17).

İnatçı bir İttihat Terakkili olan Ayan Meclisi Başkanı Ahmet Rıza Bey'le de birleşme düşünüldü.

A. Rıza aynı zamanda padişahla da sıkı ilişki içerisindeydi. A. Rıza kendini Tevfik Paşa'nın

yerine başbakanlığa aday olarak görüyordu. İşte tam bu sıralar M. Kemal, A. Rıza'dan

yararlanmak istedi. Kuracağı kabineye Savaş Bakanı olarak girmeyi tasarlıyor, Savaş

Bakanlığı'nın varlığında bir ''güç'' görüyordu. Ordunun yenik olmasına karşın geriye kalanla

ülkenin kurtarılabileceğini umuyordu. M. Kemal'in bu yaklaşımı A. Rıza'nın işbirliğine

girmemesiyle sonuçsuz kaldı (18).

M. Kemal Padişah Vahdeddin, hükümet çevreleri, Hürriyet ve İtilaf partilerle de sıkı ilişki

içerisine girerek, yasal yollarla hükümete gelme yollarını aradı. Dört kez Vahdeddin'le

görüşebildi (19). Yanına çekmeye çalıştı. Henüz hiyanete sapmamış, Hürriyet ve İtilaflılar ve bir

takım bakanlarla da ilişki kurmaya çalışıyordu. Bunlar arasından en seçkinleri Deniz Bakanı

Avni Paşa ile İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'di. M. Ali Bey, Ali Fuat (Cebesoy) Paşaların

hısımıydı. M. Kemal Cebesoy ailesi yoluyla bu bakanla ilişki kurabilmişti. Mehmet Ali Bey, M.

Kemal'i A. Fuat Paşa'dan sorup öğrenmiş ve görüşmelerinden de M. Kemal bu bakanı

kendisine inandırabilmişti (20).

M. Kemal, Anlaşık (İtilaf) Devletleriyle de ilişki kurmayı -amacı için bir dönem- bir yöntem olarak

seçmişti. Özellikle İngiltere ve İtalya'yla ilişki yollarını aradı ve kurdu. Fiilen işgal edilmiş bir

kentte, işgal güçleriyle uzlaşmadan hükümet olmak ve yürütmek doğallıkla olanaksızdı. İktidar

adayı olarak M. Kemal bu durumu göz önüne alarak, uzlaşma yollarını aradı. Anlaşık güçleriyle

ilişkiyi bu güçlerle yakınlık kurmuş eski Hürriyet ve İtilaflılarla sağlıyordu. ''İlişki kurduklarım

arasında eski İttihatçılardan, yahut İtilafçılardan, işgal güçleriyle birlikte çalışanlardan birçok

kimseler vardı. Her biri ile büsbütün başka türlü görüşüyordum'' (21) diyor. Demek ki bu dönem

M. Kemal yabancı güçlerle ilişkilerini ''diplomatça'' yürütüyordu. İngilizler'e dokunmaktan özenle

çekinen M. Kemal, özellikle İtalyanlarla ilişki kurmuştu. Kont Sforza'nın korumasında olunursa

İngilizler'in kendilerini tutuklamaktan çekineceklerini düşünüyordu. M. Kemal İngiliz gazetecisi

M. Ward Price'den İngiliz yetkilileriyle ilişkisinin sağlanmasını istedi. Ünlü casus Rahip Frew'le

de dostluk kurdu (22). Böylece M. Kemal dönüşü olmayan yolda, kesin kararını vermeden önce

tüm olasılık ve olanaklar üzerinde durmuş ve denemişti (23).

M. Kemal İstanbul'da bu tasarılarını gerçekleştirmeye çalışırken hükümetçe kendisine birtakım

görevler de verilmişti. Ne var ki tasarılarını henüz yeterince deneme olanağı bulamadığı için bu

önerileri kabul etmemiş, II. Ordu Müfettişi olarak Konya'ya gönderilme isteğini, rahatsızlığını öne

sürerek reddetmişti (24). Şubat 1919'da General Allenby, Ali İhsan Paşa'nın yerine M. Kemal'in

6. Ordu Komutanlığı'na atanmasını istemiş, M. Kemal bu isteği kabul etmemişti. Bunun üzerine

otomobili, yaveri ve komutanlık ödeneği elinden alındı ve izlenmeye de başlandı (25). Bunlar

hep İstanbul'da yasal ve demokratik yollarla yönetime gelmek ve çözümü İstanbul'da aramak

için yapılıyordu. M. Kemal bir arayış içerisindeydi. Her türlü yolu deniyordu.

M. Kemal'in Başbakan yahut Savaş Bakanı olarak ülkeyi uçurumdan kurtarması birtakım İttihat

Terakkici çevrelerce de zaman zaman düşünülmüştü. İttihat Terakki komitecilerinden Yakup

Cemil, yönetimindeki İttihat Terakki kliğini devirmeyi tasarladığında, Savaş Bakanı ve

Başkomutan Vekili olarak M. Kemal'i düşünmüştü (26). 1917'lerde Enver Paşa'nın Alman

uyduculuğuna karşı bir Kemal-Cemal işbirliği söz konusu edilirse de Cemal Paşa'nın

çekimserliğiyle bir sonuca ulaşılamadı (27). Dolayısıyla M. Kemal İttihat ve Terakki içerisinde

Enver kliğine karşı sürekli olarak bir almaşık, seçenek olarak görülüyordu.

M. Kemal, Sarayca da Enver kliğine karşı benimsenmek ve bende edilmek istendi.

Vahdeddin'in yaverliğine getirilmesi, veliahtın Almanya gezisinde görevlendirilmesi, kızı Sabiha

Sultan'la evlendirilmek istenmesindeki amaç buydu. Fakat M. Kemal bende olmaktan korktuğu

için, kaçındı ve evliliği tepti (28).

Görüldüğü gibi M. Kemal ilk kez demokratik ve yasal yolları arar. Ulusal birliği ve bağımsızlığı

amaçlayan bir hükümette etkin görev alarak Osmanlı Devleti'nin yazgısını değiştirmeye çalışır.

Ne var ki işler düşündüğü gibi gelişmez. Bu tür bir olanak yaratamaz. Gerçi hükümette yer alıp

Savaş Bakanlığı'na gelse bile, o koşullarda böylesi bir yıkıma gidişi durdurabileceğini, varılan

sonuca varabileceğini sanmıyorum (29).

Ama M. Kemal bu yolu denemeye kalkışmıştı. Demokratik ve yasal yolun kapalı olduğunu

görünce başka yollar denedi.

2- İstanbul'un Darbe Hazırlıkları:

Yasal ve demokratik yollar kapanınca, M. Kemal ve kadrosu ''ihtil‰l'' yolunun denenmesini

düşündüler (30).

Bu aralar ''Ay-Yıldız'' adlı bir gizli örgüt kurulmuş, M. Kemal'inse bu örgütün başında olduğu ileri

sürülmekteydi. Bu örgüt Hakları Savunma dernekleriyle de bağ kurmuştu. Trakya Paşaeli

Hakları Savunma Derneği Şubat 1919'larda M. Kemal'le ilişki kurmuş, dahası başlarına

geçmelerini istemişlerdi. M. Kemal'se parça parça değil, ''bütün ülke yazgısını yönetecek, ele

alacak bir kuruluş oluşturup, birlikte çalışmayı'' öneriyordu (31).

Bırakışma sonrası İstanbul'a dönen M. Kemal, Ali Fuat'la görüştüğünde; halka silah dağıtılmasını

ve halkın silahlı direnmeye hazırlanmasını istemişti (32).

Gizli çalışmaların yanı sıra liberal eğilimli, kesin programları olmayan birtakım siyasal kümeler,

İstanbul yakasında bir evde bir çeşit ''Ulusal Kurultay'' kurmak amacıyla toplanmışlardı (33). Tek

çözüm olarak ulusal direnme amaçlanıyor; hükümete sızma, yetkililerle ilişki kurma yolları

deneniyordu (34). Çözüm getirmediği görülünce de ''ihtil‰l'' ve ''hükümet darbesi'' yolları

denenmesi düşünüldü. Fethi Bey ve daha birkaç arkadaşla birlikte ''ihtil‰lci bir komite''

kuruldu. Bu komite padişahı tahtından indirmeyi, hükümeti devirmeyi, yeni bir hükümet kurmayı

amaçladı. Ne var ki, M. Kemal'in Şişli'deki evinde verilen bu karardan da bir sonuç alınmadı.

Çünkü yabancı işgali altında bulunan İstanbul'da böylesi bir deneme yarar getirmeyecekti. Yeni

bir hükümet de kurulsa düşman süngüleri altında hiçbir iş yapamayacaktı (35). Bu görüşmeler

içerisinde Kara Kemal ve arkadaşları Tevfik Paşa'yı kaçırmayı önerdilerse de aynı gerekçelerle

M. Kemal ve İsmail Canpolat karşı çıkmışlardı (36).

3- Sessizce Anadolu'ya Geçme ve Gerekli Hazırlığı

Yaptıktan Sonra Ortaya Çıkma Tasarısı:

Hükümetin yıkılmayacağı ve hükümetlerden yararlanılamayacağının anlaşılması, devrimci

kadroyu çözümü Anadolu'da arama seçeneğine götürdü (37). M. Kemal çözüm yolunu şöyle

çiziyordu: ''Uygun bir zaman ve ortamda İstanbul'dan kaybolmak, basit bir düzenlemeyle

Anadolu içine girmek, bir süre adsız çalıştıktan sonra, bütün Türk ulusuna felaketi duyurmak...''

(38). Şu anlaşıldı ki; ''Ulusal direnişi İstanbul'dan değil, Anadolu'dan yönetmek'' gerekiyordu.

Çalışmalar bu doğrultuda yapıldı (39).

Gerçi M. Kemal müfettiş olarak gittiğinde elli gün (19 Mayıs-8 Temmuz 1919 arası) kadar resmi

kalmıştı. Resmi görevi bıraktıktan sonra da sözünü geçirebilmişti. Belki devrimini yapardı ama,

büyük güçlüklerle ve gecikmelerle, olurdu.

M. Kemal Anadolu'da direnme merkezi kurmak için gitmeyi tasarladığında A. Fuat Paşa'yla şu

ilkeleri saptamışlardı: 1) Terhis işlemi durdurulacak. 2) Cephane ve silah düşmana

verilmeyecek. 3) Genç ve dinamik komutanlar işbaşına getirilecek. 4) Ulusal direnmeye yandaş

yöneticiler görev başına getirilecek. 5) Particiliğin yarattığı ayrımcılık engellenecek ve kamunun

morali yükseltilecek (40).

M. Kemal bu aşamada (Ocak 1919'dan sonra) öncü kadrosuyla görüşmelere girdi. Kadro

Anadolu'da görev alıp gitme yollarını arayacaktı. Rauf Bey denizci olduğu için görevinden ayrılıp,

sivil olarak Anadolu'ya geçiyordu. Ege bölgesine gidip, yerli halkı ulusal direnişe çekmeye

çalışacaktı. A. Fuat karargâhını Ankara'ya aktaracak, ''halka güven verecek ve ilişki kuracak''tı

(41). 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan K. Karabekir, M. Kemal'le görüşüp Anadolu'da ''ulusal

örgütler''in doğduğunu, bu yurtseverlerden yararlanılabileceğini'' ileri sürdü (42). M. Kemal'i

''Erzurum'a gitmesini'', ''halkı örgütlemesini'', ''yakında kendilerine katılacağını'' söylemişti (43).

Savaş Bakanlığında müsteşar olan İsmet Bey de çağrılarak Paris Barış Görüşmelerine Türk

delegesi olarak katılması istendi. Ortaya bir harita serilerek İsmet Bey'den Anadolu'ya geçişte

en yakın yolla, direnişe geçilebilecek en uygun bölgenin neresi olduğu hakkında bilgi alındı (44).

Sonraki gelişmeler Anadolu'ya bu biçimde geçişe gerek bırakmadı. M. Kemal'e görev verilerek

gönderildi. Şimdi asıl konumuz olan bu aşamayı ayrıntılarıyla inceleyelim.

II- M. KEMAL'İN ANADOLU'YA GİDİŞ ÇALIŞMALARI VE ANADOLU'DAKİ GELİŞMELER:

Bir taktik adamı olan M. Kemal zamanın ve koşulların olgunlaşmasını beklemiş, bu ara gerekli

hazırlıklarını yapmış, gerekli çevrelerle görüşmüş arkadaşlarını Anadolu'ya geçirmişti. Öteden

beri Anadolu'da gelişen olaylar bir yetkilinin Anadolu'ya görevlendirilmesini gerektirmiş,

İngilizlerin önerisiyle Osmanlı Hükümeti yetkin bir generalini görevlendirirken, M. Kemal bu

göreve uygun bulunmuştur. Şimdi bu olayı ayrıntılarıyla inceleyelim.

1- M. Kemal İngilizler'i Lehine Çeviriyor:

Bir plan çerçevesinde hareket eden M. Kemal, Anadolu'ya geçmek ve tasarılarını

gerçekleştirmek için İngilizler'le iyi geçinmenin yollarını aradı. İngilizler'e yakın görünmeye çalıştı.

Ünlü casus Rahip Frew'le dostluk kurdu (45). İngiliz yetkilileriyle bu yolla ilişki kurmaya çalıştı.

Pera Palas'ta Dail Mail muhabiri Ward Price'Den kendisini İngiliz yetkilileriyle görüştürmesini

istedi. Muhabir bunu istihbarat subayı Albay Heywood'a ilettiyse de bir sonuç alınamadı. M.

Kemal belli amaçlarla, gazetelere İngilizler'i öven demeçler veriyordu. 17 Kasım 1918 tarihli

''Minber'' gazetesinde şu demeci yer aldı: ''İngilizler'in ulusumuzun özgürlüğüne ve devletimizin

bağımsızlığına duyarlılık gösterecekleri saygı ve insanlık karşısında yalnız benim değil, bütün

Osmanlı ulusunun İngilizler'den daha çok iyiliğini isteyen bir dost olamayacağı inancıyla

duygulanması pek doğaldır.'' 18 Kasım'da da ''Vakit'' gazetesine karşı olan iyi niyetinden kuşku

duymak istemem'' diyordu (46). Doğallıkla bunlar amaçlı verilen demeçlerdi. M. Kemal'in

tasarısının çok ince düşünülmüş birer parçalarıydı. Bu taktiklerinin zararını değil, yararını gördü.

Anadolu'ya gönderilmesine karşı çıkmadıkları gibi ufak bir kuşkudan sonra, Anadolu'ya

geçmesi için vize de vermişlerdi (47). Dahası bu görevi almada İngiliz isteği de rol oynamıştı.

İstanbul yöneticileri Anadolu'daki düzensizliğe çözüm yolu aradıklarından İngilizlerle birlikte M.

Kemal'in görevlendirilmesi konusunda anlaşmışlardı (48).

2- M. Kemal Sarayı Lehine Çeviriyor:

İngilizler'le ilişkilerini dikkatli sürdüren M. Kemal, Saray ve çevresiyle de ilişkilerinde dikkatliydi.

Göze girmeye çalışıyordu. İstanbul yönetiminin karşı olduğu şeylere kendisinin de karşı

olduğunu gösteriyor ve siyasal taktikler sergiliyordu. Padişah Vahdeddin'in veliahtlığı

döneminde yaverliğini yapmış, kendisiyle Almanya gezisine çıkmıştı (15.12.1917-4.1.1918

arası). Gelibolu başarıları padişahça biliniyor ve beğeniliyordu. Padişahın gözünde M. Kemal,

doğru, dürüst, vatansever ve güçlü bir kurmaydı. Ona çok güveniyordu (49). Almanlar'a karşıydı.

M. Kemal'in I. Dünya Savaşı'ndaki Alman kurmaylarının yönetimi hakkındaki eleştirel raporları,

dahası Valkenheim'in yardımcılığından ayrılışı, Sarayca bilinen gerçeklerdi (50). M. Kemal'e

padişah ve çevresi gibi Alman, Enver Paşa ve İttihat Terakki karşıtı idi, böyle de biliniyordu

(51). İstanbul'a geldikten sonra da padişahla ilişki içerisindeydi. 15 Kasım, 22 Kasım, 20 Aralık

1918 ve 15 Mayıs 1919 günleri padişahın katına çıkmış, gelişmeler karşısında padişahı

yönlendirmeye çalışmıştı. Buna karşın padişah da M. Kemal'den yararlanma yollarını arıyor,

onun güçlü kişiliğinde orduyu yanına çekmeye çalışıyordu (52).

M. Kemal'in bu özellikleri İngilizler'ce de çok iyi bilinmekteydi. Dahası I. Dünya Savaşı sonrası

dağılan İttihat Terakki'nin yerine kurulan ''Teceddüt Fırkası''na M. Kemal'in de adı karışmış, M.

Kemal şiddetle bu haberleri yalanlayarak, ''...askeri nitelik ve makamıyla ilişkisini koruduğunu'',

''gerçek olmayan bu haberin yalanlanmasını'' (53) istemişti. İttihatçılarla öteden beri hiçbir ilgisi

olmadığını üzerinde durarak vurguluyordu. Amacı bu aşamada İngiltere'ye ve İstanbul

yönetimine ters düşmemekti. Onların doğrultusunda olduğu kanısını yaymaya çalışıyordu.

3- Anadolu'daki Gelişmeler:

M. Kemal'in tasarıları doğrultusunda çizdiği taktikler olayın bir yönünü hazırlıyordu. Bir de öte

yönü var ki, o da Anadolu'nun durumu. Bu iki yön M. Kemal'in Anadolu'ya geçme olanağı ve

ortamını hazırlamıştı. Birinci yönü M. Kemal hazırlarken Anadolu'daki olaylar da kendiliğinden

hazırlanıyor, M. Kemal bu gelişmeleri izleyip kendisine gerekçe oluşturuyordu.

a) Pontusçu Eylemler:

Bırakışma Türkiye'sinin en çalkantılı bölgesi Samsun'du. Etnik yapı, savaş döneminde yaşanılan

olaylar, Rum ve Ermeni göçürümü ve Pontusçu eylemler bölgede huzursuzluklara kaynak

oluyorlardı. Dağa çıkmış ellinin üzerinde çete vardı. Bunların çoğu Rum'du (54). Özellikle

Bafra'da oniki Rum köyünün 1500 genci bu amaçla silahlanmış ve eşkiyalığa başlamışlardı.

Çeteye katılanların sayısı 25000'e ulaşmıştı. Karadeniz Bölgesinde 1921'e dek 1641 Türk

öldürülmüş, 923 kişi de yaralanmıştı. Yine bu yıllarda iki milyonluk hayvan çalındığı gibi, iki

milyon dolayında da para ve mal gasbedilmişti (55).

I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın gözlemlerine göre; Pontus örgütünün amacı ''Yunanistan'ın

ikiz kardeşi'' olan Pontus Devletini kurmaktı. Çalışmalar Sivas ve Akdağmadeni'ne dek

genişletilmişti. Askersel olarak örgütlenmiş bir ''ordu'' kurulmuştu. Öğretmenler ve papazlar bu

ordunun etkin elemanlarıydı. Örgütün başına Trabzonlu Vasiliso Yuvanidis diye biri getirilmişti.

Böylece Rum nüfus arttırılmaya çalışılıyordu. Bu işler Samsun Metropolit Yardımcısı Eftimos

Zilos'un yönetimindeydi. Büyük devletlerin desteği sağlanmaya çalışılıyor. Vezirköprü ile

Samsun arasındaki dağlarda korunaklar oluşturuluyordu. Genel Savaşın bitiminde Yunan

gemileri İstanbul'dan Karadeniz'e açılınca -destek olarak-, zamanın geldiğini sanıp Türk

köylerine saldırdılar. Böylece Anlaşık devletlerin kasıtlı olarak ''Rum köylerine saldırılıyor''

dedikleri olay Rum çetelerince Türk köylerine oluyordu (56). Fakat aciz durumda olan dönemin

Osmanlı yönetimi olayın bu gerçek yüzünü açıklayamıyor ve direnemiyordu.

Bölgede bulunan yabancı sermaye kuruluşları dahi Pontusçu Rumların ard düşüncelerine

katılıyor, Rum çetelerinin kötülüklerini Türkler yapmış gibi yayıyorlardı. Amerikan Tabacco

Campany (Tütün Ortaklığı)nin 11.1.1919'da Samsun yöresinde Türk köylerinin silahlandırıldığını

duyurarak bu karalama yarışına katılışı en somut örneklerden biridir (57).

Emperyalizmin gücünü alan Pontusçu Rumlar bayağı kararlıydılar. Ayrı bir devlet olmayı

kafalarına koymuşlardı. Karadeniz Bölgesinde toplanan kimi Rum ileri gelenleri 23.2.1919'da

Rum Karadeniz Cumhuriyeti'ni kurmayı kararlaştırdılar. Binyatoğlu, Kolossi, Theodis imzalarıyla

bu istek İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bildirildi (58). Çalışmalar gittikçe hızlandı.

Osmanlı devletinin çöküşü bu yıkıcı - ayrılıkçı kesimlere ayrılma gücü veriyordu. 23 Temmuzda

Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos, destek sağlayabilmek için Avrupa gezisine çıktı. Trabzon'a

İngiliz askerleri gönderilmesini, İngilizler'in yönetiminde yerli jandarma birlikleri kurulmasını

istiyordu. Paris Barış Görüşmelerine Pontus Devleti için birer muhtıra sundu. 18 Ekimde

Batum'da Pontus Cumhuriyeti ilan edildi. Avrupa'da yüz bulamayınca Hrisantos, uzlaşma

önerdi. Ötede bir takım Pontus öncüleri barış görüşmelerine başvurup, Türk çetelerinin

kıyımından söz ediyor, Avrupa'yı kendilerine acındırmaya çalışıyorlardı. Bir yandan da

Sovyetlerle ilişki içerisine giriyor, yardımlarını sağlamaya çalışıyorlardı. Tarih boyunca

Osmanlılarca bakımsızlaştırıldıklarını, ileri sürüyor, Kafkasya'dan Sinop'a dek uzanan bölgede

resmi dili Türkçe ve Rumca olan bağımsız bir Pontus Devleti tasarlıyorlardı (59). Bu tasarıları

onları bölgenin sürekli huzursuzluk kaynağı yapmıştı (60).

Avrupa desteğini sağlama peşinde olan Pontusçular, Avrupa'da kurultaylar düzenliyorlardı.

Amaç dünya kamuoyunu yanlarına çekmekti. Marsilya toplantısında 1.500.000 Ortodoks

Pontuslu Rum'un korunması Anlaşık devletlerden istendi. Sonunda, bölgede ''Türk kıyımının

sonunun geldiği'' savunuluyor, muhtıralar veriliyordu. Helenizm dostu ünlü İngiliz tarihçisi Arnold

J. Toynbee dahi bu ileri sürülen istatistik ve sınırları hayal ürünü'' olarak görüyordu. Bu aşırı

istekler bölgede huzursuzluklara kaynaklık ettiğinden M. Kemal'in Anadolu'ya gönderilişine

önemli ölçüde neden olmuştu (61).

Samsun, stratejik ve ekonomik açıdan da önem taşıyordu. Orta Karadeniz'den Orta Anadolu'ya

açılış kapısı Samsun limanıydı. Kuzeyde Anadolu'ya sarkmayı düşünenler, bu kuzey kapısını

ellerinde bulundurmak zorundaydılar. Ayrıca Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi durumunda

Samsun yolunu seçmesi olasılığı da İngilizler'i kuşkulandırıyordu (62).

b) Doğu Anadolu'da Şžra Devletlerinin

Kurulması:

Anadolu'da İngilizler'in dışında bir takım gelişmeler oluyordu. Doğu Anadolu ve Doğu

Karadeniz'de bir takım ''Şžra - Sovyet'' hükümetleri kuruluyordu. Türk ulusal savaşımının ilk

örnekleri olan bu kuruluşlar, kendi olanaklarıyla örgütleşip, anavatanla birleşmeyi amaçlıyorlardı.

Silahlı birlikler oluşturmuş, birçok kent ve kasaba ''ulusal şžralar'' kurmuşlardı.

5.11.1918 günü Kars'ta geçici olarak ''Kars İslam Şžrası'' adıyla bir türk yönetimi kuruldu.

3.1.1919'da Ardahan'da birçok İttihatçı Tümen Komutanı Yarbay Halit (Deli Halit Paşa)

başkanlığında toplandı. 7 Ocakta ''Ardahan Kongresi'' yapıldı. Bu kongreye Ardahan, Ahıska,

Ahıkelek, Kağızman, Oltu, Akbaba'dan delegeler katıldılar. Bütün ulusal şžraların merkezinin

Kars olması kararlaştırıldı. 18 Ocakta ''Üç Liva''nın her yerinden 131 delegenin katılmasıyla

''Kars Kongresi'' toplandı. Sonunda ''Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti'' kuruldu. Bu hükümet

ay yıldızlı bayrağı ve resmi dil olarak da Türkçeyi aldı. Türkiye'yle birleşmek amacındaydılar.

Hükümet başkanlığına Cihangiroğlu İbrahim Bey, Meclis başkanlığına da Doktor Fuat Sabit

Bey getirilmişti. Ne var ki bu kuruluş uzun ömürlü olmadı. İngilizler'in 12 Nisan'da saldırısı

sonucu yöneticiler tutuklanıp Malta'ya sürüldüler. Kent Ermeniler'e verildi. Ardahan ve Posof'a

Gürcüler el koydular. Daha sonraları K. Karabekir Paşa buraları Ankara Hükümeti adına

alacaktır.

Kars'ın dağılmasından sonra ulusal birleşmeyi Oltulular sağladı. İngilizlerin çekilmesi üzerine

Rum ve Ermeniler kovularak 25.5.1919'da ''Oltu İsl‰m Şžrası'' kuruldu. Bölgelerini bağımsızca

yönetmeyi ve silahlı savunma vermeyi amaçlıyorlardı. Yönetim Tahirbeyzade Yusuf Ziya, Y‰sin,

Salim, Bosnalızade Mümtaz Cahit, Ahmetbeyzade Nazım, Edobeyzade Tahir, Karacibeyzade

Bahri, Seherefendizade Ahmet, Hafızhalilefendizade İsmail, Lispek Müdürü Terpinekli

Mollaahmetoğlu Molla Veysel, Tavusker Müdürü Maksut, Gümrük memuru Bedrettin, öğretmen

Hüsameddin, Örtülü'den Hafızefendizade Hüseyin Sırrı, Sıhsor'dan Mustafaoğlu Mehmet Ağa

gibi yurtseverlerin elindeydi. ''Oltu İsl‰m Terakki Komitesi'' bir tüzük ve anayasa kabul ederek

21.2.1920'de ''Oltu İslam Terakki Partisi'' adını alarak, derneklikten çıkıp partileşti. Oltu yönetimi

ötekilerine göre uzun ömürlü oldu. Nahcıvan'da bir şžra yönetimi kurulduğu gibi, Göle'de de

''Kafkas Çiftçi Şžrası'' kuruldu. Ermeni ve Rumlar'a karşı silahlı savunma veriliyordu. Şžralar

yoluyla dirençli tutulan Doğu'nun bu kent ve kasabalıları B.M.M.'ne başvuruyor, ''ulusal

varlığımızın ve ulusal çıkarlarımızın bütün olasılıklara karşı korunmasını bir ulusal amaç olarak

kabullenen Yüksek Meclis'te; bizim haklarımızın da Türk ulusal topluluğu içinde sağlanmasını ve

bağlılığımızın korunmasını'' istiyorlardı. Batumlular da ''Gürcü Hükümeti yönetimine girmektense

namusumuzla, kanımızla, silahımızla ölmeyi yeğ tutarız'' diyorlardı (63).

Bu gelişmeler İngilizler'i oldukça kuşkulandırıyor, bölge halkının Sovyetler'le işbirliği içerisinde,

Sovyet sistemi doğrultusunda Ankara Hükümetiyle birlikte kendilerine karşı savaşım

vereceklerini umuyorlardı. Tedirginlikleri buradan ileri geliyor, M. Kemal'i de bu gelişmeleri

önlemesi için göndereceklerdir.

İngiliz belgeleri incelendiğinde, tedirginlikleri açıkça görülmektedir. Calthorpe'nin Osmanlı

Dışişleri Bakanına yazdığı 21.4.1919 tarihli mektubunda İngiliz tedirginliği şöyle dile

getirilmektedir:

''Birçok kaynaktan öğrenildiğine göre; Erzincan, Erzurum, Bayburt ve Sivas'ta baştan başa

kurulan şžralarca özellikle Türk ordusundan görünürde serbest fakat askeri denetim altında

devşirme asker toplanmıştır. (...) Söz konusu şžraların asker toplamalarının yasaklanması...''

Osmanlı Dışişleri Bakanı'nın 25 Mayısta verdiği yanıtındaysa Kars'ta kurulan İslam şžralarıyla

ilgilerinin olmadığı, İngilizlerce dağıtıldığını, bölgedeki bu tür huzursuzluğu gidermek için M.

Kemal Paşa'nın genel müfettiş olarak atandığını, bildirmekte (64).

c) Enver Paşa ve Bolşevizm Korkusu:

I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra Sovyetler'e kaçan Enver Paşa burada rahat durmuyor, bu

kez de Bolşevik renkte savaşım veriyordu. Kimi kez Bolşevik gözüküyor ve Sovyet

yöneticilerinin gözüne girmeye çalışıyor, kimi kez de Turancı olarak Kafkaslar'daki Türkler'le

dayanışıp, yeniden Anadolu'ya dönmeye çalışıyordu.

Enver Paşa'nın bu yollu çalışması İngiltere'yi ve İstanbul yönetimini korkutuyordu. Çünkü Enver

Paşa sürekli Kafkaslarda dolaşıyor, Anadolu'yla bağ kuruyor, Karadeniz kıyılarına özellikle

Trabzon'a kendi özel adamlarını gönderiyor, Kafkaslar'daki Şžra Hükümetlerinin kurulmasında

rol oynuyor, onların arasında dolaşıyor, Anadolu'daki eski İttihat Terakki'lilerle ilişkiler kuruyordu.

Bu gelişmeler Enver Paşa'nın Anadolu'da İttihat Terakki'yi yeniden dirilteceği, örgütleyeceği,

Sovyet desteğiyle Anadolu'ya döneceği ve Sovyet sistemini Türkiye'ye uygulayacağı, İngilizler'i

ülkeden kovacağı olasılığını oldukça güçlendirmişti. Dolayısıyla kuşkulanan ve korkuya kapılan

İngiltere, İstanbul Hükümetine baskı yaparak Enver korkusunu giderme yolunda önlemler

almaya çalıştı (65).

Enver Paşa'nın Karadeniz Bölgesine adam gönderdiği söylentilerinin yanı sıra, Sovyetler

Birliği'ndeki Türk devrimcilerinin de bu bölgede çalışma sürdürdükleri yolundaki söylentiler

İngiliz'ce alındığında korkunç bir tablo çıkıyordu ortaya. İngilizler'in kuşkuları böylece daha da

artıyordu. Bu gelişmeler durumu önleyici bir yetkilinin bölgeye gönderilmesini gerektirmekteydi.

d) Ulusal Örgütlerin Savaşıma Başlamaları:

Bırakışma sonrası Türkiye'sinde umutsuzluğun verdiği bunalımla yer yer kaynaşmalar oldu.

Trakya, İzmir ve Ege topraklarının Ermeniler'e verileceği gündeme gelince bölgeler halkı tepki

göstermeye başladılar. Bu durum ülke genelinde ulusal tepkiyi ve sonucunda da ulusal birliği

doğurdu. Trakya halkı toprağını Yunan'a kaptırmamak için 2 Kasım 1918'de ''Trakya-Paşaeli

Müdafaa-i Osmaniye'' derneğini kurdu. aynı amaçla İzmir, 1 Aralık 1918'de ''İzmir Müdafaa-i

Hukuku Milliye Cemiyeti'' doğdu.

Bölge topraklarının Ermeniler'e verileceği ve Ermeni egemenliğine girileceği, bölge halkını bu

tür birleşmeye yöneltmişti. Aynı ögeler Adana yöresinde de ''Kilikyalılar Cemiyeti''ni yaratmştı.

Pontus Rumları'nın istek ve eylemleriyse 12.2.1919'da ''Trabzon Muhafaza-i Hukuku Milliye

Cemiyeti''nin doğmasına kaynaklık etmişti (66). Ellinin üzerinde ulusçu dernek ve örgüt

birleşerek 29 Kasım 1918'de Mill” Kongre''yi oluşturmuşlardı (67).

Durum ulusal birliği de gerektirmiş ki, Ermenilere karşı Kürt ve Türk halkı birleşmişti. Doğu

aşiretleri direk olarak savaşımın içine girmişlerdi (68).

Üniversite ve gençlik de direniş olayının içerisine girmişti (69). İstanbul ve büyük kentler'de

mitingler düzenleniyordu. Binlerce, yübinlerce insan bu mitinglere katılıyor, bağımsızlığı

savunuyorlardı (70). Ülkedeki bu genel tepki gittikçe yoğunlaşıyor ve Temmuz 1919'dan itibaren

bölge ve genel kongreler yapılıyordu. Erzurum, Sivas, Balıkesir (I. ve II.) Nazilli, Alaşehir,

Manisa, Denizli, Pozantı, Uşak, Lüleburgaz ve Edirne kongreleri bu türdendi (71).

Türkiye genelinde ve özellikle Anadolu'daki bu direniş için derlenme, bunlardaki ulusçu öz,

İngiltere'yi ve onun uydusu İstanbul yönetiminin uykularını haklı olarak kaçırıyordu. İngiltere bu

örgütlerde özellikle İttihatçı ve Bolşevik kokusu alıyordu. Yayılmacılığı için bu gelişmelerin

bastırılmasını uygun buluyordu.

e) İngiltere'nin Samsun'da Ulusal Gelişmeleri

Bastırma Çalışmaları:

Ulusal gelişmeleri bastırmak amacıyla İngiltere 9 Mart 1919'da 200, 17 Mart'ta da 150 kişilik

bir asker” güç Samsun'a, bir müfreze de Merzifon'a gönderdi. Samsun'a asker çıkarılması

bölgede tepkileri arttırdı (72). Bunun üzerine Samsun'daki makineli tüfek bölüğünden teğmen

Hamdi komutasındaki askerlerle birlikte 17-18 Mart gecesi dağa çıkarak Türk çeteleriyle

birleşti (75). Olay İngiliz korkusunu doruğa çıkardı. İstanbul Hükümetinden ivedilikle önlem

alınması istendi. Böylece Samsun güncellik kazandı. Türk yöneticilerinin dikkati de Samsun'a

çevrilmiş oluyordu. Kısaca koşullar oluşmuştu. Anadolu'daki gelişmeler M.Kemal'in tasarılarına

yardımcı olmuş, M.Kemal'in cephesinden gelişen olaylarla Anadolu'da gelişen olaylar

denkleşmişti. Bu kez Samsun bölgesine güçlü ve yetkin bir kurmay aranıyordu. Ordu

komutanlıkları kaldırıldığından bunların yeri ''Müfettişlikler''le doldurulacaktı.

Bölgeye gidecek olan müfettiş; asker" eğitim ve öğretimle uğraşacak, dağınık durumdaki sil‰h

ve cephaneyi depolayacak, düzeni sağlayacak ve Rum halkını güvenlik altına alacaktı.

İngilizler'le bu konuda anlaşıldı. İngilizler'in bölgede düzenin sağlanması doğrultusundaki

istekleriyle İstanbul Hükümetinin Ordu Müfettişlikleri kurma yolundaki çalışmaları biçim ve

zaman açısından birbirine denk düşmüştü (74). Yoksa M.Kemal için yaratılmış özel bir görev

değildi.

4 - M.Kemal'in Durumu Değerlendirip

Görev Almak İçin Çalışmaları:

Koşulların oluştuğu bu aşamada M.Kemal devreye giriyor. Şimdi, yalnızca, bu görevi

Hükümetten koparmak gerekiyordu. Atamada Genelkurmay'ın, Savaş Bakanlığı'nın,

Başbakan'ın (Sadrazam), Hükümet'in, padişah Vahdeddin'in ve İşgal Kuvvetleri Komutanlığının

olurları gerekiyordu. Alman, Enver ve İttihat Terakki karşıtı oluşu nedeniyle; İngiltere, padişah ve

Damat Ferit Hükümetiyle aralarında bir çelişki yoktu (75). Bırakışma sonrası ilkeli davranan

M.Kemal İngiltere'ye karşı bir tutum da takınmamıştı (76). Padişah ve Hükümetçe yetenekli,

güçlü ve vatansever olarak tanınıyordu (77).

Bu açıdan olumlu bir durum vardı. Yapılacak şey Hükümete önerilmek ve gerekli olan bürokratik

işlemleri yaptırabilmekti. Zaten daha önce bu tür görevler de önerilmişti. Fakat M.Kemal

tasarladığı zamanlama oluşmadığından görevi kabul etmemişti (78). Zaten görev verilmesi

gereken ve boşta olan kurmaylar arasındaydı. İşte M.Kemal bu noktada işi olacağına

bırakmadı. Bizzat dolaylı ve dolaysız ilgilendi. Araya dostluklar, yakınlık ilişkileri soktu (79).

Dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, M.Kemal'in arkadaşı Ali Fuat Paşa'nın yakınıydı.

M.Kemal ve Ali Fuat, M.Ali Bey'i yola getirebilmek için A.Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl

Paşa'yı devreye sokmuşlardı (80). İ.Fazıl Paşa, M.Kemal'i oğlu kadar seviyordu. Rauf Bey'e

göre M.Kemal, M.Ali Bey'ce Sadrazam D.Ferit Paşa'ya Beyoğlu'ndaki Cercle d'Orient'de bir

yemekte tanıştırılmıştı. Karşılaşma resmi geçmesine karşın, Başbakanın amacı M.Kemal'i

görmek ve tanımaktı (81).

Hükümet üyelerinden Deniz Bakanı Avni Paşa, M.Kemal'in dostu idi. Aynı zamanda Savaş

Bakanı Şakir Paşa'nın damadı oluyordu. M.Kemal bu arkadaşı yoluyla Savaş Bakanı'nı da elde

etmişti. Başbakan'ın M.Kemal'e güven duymasında M.Ali Bey'in rolü büyük olduğu gibi, bu

görevin verilmesinde Avni ve Şakir Paşaların da etkileri büyük olmuştu (82).

Bilindiği gibi bu bakanlar Hürriyet ve İtilaf Partiliydiler. İttihatçılara, Enver ve Alman yanlılarına

karşıydılar. M.Kemal, bunların bu özelliklerinden yararlanmasını çok iyi bilmişti (83).

Samsun olayları üzerine Anlaşık (İtilaf) Devletlerce sıkıştırılan İstanbul Hükümeti çözüm yolu

aramaya koyuldu. Rauf Bey'in anılarına göre, Başbakan, İçişleri Bakanını çağırır, soruna çözüm

getirmesini ister. M.Ali Bey'de, ''Bu iş burada, B‰bı‰li'de yoluna konamaz; düzenin bozulduğu

bölgeye, bu sorunun üstesinden gelebilecek, deneyimli birisini geniş yetkilerle göndermek

gerekir; varolan komutanlar arasında bu niteliklere sahip olarak aklıma gelen Mustafa Kemal

Paşa'dır'' (84) yanıtını vererek, M.Kemal'i açıkça önermiş oldu. Başbakanla (Sadrazam)

tanışmaları da sağlandı.

Şakir Paşa'nın belirttiğine göre Başbakan'ın uygun görmesiyle bu görev M.Kemal'e verildi (85).

M.Kemal doğan bu elverişli durumdan oldukça yararlandı. M.Kemal'in görev ve yetki yazısını

Genelkurmay İkinci Başkanı Albay K‰zım (İnanç) düzenledi. M.Kemal, arkadaşı K‰zım Bey'i

etkileyerek yetkilerinin geniş tutulmasını sağladı (86). Samsun'dan öte bütün il vali ve

komutanlarına buyurabilme ve bildiriler yayınlayabilme yetkisini koydurabilmişti. M.Kemal'in

Albay K‰zım Bey'le hazırladıkları yazı, K‰zım Bey'in Bakanla kararlaştırdıklarını aşmıştı.

K‰zım Bey dahi çekindiğinden bu müsveddeye imzasını koymamıştı. Oysa bu yönergenin

Hükümetin onayından geçmesi gerekiyordu. Şakir Paşa da yönergeye yalnızca mührünü

basmış, imzadan çekinmişti. Yönerge 30 Nisan - 6 Mayıs arası Bakanlar Kurulunda (Meclis-i

Vükel‰) geçiştirilerek görüşüldü. Yönergenin içeriği kabul edildi.

Mustafa Kemal, tek görevinin bu zulüm işinin gerçek olup olmadığını öğrenmek mi olduğunu

sorunca Savaş Bakanı: 'evet' der. Bunun üzerine Mustafa Kemal görevinin biçimini belirlemek

için Genelkurmay Başkanı'yla görüşmek iznini ister, Şakir Paşa da:'peki' der. (Bayur, I/293.)

''M.Kemal olmasa, ya bu görevi kabul etmeseydi de, yine oraya ehliyetli bir komutan

gönderilecekti.'' (Akşin, s.279.)

18 Mayıs 1919'da Hükümet toplantısında onaylandı. 18 Mayısta M.Kemal yola çıkmıştı bile (87).

M.Kemal'in Samsun'a gönderilmesine karar verilmeden önce İngiliz yetkililerine danışıldığı

kesin. Bilindiği gibi Başbakan D.Ferit İngilizler'e danışmadan hiçbir kararda bulunmuyordu.

Ferit Paşa'yla görüşmesini İngiliz yetkilisi Ryan şöyle anlatıyor:

''Türk Hükümeti ilkbaharın başında düzenin, merkezi denetim altında daha iyi yürütülmesi

amacıyla belli ölçülerde genel müfettişlikler kurdu. Bunlardan ilki ve büyük olasılıkla bu göreve

tek atama M.Kemal'di (88). Paşa, özünde eşsiz bir askerdi. Fakat bu zamana dek göze

batabilecek hiçbir siyasal rol oynamamıştı. Açıkça söyleyebilirim ki, Damat Ferit Paşa Nisan

1919'da genel müfettişlik tasarısı hakkında benimle konuştuğu zaman, M.Kemal adı bana hiçbir

şey anlatmamıştı. Ben (...) Ferit'e bu tasarının akla uygunluğuna karşı kuşkularımı bildirdim.

Kendisi M.Kemal ile birlikte yemek yediğini, bağlılığı konusunda ondan doyurucu güvence

aldığını, kendisi de onu öyle bir subay ve görgülü olarak kabul ettiğini söyleyerek bana güvence

verdi.

Ferit'in bu tutumunun içtenliğine inanıyorum. M.Kemal'in; Nisanda göreve atanmasını kabul

ettiği zamanki gerçek düşüncesi hakkında bir yargıda bulunmak çok zor olduğu gibi, doğrudan

doğruya harekete geçtiği zaman onun bu tutumunu sınırlamak da olası değildi. Çünkü ne

Türkiye içinde küçük ve dağınık görevler yapan Anlaşıklar, ne de -dahası Sultanın yardımıyla da

olsa- Hükümet; halk üzerinde oldukça etkin olduğu bizzat denenmiş olan M.Kemal'in davetine

karşıufak bir etki yapabilirlerdi.''

Fevzi Paşa (Çakmak)'nın anlattıkları Ryan'ınkine denk düşmekte ve doğrulamaktadır. ''İşgal

güçlerinin subayları sık sık yanıma gelerek benden Samsun olayı hakkında bilgi almak

istiyorlardı. M.Kemal Paşa'nın Almanlar'a ve Enver Paşa'ya karşı olduğunu söyleyerek yeni

görevine gidince bütün bunların (düzensizlik olayları) ortadan kalkacağını anlatıyordum. Bu

nedenle M.Kemal'in hareketini destekliyor, dahası çabuklaştırıyorlardı'' (89), diyor Fevzi Paşa.

Duruma bakılırsa M.Kemal'in Samsun'a gönderilmesinde İngilizler, Padişah, Başbakan ve

Hükümet anlaşma içerisinde. Bilerek, isteyerek ve bir şeyler bekleyerek göndermişler (90).

M.Kemal'i Anadolu'daki olayları bastıracak güçte görüyorlar, bu görevi yerine getirmesi için

gönderiyorlardı.

Prof. Jaeschke, M.Kemal'in Samsun'a gidiş olayından söz ederek, ''İngiliz Dışişleri Bakanlığı

dosyalarında bu konu hakkında hiçbir şey yoktur; belki İngiltere Savaş Bakanlığı dosyalarında

kimi bilgilerin bulunması olasıdır. Bununla birlikte böyle bir dosya açılmasına da gerek yoktu.

Çünkü zamanıyla Sultan'ın ve Damat Ferit'in güvenini kazananlar doğallıkla İngilizler'in de

güvenine layık görülmüşlerdi (91).

Prof. Jaeschke'nin yargısında da görüldüğü gibi M.Kemal Samsun'a İngiliz ve Saray'ın

işbirliğiyle, ortak karar ve tutumuyla gönderildi. M.Kemal çalışkan ve yetenekli olarak

biliniyordu. Ayrıca İngiltere ve Saray'ın istediği gibi Alman, İttihatçı ve Enver Paşa karşıtıydı.

Bundan daha iyisini bulamazlardı. M.Kemal'den Anadolu'da filizlenen ulusal direnişleri

bastırmasını bekliyorlardı. Bu nedenle böyle zorlu bir komutanı seçmişlerdi.

5- M.Kemal'in Anadolu'ya Geçiş

Görevi ve İçyüzü:

M.Kemal'in resmi görevi, Doğudaki k‰ğıt üzerinde kalan 9. Ordu Müfettişliğiydi (Yeni bir

düzenlemeyle 9. Ordu 15 Haziran'dan sonra 3. Ordu oldu).

Anadolu'ya gönderiliş nedeni ise, Prof. H.Eroğlu'nun çok iyi vurguladığı gibi; ''Samsun'da

Rumlar'ı baskı altına alan Türkler'i yola getirmekti.'' Bu nedenle ''bütün doğu illeri için Ordu

Müfettişliği yetkisini alıyordu.'' Böylece Atatürk ''tarihsel misyonunu yerine getirmek için önemli

bir olanak yakalamıştı'' (92). Bekirağa Bölüğünde tutuklu bulunan Fethi Beyi görmeye gittiğinde,

''Ne biz bu durumda kalacağız, ne ülkeyi bu durumda bırakacağız'' (93) derken Atatürk, bu

tarihsel misyonunu dile getirmiş oluyordu.

Ferit ve Şakir Paşalar'ın imzalarını taşıyan müfettişlik ataması hakkındaki buyruk (ferman) 30

Nisanda çıkarıldı. Bu buyruk ''Takvim-i vakayi''nin 5.5.1919 tarih ve 3540 sayısında yayınlandı. 6

Mayısta ise basında duyuruldu. Ne var ki işlerin gelişmesinde bir ivedilik vardı. Resmen böyle

gelişmesinin yanı sıra 1 Mayıs tarihli ''İkdam''da ise Şakir Paşa, ''Sivas, Van, Trabzon, Erzurum

illeriyle Samsun sancağı sivil memurlarının M. Kemal Paşa'ca yapılacak bildirilere uyulmasını''

ve istenenin yapılmasının buyurulmasını Ferit Paşa'dan istemişti. Savaş Bakanlığı ise M.

Kemal'in görev yönergesini 5 Mayısta aldığını bildirdi. Yönerge ise bir gün sonrasının tarihini (6

Mayıs) taşıyordu (94). Şakir Paşa 6 Mayısta Bakanlar Kurulunda geçirilerek görüşülen

yönergeyi M. Kemal'e gönderdi. 7 Mayısta ise ''ilgili makamlara gereken buyrukları vermeleri''

ricasıyla Başbakanlık İçişleri Bakanlığına sundu. Bunun üzerine yönerge, 17 Mayısta Bakanlar

Kurulunda okundu ve içeriği uygun görüldü. Bunu İçişleri Bakanı M. Ali Bey 18 Mayısta Kayseri

ve Maraş mutasarrıflıklarını da içermesi önerisiyle Savaş Bakanlığı'na gönderdi (95). Şakir

Paşa, M. Kemal'in müfettişliğini buyruğuna verilen tüm kolordulara telyazısıyla bildirdi. K‰zım

Paşa, 30 Nisanda iki gambotla üç motörbot'un M. Kemal'in buyruğuna verilmesini Deniz

Bakanlığı'ndan rica etti. M. Kemal, birkaç kez bakanlığa başvurarak; en az iki binek otomobili,

Ateşkesten sonra alınan kararlar, jandarmanın genel güçlerini gösterir bir kroki ve müfettişliğin

giderlerini karşılayacak ödeneğin verilmesini istedi. Şakir Paşa, K. Karabekir Paşa'ya zaten 8

Mayısta tüm Anadolu'nun siyasal ve askersel durumunu belirtir raporunu göndermişti. İsmet

Paşa'nın vurguladığı gibi davranan M. Kemal, 11 Mayısta Sivas vali ve kolordu

komutanlıklarından ve Samsun mutasarrıfından ''eşkıya çetelerinin İsl‰m, Gürcü, Rum ve

Ermeniliklerine göre sayı ve etkinlikleri'' hakkında telyazısıyla bilgi istedi. 12 Mayısta M. Ali

Paşa, Samsun bölgesindeki Rum çetelerine karşı elverişli önlemler alınmasını Savaş

Bakanlığı'ndan istedi (96). Görüldüğü gibi, sonradan hep birlikte arkasına düşecekleri M.

Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinde ilgili makamlar arasında bir görüş birliği, işbirliği ve

ivedilik vardı.

Verilen Hükümet yönergesi (talimatname) M. Kemal'in umduğundan da geniş yetkiler

içermekteydi. Önemli olduğundan 6.5.1919 tarihli bu tarihsel belgenin aynısını veriyoruz:

''Dokuzuncu Ordu kıtaları Müfettişliğine ait görevler (Padişahça buyurulmuştur), yalnız asker”

olmayıp, müfettişliğin kapsadığı bölge içinde aynı zamanda sivil yönetime de ilişkindir.

1- İşbu ortak görevler şunlardır:

a) Bölgede iç güvenliğin sağlanması, düzenli duruma getirilmesi ve bu düzensizliğin çıkış

nedenlerinin sağlanması.

b) Bölgede ötede beride dağınık bir biçimde varlığından söz edilen sil‰h ve cephanenin bir an

önce toplattırılarak uygun depolara konması ve korunması.

c) Çeşitli yerlerde bir takım kurullar (şžralar) olduğu ve bunların asker toplamakta bulunduğu ve

elaltından ordunun bunları koruduğu ileri sürülüyor. Böyle kurullar varolup da asker topluyor,

sil‰h dağıtıyor ve ordu ile de ilişkide bulunuyorlarsa kesin olarak yasaklanması ve bu gibi

kurulların kaldırılması.

2- Bunun için:

a) İki tümenli Üçüncü ve dört tümenli Onbeşinci Kolordular Müfettişlik buyruğuna verilmiştir. İşbu

kolordular eylemce ve güvenlik konularında doğrudan doğruya Müfettişlikle ve olağan işlemler

yani özlük işleri, genel kuvvet (ordu birliklerinin er, subay, sil‰h, cephane, hayvan gibi araç ve

gereçlerinin) sayısını gösteren durum belgeleri vs. gibi konularda önceki gibi Savaş

Bakanlığıyla haberleşeceklerdir. Tümen veyahut Bölge Komutanlığı veya özel görevle atanacak

subayların atanması veya değiştirilmesi Müfettişliğin uygun görmesi ve isteğiyle olacaktır. Öbür

konularda gerek ve yarar görerek Müfettişliğin verdiği yönergeyi Kolordu Komutanları aynen

uygulayacaklardır. Özellikle sağlık işleri pek önemlidir Bu konudaki inceleme ve yapılan işlerin

halka da yayılması gerekir.

b) Müfettişlik bölgesi Trabzon, Erzurum, Sivas, Van illeriyle Erzincan ve Canik bağımsız livaları

kapsadığından, müfettişliğin yukarda sayılan görevleri yürütmek için vereceği tüm yönergeleri

işbu illerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yerine getireceklerdir.

3- Müfettişlik sınırına yakın il ve bağımsız iller (Diyarbakır, Bitlis, Mamüretulaziz (Elazığ), Ankara,

Kastamonu illeri) ile Kolordu Komutanlıkları da Müfettişliğin yürüteceği görev sırasında kendi

başına yapacağı başvuruları gözönüne alacaklardır.

4- Müfettişliğin asker” konulara ait orunu (makamı) Savaş Bakanlığı olmakla birlikte, öteki

konular için ilgili yüksek makamlarla haberleşecek ve işbu haberleşmelerden Savaş

Bakanlığı'na da haber verecektir'' (97).

- Savaş Bakanı Şakir -

Anadolu topraklarının yarısına yakın bölümünü yetki alanı içerisine alan, ve bu geniş alanda

işgalci devletlerin isteği doğrultusunda düzenleme getirmesi istenen M. Kemal'in

kararg‰hında şu kişiler yer alıyordu:

1) Ordu Müfettişi: Tuğgeneral Mustafa Kemal.

2) Kurmay Başkanı: Kurmay Albay K‰zım (Dirik).

3) Kurmay Başkanlığı Emir Subayı: Üsteğmen Hayati.

4) Kurmay Başkanı Yardımcısı: Kurmay Yarbay Mehmet Arif (Ayıcı).

5) Harek‰t Şubesi Müdürü: Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede).

6) Topçu Komutanı: Binbaşı Kemal (Doğan).

7) Sağlık İşleri Başkanı: Dr. Albay İbrahim Tali (Öngören).

8) Sağlık İşleri Başkan Yardımcısı: Dr. Binbaşı Refik (Saydam).

9) Başyaver: Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer)

10) Kurmay Yardımcısı: Yüzbaşı Mümtaz.

11) Kurmay Yardımcısı: Yüzbaşı İsmail Hakkı.

12) Emir Subayı: Yüzbaşı Ali Şevket (Öndersev).

13) Kararg‰h Komutanı: Yüzbaşı Mustafa Vasfi (Süsoy).

14) İaşe (besin işleri) Subayı: Üsteğmen Abdullah.

15) Şifreci: K‰tip Faik (Aybars).

16) Şifre Yardımcısı: K‰tip Memduh (Atasev).

17) Şifre Yardımcısı: Üsteğmen Arif Hikmet (Gerçekçi).

18) Şifre Yardımcısı: Teğmen Muzaffer (Kılıç) (98).

Atatürk'le yola çıkan bu devrim kurulu ne var ki, bir takımı Kurtuluş Savaşı'nın özgürlükçü ve

bağımsızlıkçı felsefesini sonuna dek yaşatacak bir takımıysa bu felsefeye ters düşüp yarı yolda

kalacaktır.

III - M. KEMAL'İN ANADOLU'YA GÖNDERİLMESİNDEKİ GERÇEK:

Şimdi şu soruların yanıtını arayalım:

1- M. Kemal'i İstanbul Yönetimi mi Seçerek Gönderdi?:

Atatürk'ü Anadolu'ya Padişah, Sadrazam ve ilgili Hükümet üyeleri bilerek seçip gönderdiler.

Seçkin bir komutan olduğuna, Anadolu'daki sorunları istekleri doğrultusunda çözebileceğine

inanıyorlardı (99). Belki de Atatürk'ün belirttiği gibi ''şaşkınlık'' (100) ve ''aymazlık'' (101)

içerisindeydiler. Şu bir gerçek ki, Atatürk'ün gerçek amacını bilmiyorlardı. Bilselerdi kesinlikle

böyle bir görev vermezlerdi. Anadolu'daki sorunları hükümetin amaçladığı biçimde çözebilecek

güç ve koşullar da vardı Atatürk'te. Alman ve Enver karşıtıydı. İttihat Terakkili değildi (102).

İngilizlerle herhangi bir çelişkiye girmemiş, sürekli onları okşamıştı (103).

2 - M. Kemal İstanbul'dan Uzaklaştırılmak

İçin mi Gönderildi?:

Bir takım tarihçiler Atatürk'ün ''İstanbul'dan uzaklaştırmak'' amacıyla gönderildiğini savunurlar

(104). Bu yaklaşım pek inandırıcı olmadığı gibi, tutarlı da değil. Uzaklaştırmak amacıyla

gönderselerdi bu ölçüde geniş yetkiler vermeyecekleri gibi (105), tutuklarlardı yada İngilizler'e

tutuklattırırlardı. Bilindiği gibi M. Kemal Anadolu'ya geniş hükümet yetkisiyle gönderiliyordu

(106). Gerek İngilizler olsun, gerekse padişah ve İstanbul hükümeti olsun; M. Kemal'in dostları

Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa ve Genelkurmay İkinci Başkanı K‰zım (İnanç)

Paşa'ya verdiği ipuçlarındaki (107) düşüncelerini bilmiyorlardı. M. Kemal'in de, ''Babıali ve

Saray, benim hakkımda derin aymazlık içinde bulunuyorlar'' (108), diyerek doğruladığı gibi; M.

Kemal'in asıl düşüncesi, amacı bilinmiyordu.

M. Kemal'i koruyor ve yardımcı oluyorlardı (109). Zaten, bilindiği gibi, İngilizler ve hükümet

durumu öğrenir öğrenmez M. Kemal'i hemen geri çağıracaklar. Dahası M. Kemal'in yola

çıktığının aynı gecesi kuşkulanan İngilizler hemen geri döndürülmesine çalışacaklardır (110).

İngiliz arşivlerinde bulunan, Amiral Webb'in 28.6.1919'da İngiltere'ye gönderdiği şu raporda

İngilizler'in ve Osmanlı Hükümeti'nin M. Kemal'in gerçek dtüşüncesini bilmediklerini,

öğrendikten sonra da hemen geri çağırdıklarını belirtir:

''Çanakkale Savaşında bir hayli şöhret yapan Mustafa Kemal Başbakanca Samsun'a müfettiş

olarak gönderildi. Başbakan'ın niyeti kötü değildi, ama Mustafa Kemal Samsun'a gittiğinden

beri ulusçu eylemlere girişti. Başbakan onu çağıracağına söz verdi'' (111).

3 - Padişah Vahdeddin, M. Kemal'i Anadolu'ya,

Gerçekten Kurtuluş Savaşı Versin Diye mi

Gönderdi?:

M. Kemal'in Anadolu'ya Padişah ve Hükümetçe bilerek görevlendirilmesine karşın, bilinçli bir

gönderiş değildi. Gerçi M. Kemal anılarında padişahla vedalaşırken padişahın kendisine; ''Ben

artık ülke ve ulusumu nasıl kurtaracağımı tasarlamaktan kuşkuya düşüyorum. (...) Ulus uyanık ve

gözü açık olursa bu kötü durumdan gerek bizi ve gerek kendini kurtarır'' (112). ''Asıl şimdi

yapacağın görev hepsinden daha önemli. Devleti kurtarabilirsin'' (113) dediğini, bunların

kendisini ''şaşırttığını'', bu sözlerle neyi amaçladığını h‰l‰ da çözemediğini belirtir.

M. Kemal'in Vahdeddin ve Hükümetçe Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı versin diye gönderildiğini

(114), böyle bir gizli amaç taşıdığını sanmıyoruz. Padişah'ın Atatürk'e söyledikleri ise o anki bir

ruhsal durumun, esinlenmenin ve zor koşulların yarattığı acizliğin sonucuydu. Çünkü bu sözler

konuşulurken Yunanlılar İzmir'e çıkıyorlardı. İstanbul işgal edilmişti. İşgalci devlet gemileri

sarayın karşısında demirlemiş ve top namlularını sarayın pencerelerine doğrultmuşlardı. Böylesi

bir durumda söylenen bu sözler o anki psikolojik ortamın çırpınışları ve Vahdeddin'in içinde

bulunduğu çaresizliğin belirtileriydi. M. Kemal'i de şaşırtan bu sözler bilinçli söylenmiş sözler

değil, acizliğin yarattığı şaşkınlıklardı. Çünkü eğer, ülkeyi kurtarma doğrultusunda bir amaç

taşısaydı bunu M. Kemal'e açıkça söylerdi. Tasarılarını açıklardı. İsteklerini belirtirdi. Böyle bir

davranışını görmüyoruz. M. Kemal'e değil, hiç kimseye de bu doğrultuda bir görüş belirtmesi

yok. Bu nedenle bu sözleri o anki ruhsal durumun ve şaşkınlığın belirtileri olarak düşünüyoruz.

Öyle ki bundan sonra da Kurtuluş yanlısı bir tutum görülmüyor. İngiltere'nin M. Kemal'i geri

çağırma isteklerine tümüyle uyuyor. M. Kemal ve kadrosunu ölümle cezalandırıyor. Anadolu

halkının M. Kemal'den kopmasını amaçlayan fetvalar göndertiyor. Halife ve Kuva'i İnzibatiye

orduları kurdurtarak Anadolu'ya saldırtıyor, yer yer Anadolu'yu ayaklandırıyor, Türk ulusunun

kurtuluşunu engellemek için ne gerekiyorsa yapıyor.

Müfettişlik görevi için M. Kemal'i bizzat Vahdeddin'in seçtiği, Kurtuluş Savaşını başlatmak için

eline bir ''hattı hümayun'' verdiği savları şu belgeye dayandırılmak isteniyor. Vahdeddin'in

ülkeden kaçmasından sonra, ''yüzellilik''lerden olmamasına karşın ülkeyi terkeden eski polis

müdürlerinden Radi Azmi (Yeğen), Vahdeddin'in San Remo'da kendisine şunları anlattığını

söyler:

''Samsun'a bir müfettiş gönderileceğini öğrenince yardımcılarımdan (yaveran) kurmay

tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa'yı da adaylar arasında göz önüne alınız, diye uyardım'' (115),

diyor ki doğruluk payı büyüktür. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Padişah Vahdeddin M. Kemal'i iyi

tanıyor ve hakkında olumlu kanıya sahipti. Padişahca M. Kemal'e verilen 14.5.1919 tarihli ''hattı

hümayun''a yalnızca Mevlanazade Rıfat'ı ''Türk İnkılabının İçyüzü'' kitabında rastlanmaktadır.

Belge şöyle:

''Hükümdarlığımın yardımcısı

Kurmay Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa'ya

Genel Savaşın Bağlaşıklar (Üçlü İttifak) adına yitirilmesi üzerine ortaya çıkan siyasal durum

yüce soyumun mülkü ile saltanat ve halifelik makamını çetin ve tehlikeli bir ortama

sürüklediğinden yüce hükümetimin kararı ile atandığınız bölgede düzeni sağlamak ve yeni

ortaya çıkan bağlılığa aykırı durumların tümünü yasaklayıp ortadan kaldırma konusunda çaba

göstererek ulusumun güvenliğini sağlamak ve mülkümü karışıklıktan kurtarmak için birlik olarak

hareket edilmesini selamlarımla asker, memur ve halka bildirilmesini buyururum'' (116).

Duruma bakılırsa, M. Kemal bu padişah buyruğundan hiçbir zaman yararlanmadığı gibi,

kullanmamıştır da. Pek kimsenin bilgisi yok bu buyruktan. Dahası M. Kemal'in kuruluyla birlikte

Sivas'taki III. Kolordu Komutanlığına giden Refet (Bele) Bey'in bile, -anlattıklarına göre- haberi

olmamıştı (117). Durum böyle de olmasa, bu belgeye dayanarak Padişahın Kurtuluş Savaşı

başlatması için M. Kemal'i Anadolu'ya gönderdiği savunulamaz. Çünkü belge bir takım yuvarlak

sözlerle dolu. Bunlar bilinen ve normalinden söylenecek sözler. Kurtuluş Savaşını başlatması

için görev verici hiçbir ipucu taşımıyor. Yani M. Kemal'in atanmasını kolaylaştırmış, Padişah

Vahdeddin ve Sadrazam D. Ferit Paşa engel olmadıkları gibi, bir kısım yararlı görevler de

beklemişlerdi.

Bir takım savlara (iddialara) göre, padişah bu olayda iki yüzlü bir siyasa izliyordu. Dışa karşı

Ferit Paşa'yı tutarken, bir yandan da ulusçuları destekliyordu. ''Dış Paşa'' diye adlandırdığı Sami

Günzberg'e bu tutumunu açarmış. Ali Rıza Paşa'ya Başbakanlık görevine geldiği gün; ''artık

yapacak hiçbir şey kalmayınca, hiç olmazsa yurdun can evini kurtarsın'' diye M. Kemal'i

Anadolu'ya kendisinin gönderdiğini söylediği ileri sürülüyor (118). Doğruluğu kuşku götüren bu

savı zaten L. Kinross da pek inanmadığından ''mış''lı anlatıyor. Doğruluk payı olmadığını belge

ve kanıtlarla ispatladığımız bu tutumu N. H. Uluğ da bu tür ''sapık görüşlerin hiçbir değeri''

olmadığını söyleyerek inanmadığını belirtmektedir (119).

Padişahçı sav (tez) bu açıdan oldukça kesin konuşmaktadır. Anadolu'da Kurtuluş Savaşı

verilsin diye M. Kemal'in bizzat Padişah Vahdeddin'ce görevlendirildiği ileri sürülmektedir. N.F.

Kısakürek'e göre Vahdeddin, Ulusal Savaşımı yürütmesi için M. Kemal'i gizlice görevlendirmiş,

bunun için de kendisine bir ''hattı hümayun'' ile oldukça çok para vermiştir. Dolayısıyla

Anadolu'da ulusal direnişi başlatma ilk düşüncesi Sultan Vahdeddin'indir. Dahası bu savaşım

için M. Kemal'i bizzat padişah ''ikna'' etmiştir (120).

Kadir Mısıroğlu'yla T. Mümtaz Göztepe de aynı doğrultuda düşünürler. Ortak görüşleri şöyle:

''Sultan Vahideddin, ufukta beliren korkunç tehlikelere karşı Anadolu'da bir direnme hareketi

düşünüp, bunu tepesindeki işgal güçlerine karşın en dikkatli bir biçimde planladı. Bu cümleden

olarak yaverlerinden M. Kemal Paşa'yı geniş yetki ve olanaklarla donatarak Anadolu'ya

gönderdi. İşte, yakın tarihimizde 'Milli Mücadele' adı verilen Türk - Yunan Savaşı ve onun sonucu

olan zaferin gerçekleşmesini sağlayan hareketlerin en önemlisi budur. Bu da Sultan

Vahdeddin'in eseridir.

Ancak bu büyük, fakat talihsiz padişahın sonradan 'Kuva-yı İnzibatiye'nin kurulması ve bilinen

'fetva'ların ortaya çıkması gibi M. Kemal Paşa ve O'nun giriştiği savaşımın aleyhinde görülen

kimi davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Fakat bunların birincisi düşmanın gözünü boyamaya

yönelik bir uyarlamaydı. İkincisi ise bizzat düşman baskısının eseri idi'' (121).

Mısıroğlu'nun ''Sultan Vahideddin'in kişiliği ve döneminin olaylarını tam bir Türk ve Müslüman

duyarlılık ve ölçüleriyle'' incelediğini ileri sürdüğü (122) Hüseyin Hilmi Işık da Vahdeddinci

cepheden eğilerek Padişahı şöyle aklamaya çalışıyor:

''Sultan Vahideddin Han, silahları alındığı, düşman filolarının Çanakkale Boğazı'nı aştığı,

İmparatorluğu parçalamaya başladıkları bir zamanda halife oldu. Bir felaket olan Sevr

Antlaşmasını imzalamadı. Osmanlı ordusu olarak kendini korumak için bırakmış olan biricik

taburu, Ayasofya çevresinde sipere sokup camiye çan takmak veya müze yapmak isteyenlere

ateş ediniz! buyruğunu verdi. (...) Vatanın düşman çizmesi altında kalan İstanbul'dan

kurtarılamayacağını anladı. Güvendiği paşaları Anadolu'ya gönderip, Kurtuluş Savaşını hazırladı.

Anadolu'ya subay, cephane, para kaçırdı. (...) Kuva-yı İnzibatiye diye hazırladığı birlikleri de

açıkça gönderip, kumandanlarına, 'Anadolu'daki güçlere katılınız!' gizli buyruğunu verdi.

İstanbul'daki işgal ordularına sezdirmeden, Kuva-yı Milliye'yi kurdu ve güçlendirdi'' (123).

Aynı takım Vahdeddin'in ülkeyi terk ederken saraydaki yüklü parayı birlikte götürmeyişini (124),

padişahın lehine değerlendirip, bununla padişahı aklamaya çalışırlarsa da; bu durum padişahın

genel tutumu yanında bir hiç kalır. Hangi düşüncelerle götürmediğini bilemiyoruz, ama, bunda

''yurtseverliğin'' rolü yok sanırım. Çünkü ne ölçüde ''yurtsever'' olduğunu Ulusal Savaşıma karşı

yürüttüğü düşmanlıkla ortaya koymuştu.

Gerek Kısakürek olsun, gerekse Mısıroğlu, Göztepe ve Işık olsun, soruna Vahdeddin'i aklama

doğrultusunda baktıkları gibi, yalnızca salt kanılara dayanıyorlar. Savlarını belgelemeden

yuvarlak sözlerle, ileri sürmektedirler. Belge olarak sundukları salt öznel nitelikli, başından

veyahut sonradan Atatürk'e ters düşmüş kişilerin yazılı hale dahi gelmemiş anıları. Bu nedenle

bilimselliğinden zorunlu olarak kuşkulanılmaktadır (125).

Tüm belge ve kanıtlar incelendiğinde, olaylar izlenildiğinde ileri sürülen bu savların hiç de haklı

bir yanı görülmüyor. Bir kere böyle bir görevin verildiğine ait hiçbir belgeye rastlayamıyoruz.

Vahdeddin'in böyle bir düşüncesi olsaydı görevlendireceği M. Kemal'e ve bir takım kişilere

açıkça söyler ve kimi planlar yapılırdı. M. Kemal'in gizlediğini kabul edelim. Mutlaka Hükümet

üyelerinden ve üst düzeyli kurmay ve görevliler arasında bu sırrın bir tanığı olurdu. En az bunlar

bugün bildiklerini açıklayabilirlerdi. Her şey Vahdeddin'le M. Kemal arasında gizli, iki ikiye

geçmedi ya?

Padişah Vahdeddin'in isteklerinden şunlar doğru olabilir. Pontus Devleti'nin kurulmasını, Enver

Paşa'nın Anadolu'ya girmesini, Sovyet düşüncesinin sızmasını önlemek. bu noktalarda ortak

düşünebilirler. Vahdeddin bu tür isteklerde bulunabilir, M. Kemal de bu istekleri paylaşmış

olabilir (126). Yoksa Anadolu'da ulusal direniş örgütleri kurmasını, ulusal savaşıma girmesini,

kongreler düzenlemesini, demokratik bir devlet kurmasını kesinlikle istememiştir. Dahası

Anadolu'daki ulusal, özgürlükçü ve demokratik gelişmelerin bastırılmasını, kendi merkezi

mutlakiyetini sağlayarak bir diktatörlüğün kurulmasını, İngiliz isteklerinin yerine getirilerek

yumuşak bir barışın yapılması ortamının yaratılmasını istemiştir, M. Kemal'de (127), Padişah ve

İstanbul yönetiminin M. Kemal'i Anadolu'ya görevlendirirken neler istiyor, neler bekliyordu;

Atatürk'ün 8.7.1932'de E. B. Şapolya'ya tutturduğu notlarında açıkça görülür. Vahdeddin'in M.

Kemal'e verdiği direktif şudur:

''Amaç Samsun ve çevresinde Rumlara zulüm eden Türkler'i yola getirmektir. Sonra da

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beliren Kuvay-i Milliye'yi ortadan kaldırmaktır. (...) Bütün umut,

yenen devletlerin istekleri dışında bir harekette bulunmamaktır. Onların şikayet ettiği olayları da

önlemek gerekir'' (128).

4 - M. Kemal, Vahdeddin'i Nasıl

Değerlendiriyordu?:

Padişahçı çevre Atatürk'ün Vahdeddin hakkında olumlu düşündüğünü, Vahdeddin'den gelecek

için umut beklenebileceği kanısında olduğunu ileri sürerek; Atatürk'ün şu anısını aktarırlar:

''Bende oluşan kanı şu idi ki bu adamla kendisini aydınlatmak, yakından ve içten desteklemek

koşuluyla kimi işler yapmak olanaklıdır'' (129).

Atatürk'ün bu kanısı henüz Vahdettin'in veliahtlık dönemine aittir. Almanya'ya geziye birlikte

giderken bir arayış içerisinde olan M. Kemal, geleceğin padişahını kendi ölçüleriyle sınavdan

geçirmiş ve yurt sorunlarına çekmeye çalışmıştır. Oldukça ''kurnaz'' olan Vahdeddin, Osmanlı

ordusunun bu üstün kurmayının beğenisini kazanmak için oldukça çaba göstermişti. İlerideki

beklentilerini gerçekleştirebilmek için kendisini böyle bir tutuma zorlamıştı.

Oysa daha sonraki gelişmeler karşısında Vahdeddin'in gerçek yüzü ortaya çıktıkça, M.

Kemal'in de baştaki kanısı değişmiş ve sonunda Padişah Vahdeddin'i bir ''vatan haini'' olarak

nitelemişti.

M. Kemal İstanbul günlerinde Vahdeddin hakkındaki kanısını şu sözlerile dile getiriyordu:

''...bir mecnunla karşı karşıya bulunduğumu hemen anladım. (...) Bu zavallı yarın Padişah

olacaktır, kendisinden ne beklenebilir? (130). Vahdeddin hakkındaki güvensizliği şu sözüyle de

açıkça anlaşılır. İkili görüşmelerinde umduğunu bulamadığı için Padişahı ''Hacı sandığımız

kişinin koynunda haçı çıkmıştı'' (131) sözüyle değerlendiriyordu.

Usta bir taktik adamı olan M. Kemal toplum dengesinin padişah-halifeden yana olduğu

dönemler, padişah-halifeye karşı olmaktan ustalıkla kaçınmış; padişahla ''nesnel koşulların

zorladığı bir uzlaşma'', ''ortak düşmana karşı, ortak amaçları gerçekleştirebilmek için bir

birleşme'' (132) içerisine girmişti. Nesnel koşulların zorunlu sonucu olan bu davranışa bakarak

M. Kemal'in padişah-halife yanlısı olduğunu çıkaramayacağımız gibi, -N.F. Kısakürek'in yaptığı

gibi- padişah lehine bir sonuç da çıkaramayız. 1920'lerin sonlarına dek halifeden saygıyla

sözetmeyi sürdürmüştü. Bu tutumu 25.4.1920 tarihli T.B.M.M.'nin Ülke Bildirisinde, 26.4.1920

tarihli Sovyet Rusya'yla emperyalizme karşı ortak hareket etme isteğinde, 28.4.1920 tarihli

padişaha çekilen telde açıkça görülmektedir (133). M. Kemal bu tel yazısında şöyle diyordu:

''Kendi hükümetimizin yönetimi altında mutsuz ve yoksul yaşamak, yabancı tutsaklığı pahasına

elde edeceğimiz huzur ve mutluluktan bin kat üstündür'' (134).

Bu sözleriyle Atatürk, Padişah Vahdeddin ve İstanbul Hükümetinin uzlaşmacı ve teslimiyetçi

tutumlarını eleştiriyordu. Bunların yönetiminden yarar gelmeyeceğini belirterek şöyle diyordu:

''Çoktan köle olduğuna kuşku kalmamış olması gereken Padişah ve Halifenin köleliği ile

kazanılabilecek iktidarın iktidarsızlığa örnek olması olağan değil midir?'' (135). Bunun

sonucudur ki, ''halife ve padişahın hükümeti, tutsak olmamak isteyen ulusu kendi eliyle

bağlayarak düşmanlara teslim etmeye çalışıyor'' (136).

M. Kemal'in Padişah Vahdeddin'e ilk somutça çıkışı 25.9.1920 tarihinde T.B.M.M.'nin gizli

oturumunda olmuştu. Yine burada da nesnel durumu göz önüne alarak davranmış, halifeliği

padişahlıktan ayrı tutarak padişah Vahdeddin'i bir ''hain'', ''düşmanların yurt ve ulusa kötülük

yapmakta kullandıkları maşa'' olarak nitelemişti (137).

Atatürk'ün Vahdeddin'i ''hain'' olarak değerlendirmesi ''nesnel koşulların'' düzelmeye doğru

gidişiyle birlikte daha somut olarak belirdi. Atatürk'ün 1 Kasım 1922 tarihli Saltanatın

kaldırılmasıyla ilgili konuşmasında; ''Padişah Vahdeddin'in saltanat döneminde, Türk ulusu en

derin tutsaklık çukuru önüne getiriliyor. Binlerce yıldan beri bağımsızlık kavramının en soylu

temsilcisi olan Türk ulusu bir tekme ile bu çukurun içine yuvarlanmak isteniyor. Fakat bu

tekmeyi vurmak için bir hain, bilinçsiz, anlayışsız bir hain gerekiyordu'' diyor ve bu hainin Sultan

Vahdeddin olduğunu açıklıyordu (138). Ona göre ''bu ulusun hükümdar diye, padişah diye,

halife diye başında bulundurduğu Vahdeddin (...) bu davranışıyla kendini öldürdü ve temsil

eylediği yönetim biçiminin yıkılmasını zorunlu kıldı. Ulus hiçbir zaman bu hain davranışın kurbanı

olmaya razı olamazdı'' (139). Artık ''Ali'yle Muaviye çağı'' da yaşanacak değildi (140). Zaten din,

''dört halifeden sonra sürekli siyasa aracı, çıkar aracı, baskı aracı,'' yapılmıştı (141). Yani

kurulacak demokratik çağdaş Türkiye'de doğallıkla ''hain'' bir padişah - halifeye gerek

kalmayacaktı.

5 - M. Kemal Anadolu'ya Gönderilirken

Devlet Bütçesinden Yüklü bir Para

Ödenmiş miydi?:

Özellikle Vahdeddin yanlısı yayınlar, Bağımsızlık Savaşının verilmesinde padişah Vahdeddin'e

pay çıkarmak ve Vahdeddin'i aklamak amacıyla böyle bir sav peşindedir. N. F. Kısakürek

padişahın cebinden ''bir rivayete göre'' (dikkat: kesin bilmiyor), 30, 42 veya 60 bin altın lira

verdiğini, İçişleri Bakanı M. Ali Bey yoluyla da Bakanlık örtülü ödeneğinden 25 bin lira

ödendiğini yazmaktadır (147). Mısıroğlu, padişahın kendi atlarını satarak ''sağladığı kırkbin

altını'' M. Kemal'e verdiğini 8143), ''Teşkil‰t-ı Mahsusa'' başkanının verdiği haberi doğru kabul

edersek, M. Kemal'in Anadolu'da ulusal çalışmayı yürütebilmek için Vahdeddin'den Otuzbin lira

ödenek'' aldığını (144) yazmaktadır. Bir takım anılara dayanan M. Goloğlu ise İstanbul

Hükümetinin M. Kemal'e ''bir miktar para verdiğini'' (145), E. B. Şapolyo ise Anadolu'ya giden

''kurula ikibin lira'' ödendiğini (146) belirtmektedir.

Anadolu'ya gönderilen kurula ''büyük paraların ödendiği'', dahası ''devlet hazinesinin bu yolla

Anadolu'ya kaçırttırıldığı'' savında, Türk Bağımsızlık Savaşının verilmesi olayında padişah

Vahdeddin'in ve Hükümetinin gizli eli olduğu anımsatılmak istenmektedir. M. Kemal 6, 7 ve 13

Mayıs tarihlerinde Savaş Bakanlığına başvurarak, ivedilikle gidebilmesi için bir takım

gereksinimlerinin giderilmesini istemişti: ''Müfettişlik kararg‰hındakilerin üç aylık maaşlarının

peşin ödenmesini, olağanüstü giderler için bir miktar para, iki binek otomobili, kararg‰hın

seferi bir kararg‰h sayılmasını'' ve bunlarla birlikte ve bir takım bilgilerin yanı sıraÿ ''kuruldaki

kişilerin hazırlıklarını yapmak ve ailelerinin gereksinimlerini sağlamak için gereken paranın

hemen verilmesini'' istiyordu (147).

İki ganbot'la üç motorbot'un M. Kemal'in buyruğuna verildiğini biliyoruz (148). Fakat

otomobillerle ''yüklü para''nın kurula verildiği hakkında kesin bir bilgi elde edemiyoruz. Zaten

''yüklü para'' masalını işleyen tüm yazarlar oldukça çelişik rakamlar veriyorlar. Eğer belli bir

miktar para ödendiyse o da kurulun aylıkları ve bir takım giderlerin karşılığı olabilir ki, bundan

hiçbir zaman padişahın devlet hazinesini Anadolu'ya geçirdiği, Bağımsızlık Savaşı uğruna

kullanılmasını istediği sonucu çıkaramayız (149). Belli bir miktar ödenek ve aylık verilmiş olabilir.

M. Kemal ve kurulunun devlet görevlisi olarak gittiklerini unutmayalım.

En yüksek rakamı veren Mısıroğlu'nun savını bir an için kabul etsek dahi, bu çok yüksek bir para

değil. Damat Ferit Paşa 10.6.1920'de Paris'e Barış Görüşmeleri için giderken üç-beş kişilik

kurulunun giderleri için 70.000 lira verilmişti (150). Anadolu'daki ulusal direnişleri bastırmak için

merkezken gönderilen Şehzade Abdurrahim başkanlığındaki Öğüt Kuruluna 3 milyon lira para

ödenmişti (151). Bol bol ödemelere bakıldığında M. Kemal ve 18 kişilik kuruluna ödendiği

savunulan para hiç de çok sayılmaz. Bilindiği gibi bu kurul 18 kişiydi ve Anadolu'da uzun süre

kalacaklarından ailelerinin giderleri de peşin ödenmesi gerekiyordu.

Fakat M. Kemal ve Kurulunun Anadolu'da büyük parasal sıkıntılar çektiği göz önüne alınırsa

savunulan ''büyük paralar''ın varlığından kuşkulanıyor. Sanırım yalnızca, aylıkları ödenerek

gönderilmiş olmalılar.

Bakanlar Kurulunun (Meclis-i Vükel‰) tutanaklarını inceleyen Prof. T. Gökbilgin'in yaptığı

açıklamalara bakılırsa bu rakam sanıldığı gibi büyük değil, bir görevli aylığı düzeyinde. M.

Kemal'in Bakanlar Kurulunda görüşülen mektubuna bakılırsa; M. Kemal'in Anadolu'da mülk"

makamlar emrinde kullanılmak için belli bir paranın verilmesini, ''kendisinin İstanbul'da hareketi

sırasında aldığı 1000 liranın 300'ünü Samsun mutasarrıflığına verdiğini, aynı durumun öteki

illerde de olduğunu'' yazmaktadır. Hükžmet bu sorunu çözücü kararlar aldığı gibi, 1 Haziran

1919'da da ''M. Kemal ve kurulunun ödeneği Savaş Bakanlığı bütçesinden verildiği belirtilerek,

ödeneklerine yarım aylık oranında bir zam kararı'' alıyordu. Bu karardan anlaşıldığına göre,

kurulun aylık ödeneğinin yarısı 57.269 kuruştu. Bakanlar Kurulu bu zammı kabul ediyordu (152).

Karar tutanaklarından anlaşıldığına göre, 9. Ordu Müfettişliğiyle Anadolu'ya görevlendirilen M.

Kemal'e yalnızca 1000 lira verilmiştir. 18 kişilik kurulun aylığı ise 114.538 kuruştur. 1

Hazirandan itibaren, 57.269 kuruş da zam yapılmıştır. Demek ki savunulan ''büyük paralar''

yalnızca bir uydurmadan, sonradan yaratılan bir masaldan ibaret. Çünkü Atatürk'ün Osmanlı

Bakanlar Kuruluna gönderdiği mektup ve Bakanlar Kurulunun kararı bunun açık kanıtıdır.

M. Kemal ve kurulu Anadolu'da para sıkıntısı çekmişti. M. Kemal İstanbul'da ''Minber''e de bir

miktar para koymuştu. Suriye'de Cemal Paşa'ya sattığı atlarından adığı parayı da bir tüccara

kaptırmıştı. Askerlik aylığıyla geçiniyordu (153).

Anadolu'ya geçerken para sorununu Rauf Bey'le görüşmüşlerdi. Karakol örgütünden Topçuoğlu

Nazmi Bey, Rauf Bey'le beşbin lira Anadolu'ya göndermiştir (154). Erzurum'dan Sivas'a

gidilirken de para sıkıntısı Binbaşı Süleyman Bey'in verdiği 900 lirayla çözülmüştü (155).

Halktan para istenmekten çekiniliyordu (156). Erzurum ve Sıvas'ta delegeleri genellikle ileri

gelir kimseler ağırlıyorlardı. Otomobillerin benzinleri, Sıvas Amerikan okulundan hediye olarak

sağlanmıştı. Sıvas Osmanlı Bankası müdüründen zorla bin lira ödünç alınmıştı. Sıvas-Ankara

yolculuğunda kurul Hacı Bektaş derg‰hı şeyhi Cemalettin Efendi'den yardım görmüştü. Aynı

sıkıntılar Ankara'da da yaşandı. Müftü Rıfat Efendi tüccardan 800 liranın üzerinde para

toplamıştı. Moskova'ya gidecek kurulun yolluğu tüccardan ödünç alınmıştı (157).

Bu kanıtlar umarım, M. Kemal'in ''büyük paralar'' ve ''devlet bütçesiyle'' Anadolu'ya gönderildiği

uydurmasını ve masalını çürütür nitelikte.

6 - Anadolu'ya Gönderilişi Olayında,

M. Kemal'in Özel Kişiliğinin Payı:

Prof. G. Jaeschke'nin de doğruladığı gibi, Atatürk'ün bu yetkileri koparmak için gösterdiği çaba

küçümsenemez. Üstün bir başarıyla sonuçlanmıştır. Atatürk'ün kopardığı 6.5.1919 tarihli

yönerge (talimatname) üstün değerde bir diplomasi örneğiydi. M. Kemal'in asıl amacını

gizleyerek, kendisine ve düşüncesine karşı olan bir hükümette böylesi bir yetki belgesini

alabilmesi onun bir devrimci olarak siyasal kişiliği ile olgun ve yetkin diplomatlığını ortaya

koymaktadır (158). Bu olay da bir kez göstermektedir ki, M. Kemal eşi az bulunur bir taktik

adamıydı. Devrimini gerçekleştirebilmek için büyük bir önderlik örneği ortaya koymuştu. M.

Kemal'i ölümsüzleştiren, dünyanın sayılı devlet adamları arasına sokan da, onun bu taktik,

diplomasi ve devlet adamı kişiliğidir.

BÖLÜM

2

ATATÜRK'ÜN ANADOLU'YA GEÇİŞİNDEN SONRA, PADİŞAH, İSTANBUL HÜKÜMETİ VE

İNGİLİZLER'İN ORTAK TUTUMU

Şimdi şu soruları bir başka açıdan değerlendirmeye çalışalım. Padişah Vahdeddin, İstanbul

Hükžmeti ve İngilizler açısından bakalım. Dolayısıyle; 1) İstanbul yönetimi Kurtuluş Savaşını

düşünüyor muydu? İstiyor muydu? 2) M.Kemal'i Anadolu'ya göndermekle padişah ve İstanbul

Hükžmeti, M.Kemal'in Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatmasını mı istiyorlardı? 3) Padişah

ve İstanbul Hükžmetince M.Kemal'e açıkça Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatma görevi

verilmediğine göre, böyle bir gizli amaçları var mıydı? 4) İngilizler'le ortak davranışlarındaki

amaçları neydi? 5) M.Kemal'i ve ulusal direniş i yok etme yarışındaki payları neydi?.. sorularına

yanıtlar aranacaktır. Aslında M.Kemal'in Anadolu'ya geçişinden hemen sonraki İstanbul'un

tutumu bu soruların açık yanıtıdır. Biz belgeler ışığında soruna bakıp, değerlendirmek istiyoruz.

Olaya Padişah, Damat Ferit, İstanbul Hükžmeti ile İngiliz desteği ve yönlendirmesi açısından

bakarak; belgeler ve kanıtlar ışığında aydınlığa kavuşturmaya çalışacağız.

I- PADİŞAH VAHDEDDİN'İN TUTUMU:

Vahdeddin 4 Temmuz 1918'de tahta çıktı. Osmanlı İmparatorluğu en kötü dönemini yaşıyordu. I.

Dünya Savaşında yenik çıkılmıştı. Gelecek karanlıktı. Yeni padişah bu sorunlara acaba çözüm

bulabilecek miydi?

Bir takım tanıyanların ''zeki'' olarak değerlendirmelerine karşın, genellikle mabeyin başk‰tibi

Ali Fuat (Türkgeldi) Bey onu; ''kuşkulu'', ''kurnaz'', ''kararsız'' ve ''tereddütlü'' buluyordu (159). İyi

bir II. Abdülhamit taklitçisiydi (160). Fransız temsilcisi Vahdeddin padişah olurken onu Fransız

yetkililerine ''çok zeki, etken, çok hırslı, soğuk yaradılışlı, içten pazarlıklı ve iradeli bir kişi'' olarak

tanıtıyor. Onun hakkında Genç Türkler'in şu kanıda olduğunu belirtiyor:

''Vahdeddin aynen Abdülhamit'in karakterini taşır. Bizde hiç güven uyandırmamıştır; ama bir

gün hükümdar olursa vay halimize.''

Padişahın yakınlarından birinin değerlendirmesi de şu sözlerle bildirilir:

''Vahdeddin otoriter ve hilek‰r, doğası bakımından ikinci bir Abdülhamit olacaktır. Belki biraz

daha zeki... ve hilek‰r... daha inatçı... soğuk ve esnek'' (161).

Başa gelince oldukça başarısız kalmış, en büyük yanılgısı da mizaç olarak kendisine çok

benzeyen ve birbirini tanımayan D.Ferit'i beş kez başbakanlığa getirmesi olmuştur. Birbirlerine

oldukça benziyor ve aynı yolu izliyorlardı (162).

Katı bir İttihat Terakki düşmanı oluşu (163), İngiliz ve D.Ferit'in etkisinde kalışı, onu kendinden

önceki Osmanlı Hükümetini yargılama ve suçlu bulma yoluna götürdü. Enver, Talat ve Cemal

Paşalar'a aşırı kin duyduğundan, bunların yargılanıp asılmalarını istedi. Böylece yenen devletlere

yaranmak istiyordu. Oysa Anlaşıklar (İtil‰f Devletleri) Bırakışma imzalanırken savaş suçlularının

teslimini dahi istememişlerdi (164).

Savaş Divanı kurdurularak tüm İttihat Terakki ileri gelenleri tutuklanıp, yargılandı.

Ermeni kıyımı ve göçürümü suçluları saptanarak ağır cezalara ve ölüme çarptırılanlar oldu (165).

Böylece Osmanlı Devletini Ermeni kıyımıyla suçlanmış ve yargılamalarla bu suçu ispatlamış

oluyordu ki, bu yanılgı ve politika hatası bugüne dek gerilememekte ve tüm Türk halkıyla birlikte

bu yanlış siyasanın cezası çekilmektedir.

Yurtseverliğinden kuşkulanılacak ölçüde gevşek davranıyor, ulusal sınırlardan ve ülke

bağımsızlığından ödünler veriyordu. Ekim 1918'de Mondros Bırakışmasına giden kurula

''Osmanlı hanedanının haklarını saklı tutmak koşuluyla bir takım illere ''yönetsel özerkliklerin

verilmesini'' (166) önermişti.

Padişah Vahdeddin işgalci güçlerin isteğiyle (167) İttihatçı olarak gördüğü (168) ve kendisine

karşı sandığı (169) Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni 21 Aralık 1918 günü Anayasa'nın kendisine

tanıdığı 7. maddeye dayanarak, Meclis'te görüşme açmadan bir ''ferman''ıyla (170), özellikle

Hürriyet ve İtilafçılarla anlaşarak (171) kapadı (172). Böylece daha başında İngilizlere ve belli

çevrelere karşı teslimiyetini ortaya koymuş oluyordu.

30 Mart 1919'da, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe ile görüşen D.Ferit, ''Türkiye'nin

İngiltere'ye, ancak yalnız İngiltere'ye bağlı'' olmak istediğini sağlayan ve padişah Vahdeddin'in

kendi eliyle yazdığı bir tasarının Fransızca çevirisini İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmek

üzere Amiral'e vermişti. Padişah şunları istiyordu: 1) İsl‰m ülkeleri Osmanlı halifeye bağlı

olacak, 2) İngiltere onbeş yıl boyunca Türkiye'nin yabancılara karşı bağımsızlığını korumak ve iç

düzenini sağlamak için gerekli bulduğu yerleri işgal edecektir''. 3) Ermenistan ''bağımsız ve

özgür bir Cumhuriyet olacaktır''. 4) Burgaz - Enes çizgisi Trakya sınırı olacaktır. 5) Boğazlar

İngiltere'ce işgal edilecektir. 6) Sultan'ın gerekli göreceği Osmanlı Bakanlıklarına İngiliz

müsteşarları atanacaktır.'' 7) Onbeş yıl boyunca vali danışmanlıklarına İngiliz başkonsolosları

atanacaktır.

8) Yerel meclisleri İngliiz konsolosları denetleyecektir. 9) İngiltere merkez ve taşrada mal”

denetim yapabilecektir (173).

Padişah, Damat Ferit ve Hükümet üyeleri açıkça İngiliz yanlısıydılar. İngiliz Sevenler Derneği'nin

kurucusu ve üyeleriydiler. Türkiye'nin kurtuluşunu İngiltere'nin güdümünde görüyorlardı (174).

Vahdeddin başa geçince, ''hangi koşullarla olursa olsun'' barış yapmayı düşünüyordu. Ateşkes

koşullarını öğrenirken İzzet Paşa'ya; ''Bu koşullar çok ağır olmalarına karşın, kabul edelim. Öyle

sanıyorum ki, İngilizler'in Doğu'da yüzyıllarca süren dostluğu ve kayırıcı siyasası

değişmeyecektir. Biz onların hoşgörüsünü daha sonra elde ederiz'' diyordu. Sait Molla'yı İngiliz

dostluğunu sağlamada kullanıyor, Molla'nın yıkıcı tutumuna bile göz yumuyordu. I. Dünya

Savaşında Almanya'nın yanında savaşa girilişe karşı çıkıyor, ''akılsızca yapılmış bir hareket''

olarak niteliyor, ''eğer başta olsaydım bu üzücü olay olmazdı'', diyordu. İngilizler'e olan sevgi ve

saygısını ''babasından miras aldığını'' savunan padişah, İngiltere'yle ''dostluk ilişkilerini yeniden

güçlendirmek için elinden geleni yapacağını açıklıyordu. İngiliz yetkilileri Padişah Vahdeddin'i

gerçekten iyi bir ''İngiliz dostu'' görmelerine karşın aciz olduğundan, yardımdan çekiniyorlardı.

Prof. Jaeschke'nin vurguladığı gibi ''İngiliz dostluğunu kazanmak için yalvarıp yakarmaları''

İngiltere'nin çıkarları söz konusu olduğu sürece yürütüldü (175).

Birinci bölümde M.Kemal'in hangi koşullar altında ve hangi amaçlarla Anadolu'ya gönderildiğini

görmüş, ülkeyi kurtarmak gibi bir amaçları olmadığını belgelemiştik. Düşünülen şey İngiltere'nin

isteğini yerine getirerek, Anadoluda filizlenmeye başlayan direniş eylemlerini yok etmektir.

Kaldı ki M.Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle yanlış adım attıklarını, yok etmek istedikleri şeye can

verdiklerini anlayacaklar, önlemler arayacaklardır. Durum karşısında padişahın tutumu şöyle

olacaktır. Belgeleyelim.

Öncelikle padişah, M.Kemal'in davranışına kızıyordu. M.Kemal'in adını küfürle ağzına alıyor,

onun Türk ve Müslüman olmadığını, asi olduğunu vurguluyordu. İşte belgeler:

Vahdeddin 21 Mart 1921 günü İngiltere Yüksek Komiseri Rumbold'a şunları söylüyordu:

''Bir avuç eşkiya tam bir etkinlik kurmuşlar... Ankara'nın liderleri bu ülkede dikili ağacı olmayan;

ne kan bağıyla, ne de başka bir şeyle ülkeye bağlı olmayan kimseler... M.Kemal kökeni belli

olmayan Makedonya devrimcisidir. Kanı Bulgar, Sırp, Rum herşey olabilir. Daha çok Sırp'a

benziyor. Onların arasında gerçek bir Türk yoktur. Gerçek Türk özüne bağlıdır''.

6 Nisan 1920'de de padişah, M.Kemal'le çevresinin Bolşevik ve İttihatçı olduğunu söyleyerek

İngiltere'nin düşmanlığını üzerlerine çekmeye çalışıyordu:

''Ankara'nın asker" devrim örgütü yalnızca eski İttihat ve Terakki Partisi'nin yeniden dirilmesidir.

Yunan saldırısının uyandırdığı duyguları sömürerek göz boyamaya olanak sağlayan ulusçuluk

maskesi arkasına gizlenmiştir. Halkın % 90'ı Ankara'nın gidişine karşıdır. Ancak onların baskı

yöntemleriyle başkaldırmaları önlenmiştir''.

23 Mayıs 1921'de Vahdeddin açıkça Ankara'yı Bolşevik olarak niteliyor; karıştırıcı ve çılgın

olduklarını vurguluyor ve anlaşıkların buna önlem almalarını öneriyordu.

''Ankara liderleri kişisel amaçlarına bağlı olarak karıştıcılığı destekliyorlar. Suçsuz halk her

ikisinin de kurbanıdır. Kendi öz ülkesi çılgın düşünceli halkla dolup taşıyor. Onlar Bolşevik

yardımına güveniyorlar... Güdülecek siyasa (...) Bolşevikleri Kafkasya ötesine almak olmalı''.

Vahdeddin 7 Ağustos 1922 tarihinde de M.Kemal ve çevresini şöyle karalıyor, İngilizler'i

üzerlerine kışkırtıyordu:

''Onlar bir devlet değil, belki as”ler ve ihtil‰l ciler topluluğudur. Onlar İttihat ve Terakki

Partisi'nin yeniden ortaya çıkışıdır. Bunlar çeşitli adlar altında kendi öz çıkarları için bu ülkeye

egemen olmaya çalışmışlardır. Bunlar yalnızca Bolşeviklerdir. Ben ve hükžmetim barış

yapmaya, bu yolda özveride bulunmaya hazırız. (...) As”leri yok etmek için yasal hükžmet

desteklenmelidir''.

Padişah, ''Savaşın amansız düşmanı olduğunu'', şeref ve onurun onunla ''as” lider arasında

herhangi bir uzlaşma olanağı tanımadığını'' açıkça söylemekten çekinmiyordu. M.Kemal ve

çevresiyle uzlaşmayı şerefsizlik olarak niteleyen padişah, kaldı ki İngilizler'e tutsaklığı onur

belgesi olarak görüyordu (176).

Padişah Vahdeddin Anadolu'nun gücü karşısında yetersiz kalınca sürekli olarak bu hareketi

İngiltere'ye şik‰yet ediyor ve bastırılmasını istiyordu. İngiliz Yüksek Komiserliği görevlilerinden

Hohler'in 4.8.1919 günü ülkesine verdiği raporda; padişahla görüştüğünü, M.Kemal ve

arkadaşlarının hareketlerinden çok kaygılandığını, gecikmeden birşeyler yapılmasını istediğini

yazıyordu (177). 7.8.1922'lerde padişah, İngiliz yetkilisi Rumbold'dan ''Anadolu'nun

Kemalistler'in yürüyüşlerine uygun olmayacak bir biçimde boşaltılmasını'', ''Kemalist

ayaklanmacıları temizlemekte yardımcı olunmasını'' isteyeceği gibi (178), Ryan'a da 10

Nisanda göndereceği bir adamı yoluyla ''işgal edilen toprakların Merkezi Hükžmete teslimini,

aksi durumda Kemalistlerin etkinliğinin oldukça artacağı''nı söylüyordu. Yine Rumbold'un verdiği

bilgilere göre padişah, Anadolu eylemini Bolşevik olarak nitelediği gibi, İngiltere'ye karşı

yönelmiş bir hareket olarak değerlendiriyor, İngiltere'yi Anadolu hareketi üzerine kışkırtıyor ve

böylece İngiltere tutsaklığında kendi yerini koruyabileceğini sanıyordu. Kısaca ülkesini kendi

saltanatına değişiyordu. Rumbold Vahdeddin'le olan görüşmesini şöyle dile getiriyor.

''Bolşevik olarak nitelediği Kemalistlerin içinde bulundukları durumu yeniden gözden geçirdi.

Onların bir çeşit silahsız hükümet darbesi yaparak hükümeti devirdiklerini anlattı... Kemalistlere

karşı olan ve Müslüman olmayan uyruğun kötü durumundan söz etti. (...) Bütün bu halkın

güdümünü bize bırakmak zorunda (!) olduğunu söledi.(...) Kemalist darbe, görünüşte ulusun bir

iç işidir; ama gerçekte ise Anlaşıkları büyük ölçüde ilgilendirir'' (179).

Padişah'ın M. Kemal'e ve Anadolu eylemine kızgınlığı aşırı ölçüdeydi. Öyle ki Kurtuluş

Savaşı'nda Türkler'in başarısını dahi kabullenememişti. Sevinilecek bu olaya tepki göstermişti.

Türk askerlerinin İzmir'e girmesi üzerine Tevfik Paşa Hükümeti M. Kemal'i kutlamak istediyse

de Vahdeddin karşı çıktı ve telyazısı göndermesini önledi. Hükümetin ısrarlarına karşın padişah

Ankara'yı kutlamadı (180).

9.8.1919 günü M. Kemal padişah buyruğuyla ordudan çıkarılmış, fahr" yaverlik san ve nişanları

geri alınmıştı (181). 7/8 Temmuz günü III. Ordu Müfettişliği görevine son verildiğinden, M. Kemal

de hem ordudan hem de görevinden ayrılmıştı (182).

Padişah, Anadolu hareketine karşıtlığını 20.9.1919 günü yayınladığı kendi adını taşıyan bir

bildirisiyle açıkça ortaya koydu. Bu bildiri Başbakan D. Ferit'in bir genelgesiyle birlikte

duyurulmuştu. Böylece padişah, Başbakan Ferit ve İngiltere aynı cepheden hareket ediyordu.

Padişah halkı sakin olmaya ve Hükümetin buyruklarına uymaya çağırıyordu. Halkla Hükžmet

arasında ayrılık olmadığını, büyük devletlerin tüzegen (adil) olduklarını, onurumuzu koruyacak bir

barışın yapılmasını sağlıyacaklarını vurguladı (183). Kaldı ki Temsilci Kurulun aldığı önlemlerle bu

bildiri Anadolu'ya pek sokulmadı. Ulaştığı yerlerde de etkisi olmadı.

30.9.1919'da Amiral de Robeck, L. Curzon'a Padişahın, M. Kemal'in etkisinin yayılışında,

korkuya kapıldığını, ''İngiliz yetkililerinden güç kullanarak ulusçuları durdurmalarını istediğini''

yazıyordu (184).

5.4.1920'de Ferit Paşa başbakanlığa getirildiğinde, bir İngiliz yüzbaşısının önünde padişahın

buyruğunu okudu. Bu buyrukta padişah, ''kendisine M. Kemal ve arkadaşlarının hakkından

gelinmesi'' görevini veriyordu (185).

Savaş Divanı 11.5.1920'de M. Kemal ve arkadaşları hakkında ölüm cezası vermişti. Karar

24.5.1920 tarihinde ''ele geçirildiklerinde yeniden yargılanmaları'' koşuluyla, Padişah

Vahdeddin'ce onaylanarak Padişah buyruğu (İrade-i Seniyye) olarak başbakan Ferit Paşa'nın

imzasıyla yayınlandı. Böylece M. Kemal, Kara Vasıf, Fuat Paşa, Rüstem, Dr. Adnan ve Halide

Edip ölümle cezalandırılmış oluyorlardı. Ayrıca padişah 25.5.1920'de Fevzi Paşa (Çakmak),

6.6.1920'de de İsmet (İnönü), Bekir Sami, Cel‰lettin Arif, Dr. Rıza Nur, Yusuf Kemal, Mehmet

Rıfat (Börekçi), Fahretin (Altay)'ların ''idam fermanlarını'' onayladı. Ferman şöyle:

''Kuvayi Milliye adı altında çıkarttıkları karışıklık ve Anayasa'ya aykırı olarak halktan para

toplamak, asker almak, bunun aksine hareket edenlere işkence ve eziyet ederek kentleri

yıkmaya kalkışmak suretiyle iç güvenliği bozanların düzenleyicisi ve kışkırtıcısı oldukları savıyla

haklarında d‰v‰ açılan Üçüncü Ordu Müfettişliğinden uzaklaştırılıp askerlik mesleğinden

çıkartılmış bulunan Sel‰nikli Mustafa Kemal Efendi, eski 27. Fırka Komutanı emekli Albay

Kara Vasıf Bey, eski 20. Kolordu Komutanı Mirliva Salacaklı Fuat Paşa ile eski Washington

elçisi ve Ankara milletvekili Salacaklı Alfred Rüstem ve eski sağlık müdürü İstanbul'lu Dr. Adnan

Bey'le Üniversite Batı Edebiyatı eski öğretmeni İstanbul'u Halide Edip Hanım'ın açıklaması 11

Mayıs 1920 tarihli ve 20 sayılı hüküm tutanağında yazılı olduğu üzere Mülkiye Ceza Yasasının

45. maddesinin 1. fıkrasının yollamasıyla 55. maddenin 4. fıkrası ve 56. maddesi uyarınca sahip

oldukları askeri ve sivil rütbe ve nişanlarla her türlü resmi ünvanlarının kaldırılmasına ve

idamlarına, bu durumda kaçak bulunmaları nedeniyle mallarına el konularak yönetimine göre

yönetilmesine dair İstanbul Birinci Sıkıyönetim Savaş Divanınca arkasında verilen hüküm ve

karar ele geçirildiklerinde yeniden yargılanmak koşuluyla onaylanmıştır.

Bu buyruğu yürütmeye Savaş Bakanı görevlidir'' (186).

Vahdeddin giderek tutumunu daha da sertleştiriyordu. M. Kemal ve arkadaşlarını ölümle

cezalandıracağı gibi, fetvalar verdirerek, İngiliz parasıyla ayaklanmalar düzenlenerek Anadolu

eylemini bastırmaya çalışıyordu. Ne var ki kendisini aşmış olan bu harekete gücü yetmedi.

Vahdeddin'in vatan hainliği, İngiliz yanlılığı ve Ulasal Savaşım düşmanlığının en açık belirtisi şu

olayla da ortaya çıkar.

İngiltere'nin İstanbul temsilcisi S. H. Rumbold'un İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a 7.3.1922

tarihinde gönderdiği gizli yazıdan anlaşıldığına göre; Türkiye Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'in

başkanlığında bir kurulu Avrupa'ya göndermişti. Yunan propagandasına karşın Türk tezi

tanıtılmaya çalışılacaktı. Kurul üyelerinden özel yazman Kemal Bey ilgili evrakları kayınpederinin

evine bırakmıştı. Vahdeddin ajanları yoluyla bu evrakların fotokopilerini aldırmış, yine evrakları

yerine koydurmuş, fotokopileri 6.3.1922 günü bir mabeyincisiyle İngiltere Yüksek Komiserliği

baştercümanına göndermişti. Padişah bunu yapmakla ülkesini işgalinde bulunduran bir devlete

hizmet etmiş, ulusal akıma ve yurdu kurtarma çabalarına hiyanet etmiş oluyordu (187).

Belgeler ışığında bakıldığında Vahdeddin'in Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın düzenleyicisi, destekçisi

olmayıp; bizzat baltalayıcısı olduğu ortadadır. Elinden gelseydi hareketi daha başından

boğacaktı. Ne böylesi bir savaşımı düşünmüştü, ne de istiyordu. M. Kemal'i böylesi bir savaşım

için de göndermemişti. Yaptığı şey de İngiltere'yi kandırmak için bir siyasa uyarlaması değildi

(188). Eğer böyle bir tasarısı olsaydı, bu ölçüde somut olarak Anadolu eylemini yok edici

davranışlara girmez, Hükümetinin de yine bu ölçüde düşmanlık göstermesine izin vermezdi.

Bunların yanı sıra kuramsal bir bağımsızlık anlayışına da sahip değildi, zaten (189).

İKİNCİ KİTAP

uuİÇİNDEKİLER

II - BAŞBAKAN DAMAT FERİT PAŞA'NIN

TUTUMU

Kurtuluş Savaşı boyunca beş kez hükžmet kuran D. Ferit Paşa, Anadolu eylemine bilerek ve

isteyerek kötülükleri dokundu ve engel oldu. İngiliz desteğiyle yaşadığı gibi, beşinci

hükžmetinin sonunda İngiltere desteğini çekince, bir daha hükžmet olamadı. İngiltere'nin isteği

doğrultusunda hükžmet yöneten Ferit Paşa, Padişah Vahdeddin'le birlikte katı bir İngiliz

hayranıydı. İngiltere'nin güdümünde bir yönetim tasarlıyordu. Anadolu hareketi izin verseydi

bunu da gerçekleştirecekti. İzmir'e Yunan'ı çıkartma kararı aldıkları gün İngiliz Sevenler

(Muhiban) Derneğini kurmuşlardı. Derneğin öncüleri arasında İngiliz Büyükelçiliği Baştercümanı

Ryan, istihbaratçı General Deedes, Rahip Frew, Sultan Vahdeddin, Damat Ferit, Ali Kemal,

Adil, Mehmet Ali, Hoca Vasfi Sait Molla vardılar. Dernek bir İngiliz - Saray işbirliğiydi. Derneğin

amacı güdümden çok, Türkiye'deki direnişi kırmak ve ağır barış koşullarının kabul edilmesini

sağlayacak ortamı hazırlamaktı. Bu amacı da İngiltere, Saray ve yakın çevresi yoluyla

gerçekleştirmeyi tasarlıyordu. Başkaları gibi Ferit Paşa da böylece oltaya takılmıştı. Kürt

Yüceltme (Teali) Derneği de İngiliz Sevenler Derneğinin bir yan kolu gibi çalışıyordu. Özellikle

Rahip Frew ve Sait Molla bu derneğin ruhuydular. İşin içine para ve makam da girmişti. İngiliz

Sevenler Derneği üyelerinin her yerde ayrıcalıkları vardı. Bol para veriliyor, üstün görevler

dağıtılıyordu.

Demokrasi tarihimizin ilginç bir örneğini veren Hürriyet ve İtilaf Partisi İngiliz güdümünü

benimsiyor ve bunu yan kuruluşu olan İngiliz Sevenler Derneği yoluyla gerçekleştirmeye

çalışıyordu. Çağdaşlaşmadan yana olan İ. T. Partisine tepki olarak doğan H. İ. Partisi

batılılaşmaya karşı, şeriat düzeninin savunucusu ve İngiliz tipi bir meşrutiyet yönetiminin

özlemcisiydi (1). İ. T.'nin emperyalist karşıtı olması yanında, H. İ. işbirlikçiydi. İmparatorluk

içindeki etnik kesimlere yönetsel özerklik verilmesini savunuyordu. Partinin başkanı Albay

Sadık, manev” lideri padişah Vahdeddin'di. Albay Sadık İngilizler'in ücretli adamı

durumundaydı. D. Ferit Paşa partinin gerçek lideriydi. Şeyhülislam Sabri Efendi

kurucularındandı. Anadolu hareketine karşı olanlar, işbirlikçiler, İngiliz kuyrukçuları, para ve

makam peşinde olanlar, bağnaz ve gericiler bu partide toplanmışlardı (2).

Şimdi bu İngiliz yanlısı hükžmet başkanının, M. Kemal ve Anadolu'da gelişen ulusal direnişe

karşı tutumuna, belgeler doğrultusunda bakarak değerlendirmeye çalışalım.

D. Ferit birçok aydını, yöneticiyi, basını yanına çekmiş, parti ve örgütünde yoğunlaştırmış ve M.

Kemal karşısında bir kampanya başlatmıştı. Basın, M. Kemal'i ve Anadolu'daki ulusal direnişi

karalama ve parçalama yarışındaydı. Bu kampanyaya İstanbul'da ''Alemdar'', ''Peyam-ı Sabah'',

''Türkçe İstanbul'', ''Aydede'' ve ''Ümit''; Anadolu'da ise ''Ferda'', ''İrşat'', ''Zafer'' gibi gazete ve

dergiler katılmışlardı (3). İşte bunlardan birkaç örnek:

''İngiltere'ye olan sevgimize, Amerika'ya olan saygımız ket vurmaz''. (Türkçe İstanbul,

16.12.1918).

''Mustafa Kemal ve Rauf Bey hakkında kovuşturma buyruğu.'' (Tasviri Efk‰r, 13.7.1919).

''Yasaya aykırı toplantılar ve girişimler''. (Alemdar, 31.7.1919).

''M. Kemal Samsun'a gidince bir takım örgütler kurmaya başlamış, (...) kışkırtıcı sözler söylemiş.

Erzurum'da yaptığı kongre Anayasa'ya, Meşrutiyet'e baş kaldırmadır''. (Sabah, 2.8.1919).

''Hükümet bu maceracılara şiddetle harekete karar verdi''. (Ronesans, 2.8.1919).

''Mustafa Kemal ne yaptı? Ayaklanma!'' (Peyam-ı Sabah, 2.8.1919).

''M. Kemal macera peşinde dolaşıyor. (...) Samsun'da yönetimin işine karışmakla başladı. Onun

Anadolu'da takındığı tutum İttihatçılığın hasta ruhudur''. (Türkçe İstanbul, 6.8.1919).

''Türk ulusunun varlığını ve bağımsızlığını koruyabilmesi bu gibi mecnunca hareketlerden uzak

durmamıza bağlıdır. (...) Kongreye katılanlar bir kısım önemsiz kişilerden oluşmaktadır''. (Sabah,

11.8.1919).

''M. Kemal uygun olduğu cezaya uğradı''. (Peyam, 13.8.1919).

''Varlığı yıkmaktan ibaret olan bu şaka (hezele) amaçlarına ulaştı. (...) Bunlar ne istiyorlar?''

(Mesuliyet, 7.9.1919).

''Ulusal hareketin foyası çıktı''. (Peyam, 13.9.1919).

''Bu hareket artık alevleri sönmüş bir ot ateşidir''. (Akşam, 17.9.1919).

''Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da bir ulusal hareket yaratmaya çalışıyor. Bu ne çocukça bir

hayaldir! Bütün dünyanın gücüne karşı... Savaştan ezilmiş olan zavallı Anadolu'nun gücü ile...

Kafa tutmasının ne hükmü olabilir? Anadolu'da ne kalmıştır, ne var ki direnebilsin''. (Renin,

11.10.1919).

''Kızıl tehlike!'' (Açıkgöz, 22.2.1920).

''Yalancı ulus davası şer-i şerife aykırıdır'', (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 11.4.1920).

Katli vaciptir fetvası üzerine: ''Mustafa Kemal, uygun olduğu cezayı gördü''. (Alemdar,

15.4.19220).

''Sultan Vahdeddin, M. Kemal'i kovarak adam etti''. (Ferda, 16.4.1920).

''Yalnız Fransızlar Türkler'in dostudur''. (Ferda, 20,4.1920).

''İdam! İdam! İdam! Mustafa Kemal cezasını bulacak!'' (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 25.4.1920).

''Anadolu, Kemalistlerden temizlenecektir''. (Alemdar, 29.4.1920).

''Ulusal hareket boşa gitmeye mahkžmdur''. (Sait Molla, Peyam-ı Sabah, 1.5.1920).

''Mustafa Kemal'in maskaralıkları''. (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 7.5.1920).

''Rıfat'ın fetva'yı deccaliyesi''. (Alemdar, 11.5.1920).

''Mustafa Kemal ve hempalarının idamı''. (Peyam-ı Sabah., 13.5.1920).

''Büyük Millet Meclisi, küçük heriflerin tutsağıdır''. (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 28.5.1920).

''Büyük Millet Meclisi, küçük heriflerin tutsağıdır''. (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 28.5.1920).

Konya Delibaş ayaklanması üzerine: ''Mustafa Kemal, kaçmaya hazırlandı''. (Ferda,

18.11.1920).

''Kemal” pay-ı taht (başkent) Ankara!''. (Alemdar, 10.1.1921).

''Ankara Hükümeti, Doğu'yu (Bolşevikleri) seçmiştir''. (Alemdar, 27.5.1921).

''Ankara nereye gidiyor? Moskova ile antlaşmaya...'' (Adana Postası, 21.6.1921).

''Yazgımızı Ankara'ya bırakmamalıyız''. (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 1.1.1922).

''Ankara ileri gelenlerinin anlayışıyla ancak İran ve Turan'a gidebiliriz, fakat Edirne, İzmir ve

İstanbul'un özgürlüğüne yetişemeyiz''. (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 26.8.1922) (4).

İstanbul Hükümeti ve İngiltere M. Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinde açıkça yanılmışlardı. M.

Kemal'in Samsun'a çıktıktan sonraki hareketleri kuşkuları doğrulamıştı. Hükžmet ve İngiltere bu

kez M. Kemal'i geri İstanbul'a döndürme, etkisiz kılma savaşımı verceklerdir. Bunu

gerçekleştirebilmek için de başvurmadıkları yol kalmayacaktır. Biz bu çabalar içerisinde, bu

kesimde, başbakan D. Ferit'in ihanet yarışındaki payını görelim:

İngilizler'in kuşkusu üzerine Ferit Paşa uyanmış, çareler aramaya başlamıştı. Çünkü M.

Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinde birinci ölçüde suçlu kendisiydi. İngiltere'ye karşı durumu

kötüye gidebilirdi. İngiliz Yüksek Komiserini aradıysa da yardımcısı A. Ryan'la görüşebildi.

Ryan, Haziran 1919 başlarında Ferit Paşayla görüşmesini şöyle anlatıyor:

''Ferit birkaç gün önce benimle görüştü. Kötü kimselerin olay çıkarmak çabalarına karşı uyanık

olunmasını belirtti. İstenmeyen kimselerin, örneğin yedek subay gibi kimselerin, İstanbul'dan

Anadolu'nun içlerine gitmelerine engel olmanın önemine değindi. Rauf Bey'in son günlerde

İstanbul'dan ayrılarak Ayvalık bölgesine gittiğini söyledi''. Ferit Paşanın uyarısı üzerine Ryan

askeri çevrelerin dikkatini olay üzerine çekiyordu (5).

İngiliz yetkilileri D. Ferit üzerinde baskıyı yoğunlaştırınca 23 Haziran'da Hükümetçe görevden

alınan M. Kemal'i 7/8 Haziran gecesi telgraf başına çağırdı ve İstanbul'a dönmesini istedi. M.

Kemal dönmeyeceğini bildirince o anda görevine son verdi. M. Kemal ise göreviyle birlikte

askerlikten de ayrıldı (6).

İngiltere'den aldığı nota üzerine M. Kemal'in görevine son veren D. Ferit; Savaş Bakanıyla

birlikte Tuğgeneral Deedes'e çıktı ve M. Kemal'le resmi hiçbir ilişkisi olmadığı, ordudan da

çekildiğini, M. Kemal'in asi oluşunu Hükümetçe askeri ve sivil makamlara bildireceğini söyledi

(7).

M. Kemal ise çekinmeden yoluna devam ediyordu. İstanbul'daki gelişmeler ikinci plandaydı.

Onun için Tercan'dayken, Savaş Bakanlığını da yüklenmiş olan Ferit Paşadan, 30.6.1919 tarihli

telyazıyı aldı. Zor günler yaşandığını, İngilizlerin baskısı altında olduklarını, İstanbul'a dönmesinin

gerektiği, eğer dönmüyorsa ''hava değişimi'' alarak istediği yerde oturmasını, padişahın

isteğinin de bu doğrultuda olduğunu yazıyordu (8). Doğallıkla M. Kemal'in bu isteklere tek yanıtı

inandığı yolda yürümesi olmuştu. Kendisine ''geç kalmadan İstanbul'a dönmelerinin padişahın

buyruğu olduğu'' bildirilmesine karşın, 6 Temmuzda ''Ermenistan'a sunulan... Doğu illeri halkı

arasından'' çıkıp gelemeyeceğini bildirdi (9).

M. Kemal'in bu tutumunu sürdürmesi, Anadolu'da Kongreler toplaması, D. Ferit'i çileden çıkardı.

M. Kemal'i İngiliz yetkililerine yakınarak (şik‰yet ederek) avunuyordu. M. Kemal'in tutumu

karşısında güçsüz kalmıştı. Calthorpe'in 23 Temmuzda L. Curcon'a yazdığına göre Ferit Paşa

Yüksek Komiseri görerek, M. Kemal'in Anadolu'da kurultaylar toplandığını, 23 Temmuzda

İstanbul'a karşı bağımsızlık ilan etmenin görüşüleceğini bildirdi. Ayrıca bu kongrelerin, yasalara,

Anayasa'ya ve padişah buyruğuna karşı olduğunu illere duyurduğunu bildiriyordu (10).

Gerçekten de Başbakan Ferit Paşa, İçişleri Bakanlığı kanalıyla 20 Temmuzda Doğu illeri

valilerine bir genelge göndermiş; ''Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin Hükümetin karar ve

duyurusuna karşı hareket ettiği ve kışkırtmaya devam ve ısrar etmekte oldukları, (...) bunların

hemen tutuklanarak İstanbul'a gönderilmeleri''ni istemişti. Öteki Doğu illeri valileriyse

''görmedik'', ''duymadık'', ''burdan gittiler'', ''şimdi nerede olduklarını bilmiyoruz'' yollu yanıltıcı ve

savsaklayıcı yanıtlar gönderiyorlardı (11).

Durum karşısında Başbakan'ın M. Kemal'i İngilizler'e yakınması daha da arttı. 29 Temmuzda

İngiliz Yüksek Komiserliği görevlilerinden Hohler'e şik‰yet edildiler. 30 Temmuz günü

Calthorpe'ye çıkarak; M. Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanma buyruğunu çıkarabilmek için beş gün

uğraştığını, Hükümet üyelerinin kendini desteklemediğini, Anadolu'yla uzlaştıklarını, ''bunların

tutuklanıp Malta'ya sürülme''lerinin gerektiği, ''Padişahla kendisinin Tanrı'dan sonra umutlarının

İngiltere olduğu''nu anlatıyor ve kendini acındırmaya çalışıyordu (12). İçeride ise oldukça

sertleşiyordu. Savaş Bakanlığına gönderdiği bir yazıda; taşradaki görevlilerin Hükümet işlerini

güçleştirmekten kaçınmalarını istiyor, ''Kuvayi Milliye'' adıyla ''çeteler'' kuran Demirci Efe, Hacı

Şükrü, Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin çabalarından, kurultaylar ve toplantılar kurmalarından

yakınıyordu (13).

Padişah ve D. Ferit'in birlikte hazırladıkları ve İngiltere'ye sundukları 12.9.1919 tarihli, sekiz

maddelik bir gizli antlaşma var. İngiltere güdümünü ve yönetimini içeren bu gizli antlaşma

İngiltere'ye Türkiye üzerinden her türlü söz hakkı tanıdığı gibi, Boğazların denetimi ve kullanımı

ile Müslüman halkın bulundukları bölgelerin yönetimi hakkında da yetkiyle donatıyor. Ötede

''ulusal akımların önüne geçebilecek bir yönetimin kurulmasında'' İngiltere'ye ''kolluk kuvveti''

kurma görevi ve yetkisi tanınıyordu. Türkiye Kıbrıs ve Mısır üzerindeki haklarından vaz

geçiyordu. Görüldüğü gibi bu gizli antlaşmada temel olan Anadolu ulusal direnişini ezebilmekti.

Ne var ki İngiltere bu antlaşmayı kabul etmemişti (14). İhanet yarışının en açık örneğiydi, bu

tutum.

Ulusal güçlerin yenilmezliği karşısında tedirgin olan D. Ferit, İngilizlerce Anadolu'nun işgalini

istiyordu. Bir kişinin kendi öz çıkarı için ülkesinin işgalini yabancı güçlerden istemesi korkunç

bir olay. Hele bu kişi devletin üst düzeydeki bir yöneticisi ise korkunçluk dorukta, demektir.

Başbakanın bu önerisini İngiliz Yüksek Komiseri ülkesine 17 Ağustos'ta şöyle rapor ediyor:

''Damat Ferit, Anadolu'ya asker göndermeyi önerdi. Milne bunu reddetti. Çünkü düzenli birlikler

de çetelere katılabilirler. Tek çözüm yolu Yunan ve İtalyan birliklerinin Anadolu'dan çekilmesidir.

Hükümetin yetkisi de o zaman güçlenir. Mill” Savunma Partisinin (Hakları Savunma Derneği)

varlık nedeni böylece ortadan kalkar'' (15).

13 Eylül tarihli İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in raporu da bu doğrultuda, Başbakanın haince

isteklerini içeriyor. D. Ferit, Robeck'ten şunları istiyordu:

''Mustafa Kemal bize de size de karşı. Ya bizim bir ordu göndermemize izin verin ya da siz bir

askeri güç göndererek stratejik noktaları işgal edin'' (16).

D. Ferit'in bu yollu istekleri bitmiyordu. İngiliz Komisere ''Eskişehir'e iki bin kişilik bir güç

göndermeyi önerdi''. Ayrıca ''Anadolu'da ulusal hareketi bastırmak için 7 binden 50 bine kadar

güç oluşturulması önerisinde'' bulundu. Milne, ''Böyle bir gücün oluşturulmasında önce

Hükümetin Barış Antlaşmasını imzalaması''nın gereği üzerinde duruyordu. Önerinin

reddedilmesi üzerine yaşamının güvence altına alınmasını istedi. İngilizler Başbakanın bu aşırı

ölçüdeki ülkesini işgal ettirme hevesine yanaşmıyor, M. Kemal'le uzlaşmasını öneriyorlardı.

Çünkü İngiliz askerlerinde savaş yılgınlığı vardı. Az güçle, Anadolu'da gelişen bu akımı kolay

kolay bastırabileceklerini gözleri kesmiyordu. Anadolu'ya gönderilecek Osmanlı güçlerinin

ulusal direnişçilere katılabileceklerinden kuşkulanıyorlardı (17).

D. Ferit bir başbakanın onuruna yakışmayacak ölçüde emperyalist güçlere sürekli yalvarıp

yakarıyor, nazlanıyor, ulusal direniş karşısındaki güçsüzlüğünü ortaya koyuyordu. Bu davranışı

dahi onun Anlaşık (İtilaf Devletleri) güçlere büyük ödünler verdiğini gösteriyordu. İstenilen bir

barışa gidilemeyişi; Anadolu'daki ''bir iki yardakçı, hırslı ve hoşgörüsüz gencin halkın

umutsuzluğundan yararlanarak kargaşalık çıkarmalarına'' bağlıyor ve bunun ''bastırılması için

nedenin ortadan kaldırılmasını'' istiyordu (18). Hükümetçe görevlendirilen kişilerle M. Kemal ve

Rauf Beyin ''diri olmazsa ölü olarak ele geçirilmesi'' sağlanmaya çalışılıyordu (19). Sürekli

olarak Anadolu direnişini karalıyor, halkın gözünden düşürmeye çalışıyordu. Ulusal direnişi

''alevleri sönmüş bir saman alevine benzetiyor'', halkın bu direnişin yanında değil, karşısında

olduğunu vurguluyordu (20).

Başbakan D. Ferit artık etkin bir biçimde Anadolu'ya saldırmaya başladı. Yer yer ayaklanmalar

çıkarttı. Şeyhülisl‰m'dan ulusal direnişe katılmamayı öğütleyen fetvalar alarak, İngiliz

uçaklarıyla, Anadolu'ya gönderttirdi. Halife orduları kurdurtup ulusçulara saldırttırdı. Anzavur ve

çeşitli bağnaz çevrelerin ayaklanmalarıyla ulusal güçleri boğmaya çalıştı. (Bunlar ileride ayrıca

işlenecektir). Şimdi Başbakanın bu olaylardaki çabasını İngiliz belgelerinden izleyelim. D.

Ferit'le görüşmesini İngiliz Yüksek Komiseri Robeck şöyle rapor ediyor:

''Damat Ferit 7 Nisan'da bana geldi. Ulusal hareketi bastırmak için her çeşit moral baskıyı

kullanacağını söyledi. Ulusal harekete karşı Anzavur, Hükümetin elinde ilk silahtır'' diyor. 15

Nisan'da da şunları yazıyordu: ''Hükümet ulusçuları lanetleyen bir bildiri yayınladı, ulusal

harekete karşı bir seri fetva ilan etti'' (21). D. Ferit, Anadolu eylemine karşı Anzavur'dan başka

İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri ve Harput yörelerine de kimi kişilerin gönderileceğini, Anzavur için

İngilizler'den silah, fetvaların dağıtımı içinse uçak istedi. Padişah çevresindeki bir kısım kişilerin

uzaklaştırılması gereğini ileri sürdü. İngilizler'in isteği doğrultusunda çalışacağına söz verdi.

Ortak önlem alabilmek için Ayyıldız örgütü üyelerinin listesini İngiliz yetkililerine vereceğini

bildirdi (22). Başbakan, ''gelecekteki Türk devleti için İngiliz güdümünü (manda) istedi, yeni

yetişecek prensin tümüyle İngiliz dostu olarak yetiştirileceği'' sözünü veriyordu (23). Ryan'ın

sunduğu 23 Eylül 1920 tarihli rapora göreyse, ulusal eylemi kırabilmek için ''Ferit Paşa

Anadolu'ya bir grup gönderip halkı kandırmaya çalışacaktır'' (24).

Anadolu eylemini ve onun öncüsü olan M. Kemal'i ortadan kaldıramayan Ferit Paşa, Ali Galip

ve Sivas olaylarını yarattı. Ali Galip yoluyla Sivas Kongresini dağıtmak ve gelişmekte olan ulusal

direnişi parçalamak istiyordu. Ali Galip gücünü bir takım ayrılıkçı Kürt feodal beylerinden

alacaktı (25). Hükümet M. Kemal'le Rauf Bey'i canlı ya da ölü yakalayabilmek için 3-4 kişilik

çeteler halinde 30 Kürt ve Arnavut subayını görevlendirmişti (26). Sivas'ı basmak için Ankara

Valisi Muhittin Paşa da görevlendirilmiş, İngilizlerce bol para verilerek Hacı Bektaş Çelebisinin

elde edilmesi istenmişse de başaramamıştır (27).

Başbakan (Sadrazam) amacına ulaşabilmek için İngiliz yetkililerine başvurdu ve Doğu'da

Kürdistan kurulmasını önerdi. Böylece Kürtleri yanına çekebileceğine ve M. Kemal'in başarısız

kalacağına inanıyordu. 17 Nisan ve 20 Temmuz 1920'de iki kez M. Kemal eylemine karşı

Kürtler'i kullanmayı İngilizlere önerdi. Robeck Başbakanın önerisini L. Curzon'a şöyle

bildiriyordu:

''Damat Ferit bana geldi, Barış Antlaşmasına göre Kürtler ayrı bir devlet olacaklardır. Kürt

önderleri Mustafa Kemal'i sevmezler, çünkü o Bolşevikliği getirmek istiyor. Siz Mustafa

Kemal'den nefret ediyorsunuz, çünkü o sizin yaptığınız antlaşmayı kabul etmiyor. Bu durumda

Kürtler'i Mustafa Kemal'e karşı birlikte kullanalım, dedi'' (28).

Ali Galip olayı başarılamadığı gibi, İngiliz yetkilileri de Kürtler'in Türkler'e karşı kolay

kullanılamayacağını, ulusal güçlerin etkisinde olduklarını biliyorlardı. Bölgede Ermeni

egemenliği korkusu Kürtler'i Türkler'in yanına itmişti. Çıkarları Türkler'le ortaktı. İngilizler bunun

bilincindeydi. Bu nedenle Ferit Paşanın bu önerisine katılmadılar. Ferit Paşa, Kürt aşiretlerinin

M. Kemal ve ulusal güçlere karşı koymaları durumunda, Güney Doğu'da Osmanlı Devleti'nin

kanadı altında özerklik vereceğini açıkladıysa da sonuç alamadı. Ferit Paşa olsun, ortağı Kürt

Yüceltme Derneği olsun, İngiltere'ye uşakça yaklaşmalarına karşın gerekli desteği sağlayıp,

başarıya ulaşamadılar (29).

D. Ferit'in ihanet yarışındaki yeri -belgeler ışığında- böylece belirlenmiş oldu. M. Kemal'e ve

Anadolu hareketine destek olması bir yana; yok edebilmek, parçalayabilmek için akıl almaz

yollara başvurmuş, M. Kemal ve ulusal kurtuluşun düşmanlığını yapmıştır. Kendi öz çıkarı ve

bozuk emelleri için ülkeyi İngilizler'e peşkeş çekmekten çekinmemiş, ülke bütünlüğünün

bozulmasını amacı uğruna kullanmıştı. Bu tutumuyla ulusal hareketi engelleyenlerin ve Türk ulusu

düşmanlarının en başında yer alıyordu.

İngiliz yetkilisi Webb'in verdiği rapora göre ''düşünülmesi mümkün olan en İngiliz yanlısı''

hükümetler kuran (30), Türk bağımsızlığına emperyalizmden daha düşman olan ve İngiliz

emperyalizminin açık ajanı D. Ferit, dönemin tüm yetkililerince ''deli'', ''akılsız'', ''kişiliksiz'' olarak

tanıtılıyor; İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza onu ''bir İngiliz centilmeninin çok iyi taklit edilmiş

biçimi'' (31) olarak niteliyordu. Saray mabeyincisi Ali Fuat onun hakkında ''dönek mizaçlı

bukalemun yaratılışlı bir adam olup, bugün ak dediğine yarın kara der ve asıl düşüncesinin ne

olduğu bilinmez'' (32) demektedir. H. Armstrong onu, ''inatçı, cesur, akılsız bir ihtiyar... biraz Kürt

kanı taşıyan bir Arnavut..., ruhunda bir kan kavgasının korkunç nefreti köpüren... uzlaşmak nedir

bilmeyen bir aşiret mensubu'' olarak görüyor; uzlaşmazlığının ve düşmanlarına karşı inatla

uyguladığı öc siyasasının uzlaşmaya varmayı olanaksız kıldığını söylüyordu (33). Vahdeddin, D.

Ferit'i Mondros Bırakışmasına delege seçmek istediğinde İzzet Paşa onun ''mecnun'' olduğunu,

bu tür görevlerini ona verilmeyeceğini söylemişti (34). Ayrıca onu ''deli ve akılsız'' buluyordu

(35). Tevfik Paşa da D.Ferit hakkında aynı kanıyı taşıyordu (36). Ahmet Reşit bey, onu

''Donkişot'' olarak niteliyordu (37). Küçük memurluktan birdenbire Başbakanlığa

(Sadrazamlığa) yükselen D. Ferit Paşayı çevresinde olan Şerif Paşa, Tevfik Paşa, Reşit Bey,

Ali Fuat (Türkgeldi), Lütfi Simavi ve Halit Ziya (Uşaklıgil) Beyler ''yalancı'', ''düzenbaz'' ve

''sahtek‰r '' olarak niteliyorlardı (38).

Bu tür kişiliğin sahibi olan D. Ferit, padişahla mizaçları uyuyordu. İngiliz sevgileri ve

yandaşlıkları ortaktı. Öc alma düzeyine ulaşan kinleri onları ''vatan hainliği''ne dek götürdü.

Padişahı aklamak isteyen bir takım çevreler Türk Bağımsızlık hareketine karşı yürütülen

düşmanlığı D. Ferit'e yükler, Vahdeddin'in de bunun etkisiyle o duruma düştüğünü savunurlarsa

da hainlik yarışında ortak hareket etmişlerdir. İkisinde de ortak olan aynı düşünce ve kanı,

birlikte eyleme geçirilmiştir. İkisinde de ortak amaç, Türk Bağımsızlık hareketini yoketmek ve

İngiliz güdümünde yönetimlerini sürdürmektir.

III - İSTANBUL HÜKÜMETİNİN VE

ÜYELERİNİN TUTUMU

1 - Damat Ferit'in Dışındaki Başbakanların

İngilizciliği

Bırakışmayla birlikte İ. T. Partisi yenik düşmüş ve yönetimden çekilmişti. Toplumda bu partiye

karşı aşırı bir kızgınlık doğmuştu. Yönetime İ. T.'nin tam karşıtı olan H. İ. Partisi gelmişti. Kurtuluş

Savaşı boyunca İstanbul'da bu parti yönetimdeydi. Katı bir İngiliz yanlısıydı. Anadolu'da gelişen

ulusal savaşıma açıkça düşmandı. M. Kemal ve arkadaşlarını başarısız kılabilmek için elinden

geleni yapmıştı. İhanet yarışındaki payı büyüktü.

D. Ferit'in İngilizciliği su götürmediği gibi, kendisinden sonra Hükümet kuran Başbakanlar da

ondan aşağı kalmıyorlardı. Bunlar ne kadar yumuşak ve Anadolu'yla ilişkilerinde ılımlı olsalar da;

tutarsızlıkları, İngiliz emperyalizmi karşısındaki uzlaşıcılıkları ağır basıyordu. Tevfik Paşa göreve

başlarken verdiği demecinde; ''amacımızın İngiltere ile eski dostluğumuzun yeniden kurulması''

olduğuna değiniyor, 22.11.1919'da Londra'da Büyükelçideyken ''Türkiye ile İngiltere arasında

savunma üzerine bir birlik kurmayı'' düşündüğünü, ''Türk ulusunun Padişah'tan halka dek Büyük

Britanya'ya güveni olduğunu ve bu güveni başka herhangi bir ulusa besleyemeyeceklerini''

söylüyordu. Büyükelçiliğinde yapılan bir kabul resminde; ''İngiltere yardım ederse Türkiye'nin iyi

niyetini kullanarak elinden gelen her şeyi yapabileceği'' konusunda Amiral de Robeck'i

inandırmaya çalışıyordu. Londra'da barış koşulları görüşülürken L. Curzon'a; ''Zatı Şahanenin

kendi ülkesi ile taç ve tahtı için tek umudun Türkiye ile Büyük Britanya arasındaki eski ilişkilerin

yeniden canlanmasında olduğuna şiddetle inandığı ve bu konu için düşünülebilen biçimlerin en

iyisiyle uyuşmaya hazır bulunduğunu'' açıklıyor, ayrılırken de, ''Padişah Büyük Britanya ile özel

bir birlik veya bir sözleşme yaparak daha sıkı işbirliğini sağlama konusunda şiddetli istekli

olduğunu'' önemle vurguluyordu (39). Hem padişaha hem de ulusçulara yakınlığıyla bilinen

Başbakan Tevfik Paşa 25.3.1922'de D. Ferit'ten farksız bir öneride bulunarak gerçek niteliğini

ortaya koyuyordu. Önerisi şöyle:

''İngiltere ile Türkiye arasında bir antlaşma imzalanacaktır. Antlaşma gereğince, Türkiye, bütün

ulusların yararına yansız olarak Boğazların serbestisinin korunmasını İngiltere'ye bırakacaktır.

İngiltere, bu amaçla kendi askerlerini ya da Türk jandarmasını kullanabilecektir. Türk Hükümeti,

Türk jandarmasını İngiltere'nin buyruğuna verecektir. Dahası Boğazların serbestisini korumak

için gerekli toprak şeridinin yönetimi İngiltere'nin eline verilecektir... Böyle bir antlaşma,

İngiltere'nin hilafete düşman olduğu ve Türkiye'yi yıkmak istediği yolundaki ve Hindistan'la öteki

yerlerde yaygın düşünceyi hemen ve bir daha canlanmamak üzere silecektir. Antlaşma, bu

düşüncenin tam tersinin parlak bir kanıtı olacak ve İngiltere'nin Hilafetin koruyucusu ve dostu

olduğunu bütün İslam Dünyası'na açıklayacaktır'' (40).

Ali Rıza Paşa Hükümet olunca Ankara'yla yakın ilişkiler içerisine girdi. Ulusçulara karşı ılımlı

davrandı, Anadolu hareketini tanıdı. Fakat bunlar bir bakıma bir zorunluluğun sonucuydu.

Böylece Anadolu hareketini dizginleyebileceğini, denetimine alabileceğini düşünüyordu.

Zaman zaman Ankara yöneticilerini uyarıyor, kızıyor; İstanbul Hükümetinin tutum ve kararlarının

dışına çıkmamalarını istiyordu. Bir Damat Ferit kadar olmasa da İngiliz yanlısıydı. Göreve

geldiğinde 11.10.1919'da yaptığı konuşmasında; ''Hükümet üyelerinin Türkiye'nin savaşa

girmesi olayını benimsemedikleri ve bu hareketi Büyük Britanya ile arada süregelen geleneksel

dostluğun doğal olmayan bir bozumu olarak gördüklerini'' vurguluyor, ''İngiliz yardımı isteğinde''

bulunuyordu. Türkiye'nin ''tek bir devletçe manen desteklenmesiyle yaşam bulacağını''

savunuyordu (41). Doğallıkla bu devlet İngiltere'den başkası değildi. Vatansever biri olmasına

karşın, yine de M. Kemal'in yanında yer almadı. Aynı nitelikleri taşıyan Salih Paşa da Ankara'ya

katılmaktan çekinmiş, İstanbul Hükümetlerinden görev almıştı (42).

Bırakışma sonrası İstanbul'da ilk Hükümet kuran Ahmet İzzet Paşa, M. Kemal'in saygı duyduğu

biriydi. Ne var ki bütün üstünlüklerine karşın, siyasal niteliği Babı‰li'de oluşmuştu. Ulusal

Savaşım döneminde yanlışlar yapmış, Kuvayi Milliye'yi gereği gibi benimseyememişti.

Ankara'ya katılmama yanılgısına düştüğü gibi, Ankara'ya söz vermesine karşın, İstanbul

Hükümetlerinde görev almıştı (43).

M. Kemal'i yeterince anlamayan bu kişinin İngiltere karşısında uzlaşıcılığı açıktı. Mister

Bennett'le görüşmesinde; ''Britanya'nın Türkiye ile dost olmak isteğinde olduğuna inanabilmesi

durumunda, Mustafa Kemal'i, Britanya Başkomutanı ile buluşturarak Yunanlılar'ın Anadolu'yu

boşaltmaları (!) konusunda bir uzlaşma sağlanması için bütün gücünü kullanacağını ve onu

inandırmaya çalışacağını'' söylüyordu. Daha sonraları İzzet Paşa bu düşüncesi doğrultusunda

bir muhtıra hazırladı. Ulusal ordunun başarıya yaklaştığı bir zamanda bile ''İngiltere ile işbirliğinin

Mustafa Kemal'siz sağlanabileceğini'' olanaklı görüyordu (44).

2 - İstanbul Hükümet Üyelerinin

İngilizciliği

İstanbul Hükümetlerinde görev alan bakanların hemen hemen tümü açıkça İngiliz yanlısıydı.

İngiliz desteği olmadan yaşamanın olanaksızlığına inanıyorlardı. Bu düşüncelerini hayranlık

düzeyine vardıranlar çoğunluktaydı. Açıkça İstanbul Hükümetleri başbakanıyla, bakanlarıyla

İngiliz emperyalizmiyle uzlaşıyorlardı, ona sığınıyorlardı. Dışişleri Bakanlığı yapan Mustafa Reşit

Paşa'nın 30.12.1919'da Yüksek Komiser Webb'le görüşmesini, komiser şöyle anlatıyor:

''Bakan, muhakkak olan şudur ki, demişti; halkın oldukça az bir kesimi Türkiye'de Fransız

etkinliğinin olmasını istemektedir; fakat kendisi ve hükümetteki arkadaşları, sultan ve geniş bir

halk kesimi adına kesinlikle söyleyebilirim ki, gerçekten genelin isteği İngilterece

yönetilmemizdir''. İçişleri Bakanı Ali Kemal de tek kurtuluş yolunu ''ne biçimde olursa olsun,

İngiliz güdümünde'' gördüğünü 18 Haziran 1919'da Calthorpe'ye bildiriyordu. İçişleri Bakanı ve

barış kurulu üyesi Ahmet Reşit (Rey); ''Britanya liderliğinin kabulünü Damet Ferit adına'' diliyor

ve şunları söylüyordu: ''Şimdiki hükümetin sürekli siyasası; Türk devletinin Büyük Britanya'nın

yardımına güvenmesi temeline dayanmasıdır''. Cemil Paşayla birlikte 23.6.1919'da Yüksek

Komiserle görüşerek; ''Oldukça bir istek ve çabayla ulusçuları ihbar etmekle birlikte, Türkiye'yi,

yönetme ve koruma görevini yerine getirebilecek tek Hükümet olan İngiltere'nin yönetimine

vermekle bu ülkeyi tüzegen (adil) bir barış ve düzene kavuşturmak isteğinde direttiler; böylece

yeniden yaşam kazanan bir Türkiye genellikle bütün Doğu'da kendileri yararına düzen öğesi

olacaktı'' (45).

İstanbul Hükümet üyelerinin bu niteliğini daha birçok örnekle çoğaltmak mümkün. Bu kadarı

yeterli sanırım.

3 - İstanbul Hükümet ve Üyelerinin Mustafa Kemal ve Anadolu Hareketine Karşı Tutumları

Bilindiği gibi M. Kemal Samsun'a çıkar çıkmaz İngilizler kuşkulandılar. M. Kemal'in tutumuysa

İngilizler'in kuşkularını daha da arttırıyordu. Başbakana ve Hükümete resmen baskı yaparak

önlemler alınması istendi. Böylece M. Kemal'le İstanbul Hükümeti arasında ''sinir savaşı'' ve

kovalamaca başladı. 8 Haziran 1919'da Savaş Başkanı Şevket Turgut M. Kemal'den ''elindeki

istinbotlardan biriyle hemen'' İstanbul'a dönmesini istedi. M. Kemal durumu Genelkurmay

Başkanı Cevat Paşadan öğrenmek istedi. 11 Haziran'da aldığı yanıtta; ''değerli bir Generalin

Anadolu'da dolaşması kamuoyunda iyi etki yapamayacağı nedeniyle İngilizler''in M. Kemal'i

istediğini bildirdi (46). M. Kemal bu kez padişahı aradı, Anadolu'nun ve halkın kurtuluş yanlısı

olduğunu söyleyerek gelmesinin öteki paşalar gibi etkisiz bırakılacağını, ''eğer zorunlu bırakılırsa

görevinden ayrılıp Anadolu'da ulusun bağrına (sine-i millete)'' çekileceğini, ''vatan görevinde

böylece daha rahat çalışabileceğini'' açıkladı (47). Ordu komutanları ve valilerle ilişkilere giriyor,

durumu öğreniyor, buyruklar veriyordu. Protesto ve mitinglerin yapılmasını istiyordu. Ulusal

direniş ve M. Kemal karşıtı, Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit (Karay) Bey, 16

Haziranda Reddi İlhak derneklerince verilen tel yazıların çekilmemesini bildirdi. Dahası M.

Kemal'i İçişleri Bakanlığına şik‰yet etti. M. Kemal, Hükümet buyruğunu alıncaya dek İstanbul'la

resmi haberleşmenin kesilmesini istedi (48). 18 Haziranda Hükümet Reddi İlhak gibi kurtuluşçu

derneklerin kurulmasını ve silahlı güçlerin oluşturulmasını yasakladı. İçişleri Bakanı Ali Kemal,

illere genelge göndererek halkın işgallere karşı çıkmamalarını istedi. Ulusal ordu kurmak

isteyenlerin öğütle olmazsa, zorla yola getirileceğini vurguladı (49). 23 Haziran günü Bakanlar

Kurulu toplanarak M. Kemal sorununa çözüm aradı. III. Ordu Müfettişi M. Kemal'in, Savaş

Bakanlığının buyruğuna uyup İstanbul'a gelmediği ve halkı hükümete karşı kışkırttığı gerekçesiyle

görevinden alınması kararlaştırıldı. Başbakan Vekili Şeyhülisl‰m Mustafa Sabri'nin İçişleri

Bakanlığına bildirdiğine göre M. Kemal'in yerine eski Deniz Bakanı Hurşit Paşa atandı. M.

Kemal görevden uzaklaştırıldığından; hiçbir resmi niteliğinin kalmadığının illere bildirilmesi,

genelgelerine uyulmaması isteniyordu. M. Kemal sorununun çözümüyle Savaş Bakanlığı

görevlendiriliyordu (50). Aynı gün İçişleri Bakanı Ali Kemal valilere; ''Artık M. Kemal'in

görevinden çıkarıldığını, kendisiyle hiçbir resmi işleme girişmemek, Hükümet işleriyle ilgili hiçbir

isteğini yerine getirmemek'' gizli buyruğunu veriyordu (51). Ali Kemal, 24 Haziranda L'Entent

muhabirine verdiği demeçte yine M. Kemal ve arkadaşlarını amaçlıyor, Rumlardan daha

tehlikeli düşmanlar olduğunu, halkın aşağı tabakasındaki insanları arkalarına takmakla

uğraştıklarını söylüyordu. İttihatçılara çatıyor, bununla M. Kemal'i anımsatıyordu. M. Kemal'in

görevine son verildiğini ''umudun Paris görüşmelerine'' bağlandığını vurguluyordu (52). Sonuna

dek Anadolu hareketine düşmanlığını sürdürecek olan Ali Kemal, 26 Haziran'da bir bildiri

yayınlayarak halkı ulusal orduya karşı kışkırtıyordu. Ulusal ordu kurmanın, ulusal savunma

hazırlıkları içerisine girmenin felaket olduğunu belirtiyor ve ordu müfettişlerinin bu tutumlarıyla

Ateşkes hükümlerini bozduklarını vurguluyor ve halkı bunlara karşı koymaya çağırıyordu (53).

Kurtuluş Savaşının sonlara doğru bile Ali Kemal ''Peyam-ı Sabah''ta 9-10.8.1922'de Yunan

yenilgisinin bir ''hayal'' olduğunu belirterek M. Kemal'den görev beklemenin ''cehaleti ve

budalalığı'' aştığını yazıyordu (54). 19.11.1922'de İzmit'te linç edilerek öldürülen bu ulusal

savaşım düşmanı, 26 Haziranda Hükümetteki görevinden ayrılmak zorunda kalınca; M. Kemal

yayınladığı bildirilerle Ali Kemal'in İçişleri Bakanlığı döneminde kendisi hakkında gönderdiği

genelge ve buyrukların geçersiz olduğunu, ancak Padişahın kendisi hakkında vereceği

buyruklara uyabileceğini bildiriyor; ''vatanı kurtarmaya dayanan kutsal ve ulusal görevimi ulus

bağrında bir ulus bireyi olarak dahi izlemek benim için en yüksek bir görev ve kesin bir

emeldir'' diyordu (55). Bunun üzerine Savaş Bakanı Şevket Turgut 28 Haziranda M. Kemal'e bir

telyazı göndererek ''hemen İstanbul'a dönmesini'' istedi. M. Kemal bu isteğe yanıt bile verme

gereğini görmedi (56). 2-3 Temmuz gecesi Tercan'dayken Saray'dan aldığı telyazıda dönmesi

isteniyordu (57). Dolayısıyla M. Kemal'in bunlara aldıracağı yoktu ve yolundan yürüyordu. Ferit

Paşa'nın ''hava değişimi'' alarak bir köşeye çekilmesini istemesi de bir sonuç vermedi. 29

Haziranda göreve gelen yeni Savaş Bakanı Ali Ferit Paşa da şansını denedi. 5 Temmuz günü

M. Kemal'le telyazıyla görüşüp; dönmesi konusunu padişah ve siyasal temsilcilere karşı

üstlendiğini, tutuklanmayacağı konusunda güvence aldığını bildirdi. ''bizi utandırma'' diyordu

(58). Doğallıkla yeni bakanın bu dileği geri çevrildi. Bu kez yeni bakanlar Sivas Valisinden

ilindeki gelişmeleri soruyor, önlemler arıyorlardı (59). 6 Temmuzda Bakanlar Kurulu, padişahın

isteği dışında asker toplayan komutanların görevden alınmasını ve yargılanmasını kararlaştırdı.

Başbakan Vekili Mustafa Sabri imzasıyla karar Savaş ve İçişleri Bakanlığına bildirildi (60). Yeni

Savaş Bakanı Ferit Paşa Albay Refet'e bir telyazı çekerek; İngilizler'in işgal için değil, düzen

(asayiş) için geldiklerini, engel olmamasını, M. Kemal'in İstanbul'a dönmesi için inandırılmasını,

dönmemesi durumunda İngilizler'ce zorla getirileceğini bildiriyordu (61). Ne var ki Anadolu

direnişçilerinin bu safsatalara kanacakları yoktu artık.

7/8 Temmuz gecesi, M. Kemal Saraydan makine başına çağrıldı. M. Kemal'i makine başına

padişah çağırmıştı. İstanbul'a dönmesi isteniyor, her türlü güvence veriliyordu. İsterse, istediği

yerde ''hava değişimi'' yapabilecekti. En çok bu nokta vurgulanıyordu. M. Kemal dönmeyi kabul

etmeyince, padişahça resmi görevine son verildiği bildirildi. M. Kemal hem görevinden hem de

askerlikten ayrıldığını Savaş Bakanlığına ve Padişaha bildirdi. Bundan sonra ulusun bağrında,

ulus için bir birey olarak çalışma kararı aldı. M. Kemal'in görevine son veren buyruk 13 Temmuz

tarihli -dönemin resmi gazetesi olan- ''Takvim-i Vakai''de Savaş Bakanı Ferit, Başbakan Vekili

Mustafa Sabri ve Padişah M. Vahdeddin imzasıyla yayınlandı. Fermanda şöyle deniyordu:

''Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın görevine son verilmiştir. Bu padişah

buyruğunun yürütülmesinde Savaş Bakanı görevlidir'' (62).

M. Kemal 9 Temmuz'da orduya ve ulusa yayınladığı bir bildiriyle resmi göreviyle birlikte

askerlikten de ayrıldığını bildirdi. Bundan sonra kutsal görevinde ulusun bağrında bir birey

olarak çalışacağını belirtti (63).

İstanbul Hükümeti M. Kemal yanlısı komutanlar üzerinde de terör estirmeye başladı. 13

Temmuzda 3. Kolordu Komutanı Refet Bey görevinden alındı. Buna karşın birçok komutan M.

Kemal'e bağlılığını bildirerek güç katıyordu (64).

M. Kemal ve arkadaşları İstanbul'a götürülmedikçe Anadolu hareketi durdurulamayacaktı. Gün

geçtikçe de bir çığ gibi büyüyor ve gelişiyorlardı. Durum, Sarayı kurnazlıklar yapmaya yöneltti.

M. M. Kansu'nun verdiği bilgilere göre, Erzurum Kongresi günlerinde Başbakan ve Padişah M.

Kemal'i sürekli makine başına çağırıyor, İstanbul'a dönmeleri durumunda M. Kemal'e

Başbakanlık, Rauf Bey'e de Deniz Bakanlığı vereceklerini söylüyorlardı (65). Doğallıkla bunlar

tuzaktı. M. Kemal'in gözü bakanlıklarda değil, ülkenin tam bağımsız olarak kurtuluşundaydı. Bu

da İstanbul'da bakan olmakla değil, Anadolu'da gelişen ulusal güce iyi bir yol gösterici olmakla

olanaklıydı.

M. Kemal'in Anadolu'ya görevlendirilmesinde etkin rol oynayan eski İçişleri Bakanı M. Ali Bey,

bakanlıktan alındıktan sonra Anadolu ulusal akımına düşman kesildi ve İstanbul'daki Kuvayi

Milliye yanlısı kişilerin listesini İngiliz yetkilisi Harrington'a vererek tutuklanmalarını istemişti (66).

Eski Senatör, Milletvekili, Devlet Şžrası Başkanı ve Eğitim Bakanı olan filozof Rıza Tevfik, Ali

Kemal'in ''Peyam'' gazetesinde Anadolu ulusçu akımını ve önderlerini şöyle değerlendiriyordu:

''Bunlar, kabul edelim ki bu kargaşayı aşıp ve fitnede kaleyi kazansalar bile, Türkiye'de kurmak

ve yürütmek istedikleri haydut yöntemiyle, yirminci yüzyıl felsefesinin siyasal yargılarını

bağdaştırıp o yargıları herkese uygulayabilecekler mi? Biz, kesinlikle hayır demekte hiç kuşku

duymayız. İttihatçı anlayışıyla Türkiye değil, yamyamlar bugün yönetilmiyor... Bu ulusal akım

gerçekten bir çaba ve içtenlik ürünü ise, hükümetimizin kesinlikle buyruğuna uymalı ve hiçbir işe

karışmamalıdır ki, güçlü bir merkezsel hükümet oluşabilsin ve barış görüşmelerine girişebilmek

için büyük devletler vekil ve delegeleri ona güven ve saygı duyabilsin de, barış olsun...'' (67).

M. Kemal İstanbul'a getirilemediğinden, çalışmaları kuşkuyla izleniyordu. Erzurum Valisinden

davranışları soruluyor, kurultaylar toplaması önlenmeye çalışılıyordu. Savaş Bakanı Nazım Paşa

tutuklanmalarını K. Karabekir'den rica ediyor, İçişleri Bakanı Adil Beyse ''orada iseler''

tutuklanmalarını istiyordu. Doğu illerindeki valilerden nerede olduğu, nerelere uğradığı soruluyor;

valilerse oyalayıcı ve aldatıcı yanıtlar vererek M. Kemal'in yanında yer alıyorlardı (68).

Anadolu eylemi karşısında başarısız duruma düşen İstanbul hükümetleri sık sık değişiyor, ama,

yeni bakanların niteliği değişmediğinden Anadolu'ya bakış aynı biçimiyle sürüyordu. İçişleri

Bakanlığına getirilen Adil Bey, Sivas Valisine gönderdiği telyazısında M. Kemal ve Rauf Beyin

girişimlerini ülke çıkarlarına zararlı buluyor, devlet işlerine karışanların kim olursa olsun yasalara

teslim edilmesini istiyordu (69). 29 Temmuzda Bakanlar Kurulunda, ''Hükümetin karar ve

bildirilerine aykırı davranan'' M. Kemal ve Rauf Beyin hemen yakalanarak İstanbul'a getirilmesi

kararlaştırılmıştı (70). Adil bey, Ankara Valiliğine verdiği buyrukla; komutanların zorla asker

toplamalarını, delege göndermelerinin önüne geçilmesini istiyordu. 2 Ağustosta günün

gazetelerine demeç veren Adil Bey; Kuvayi Milliye hakkındaki karalamasını yaptıktan sonra,

önderlerinin tutuklanacağını vurguluyordu (71).

6 Ağustosta M. Kemal'in yerine Abdullah Paşa atandı. İstanbul hükümetinin M. Kemal'e olan

hıncı gittikçe artıyordu. Baş edemeyince daha da azgınlaşıyorlardı. ''Kışkırtmalarını sürdürüyor''

gerekçesiyle, Savaş Bakanı Nazım Paşa 7 Ağustosta M. Kemal'in fahri yaverlik sanıyla rütbe

ve nişanlarının geri alınmasını hükümete önerdi. Bu öneri 9 Ağustosta (1919) Padişahça

onaylanarak yürürlüğe girdi (72). 7 Eylülde (1920) padişah buyruğuyla da rütbesi

kaymakamlığa ve efendiliğe indirildi (73). General Milne'nin isteği üzerine 8 Ağustosta bir

genelge yayınlayan İçişleri Bakanı; ulusal örgütlerin yurdu koruma gereğine dayanmadıklarını,

hemen dağıtılmalarını, direnenlerin tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini istiyordu (74).

Yetersiz kalan Nazım Paşa görevden uzaklaştırılınca, Savaş Bakanlığına 13 Ağustos Süleyman

Şefik Paşa getirildi. Şefik Paşa da önceleri izledi. Şifreli haberleşmeyi yasaklayarak M.

Kemal'in çalışmalarını aksatmaya çalıştı. Çünkü M. Kemal şifreyle haberleşiyordu. Durum

üzerine tepkiler doğdu. Gazetelere ''ulusal hareketin olmadığına'' dair demeçler veriyor,

gelişmeleri baltalamaya çalışıyordu.

M. Kemal hareketinin durdurulamaması üzerine, ulusal akımın bastırılması ve ''Anadolu'da

olağanüstü yenilik yapılması'' görevi, eski Dördüncü Ordu Komutanı Müşir Zeki Paşa'ya verildi.

Zeki Paşa şu ilginç açıklamada bulunmuştu:

''Hükümete karşı bağımsızlık ilan eden ayaklanmacıları hiçbir savsama ve hoşgörüye yer

bırakmadan yasanın pençesine teslim edeceğim. Eski çalışmalarım sözümü tutacağıma kanıttır

(75).

İstanbul'un işgaline karşı ölesiye savaşım vermesi gereken İstanbul Hükümeti, ne var ki

Anadolu ulusal akımını suçlayıcı ve İngiltere'yi destekleyici şu resmi bildiriyi yayınlıyordu:

''İttihat ve Terakki mensuplarının (Ulusal Örgüt) takma adı altında giriştikleri hareketler,

İstanbul'un galip devletlerce işgaline yol açmıştır. İşgal geçicidir, hükümetin etkinliğini kırmak

için değil, desteklemek için yapılmıştır. Amaç, Türk ulusunu İstanbul'dan yoksun etmemek,

karışıklıkları önlemektir. Müslüm, gayri müslüm herkes, işine bakmalıdır, düzen korunacaktır.

Gerekenler tutuklanacaklar, kendi eylemlerinden ve bunların sonucundan sorumlu

tutulacaklardır. Anadolu'ya yolculuk, toplantı, silah taşımak yasaktır'' (76).

Anadolu'da gelişen ulusal akıma karşı İstanbul Meclislerinin tutumu da olumsuz. ''Mebusan

Meclisinde ''Müdafaai Hukuk''un seçip gönderdiği birçok milletvekili olması nedeniyle Anadolu

akımının ve Atatürk'ün etkisi altındaydı. Gerçi M. Kemal'in istediği doğrultuda

yönlendirilemediyse de pek zararı da dokunmadı. Meclis dağılınca da zaten çoğunluk

Ankara'ya gelmişti. Ama ''Ayan Meclisi'' ise Anadolu'da gelişen ulusal direniş akımının

karşısında yer alarak gelenekçi akımı sürdürmüşlerdi. Padişah Vahdeddin ve Başbakan

D.Ferit'in destekleyicisi olarak, Anadolu ulusal hareketine karşı savaş il‰n etmişlerdi (77).

İstanbul Hükümetinin ve Meclislerinin Anadolu eylemi ve önderleri için düşündükleri genelinde

böyle. Tutum ve davranışları genelinde hep aynı doğrultuda olduğundan örnekleri daha

çoğaltmaya gerek görmüyoruz. Genel tutum Anadolu ulusal direnişini ve önderlerini yok etmek,

İngiliz emperyalizminin isteklerini olduğu gibi yerine getirmek...

4 - Veliaht Abdülmecid'in Tutumu

Saray başından beri uzlaşmayı (teslimiyeti) benimsemiş, kurtuluş umudunu uzlaşmada ve

işbirliğinde aramıştı. Hiçbir şey yapılamayacağı kanısındaydılar. Bu nedenle İngilizler'in

kızdırılması gereksiz görülüyordu. Saltanat ve İstanbul Hükžmet üyeleri genelinde bu kanıda

idiler.

Veliaht Abdülmecid görünürde ''Kuvayi Mill”ye'' yanlısıydı. İstanbul Hükümetinin, özellikle

D.Ferit'in tutumunu yanlış buluyordu. D.Ferit'e karşı aşırı kini vardı. İngilizler'e karşı

Vahdeddin'den farksız bir dil kullanıyor, İngiliz yanlılığını sürekli vurguluyordu. Açıkça İngiliz

güdümünü istiyordu.

Kasım 1918'de ''Associatet Press'' muhabirine; ''Türkiye'nin yabancıların yardımına muhtaç

olduğunu, Halifenin egemenliğini zedelemeyen herhangi bir denetimi severek

benimseyeceğini'' açıklıyordu (78). 1 Aralık tarihli bir görüşmede de; ''Biz Türkler bütün

kültürümüzü Fransa ile İngiltere'den aldık... İttihat ve Terakki h‰l‰ duruyor... Yeniden yönetime

gelmek için hep olanak aramaktadır. Yalnız başımıza bunu önleyemeyiz. Yardıma

gereksinimimiz vardır... Padişah ve ben sizin yardımınızı hararetle istemekteyiz'' diyordu (79).

Açıkça İngilizler'e başvuruyor, Alman yanlılarını şik‰yet ediyor, bunların hazırladığı yıkımın önüne

geçemediğine sızlanıyordu. İngilizler'e; ''Bizi kendi yanınıza çekerek, Türk halifesinin dinsel

gücünü, İmparatorluğun içinde barış ve düzen yararına kazanmakta sizin çıkarınız vardır... Bir

gün gelecek, Britanya, Türkiye'ye karşı kırk yıl öncesi dostluk siyasasını yeniden ele alacaktır''

diyordu (80).

Hükžmetin tutumunu, özellikle Ferit Paşa'nın yönetimini benimsemiyordu. 18.1.1919 tarihinde

padişaha sunduğu bir muhtırayla ''Saltanat Şžrası''nın toplanmasını öneriyordu. D.Ferit için,

''Ulusla Padişah arasına siyah bir perde çekti'' (81). ''Deneyimsiz bir başbakan, bu halkı

umutsuzluğun son noktasına ulaştırdı'' diyordu (82).

Kendince boş durmuyor, uğraşıyordu. Ne var ki uğraşıları emperyalizmden yardım

umarcasınaydı. Uzlaşmacı niteliği onu büyük devletlerden yardım dilemeye sürüklüyordu.

İzmir işgali üzerine George V.'e, Başbakan Poincare'ye ve Kral Vittore Emanuele III.'e

mektuplar yazıp, onlardan korunmamızı istedi (83).

Veliaht Abdülmecid 16.7.1919'da padişaha yeniden bir muhtıra verdi. Muhtırasında İngiltere'nin

ayakta tuttuğu D.Ferit Hükžmetine çatıyordu. Abdülmecid'e göre; Anadolu'da ikilik çıkaran,

işgallere göz yuman Ferit Paşa Hükžmetidir. Padişah partilerüstü kalmalı, seçimler yapılmalı,

bir merkez hükžmeti kurulmalıdır. Dünyaya açık bir görüş bildirilmeli, genel af çıkarılmalıdır.

Anadolu'da kurulan derneklerin istekleri incelenerek yararlı olanlar alınmalı ve yerine getirilmeli,

ulusal birlik sağlanmalıdır (84).

Veliahdın İstanbul yönetimine şiddetle çatışı, ulusçuların bir takım isteklerini benimsemesi, onun

Ankara yönetimiyle aynı doğrultuda olduğu kanısının doğmasına neden oldu. Oysa Veliaht,

Padişah ve Ferit Paşa'ya göre başka bir İngiliz yanlısı hizipti.

D.Ferit kendisine açık düşmanlık güden Veliaht Abdülmecid'i İngiliz koruyucuları yoluyla

etkisizleştirmek istedi. Abdülmecid'in ancak İngilizler'in yardımıyla İngiltere'nin yandaşı

durumuna getirilebileceğini Amiral de Bobeck'e söyledi (85). Veliahtın tutumu, ulusçularla

ilişkide olduğu kanısı zaten İngilizler'i kuşkulandırıyordu.

Bunun üzerine yetkililerden Ryan 8 Ağustosta Abdülmecid'le görüştürüldü. Veliaht durumun

kötüye gittiğini görünce ulusal harekete sırt çevirdi. Ryan'ın raporuna göre Veliaht Abdülmecid

şunları söyler:

''İçteki hareket... haince, aptalca ve korkunç olmakla birlikte halk bir D.Ferit Hükžmetinin

yaptıklarından daha iyi işlere gereksinim duymaktadır. Halkın M.Kemal ve Rauf gibi kimselerin

kışkırtmalarına kapılmaları, kendi dileklerine saygı gösterilmediğinden ileri gelmiştir. Kendisinin

ulusal, hareketle ve bunu örgütleyenlerle hiçbir ilişiği olmadığına onuru üzerine söz vermiştir''

(86).

Abdülmecid ne kadar ulusçulara sırt çevirdiyse de, İngiliz kuşkusunu gideremedi. İngilizler'ce

gözetim altında tutuldu. Ankara Hükžmetince çağrılma olanaklarını yaratmaya çalıştı. M.

Kemal'ce Ankara'ya çağrıldıysa da, ulusal hareketin Cumhuriyet doğrultusunda gelişmekte

olduğunu sezdiğinden ikilik içinde kaldı (87). ''Anadolu'ya geçip ulusal savaşıma katılmayı

şiddetle istediğini'' belirtmesine karşın, vereceği kararın ''hanedan içindeki durumunda ne

ölçüye dek değişiklikler yapacağı ve bu değişikliklerin ulus ve devletin yararına olup

olmayacağını anlayıncaya dek beklemenin uygun olacağını'' düşünüyordu (88). Geleceğin

padişah adayı olarak, bu bunalımlı dönemde Ankara'ya geçip, halkının yanında yer almadı.

Bir kez daha ''halkın ancak kendi gücüne'' güvenmesi gerektiği, hanedan üyelerinden halka

yarar gelmeyeceği anlaşılmış, Atatürk'ün bu alandaki görüşü doğrulanmış oldu (89).

Oysa Ankara'da Abdülmecid'e karşı belli bir sevgi ve ilgi doğmaya başlamış, Vahdeddin'in

yerine Abdülmecid'in padişahlığa getirilmesi kimi çevrelerce savunulmaya başlanmıştı. Bunun

üzerine 25.9.1920 günkü Meclis gizli oturumunda bu ''ilgi'' konu edilerek, M.Kemal; ''Bugünkü

Halife ve Padişahın hain'', ''düşmanların, yurt ve ulusa kötülük yapmakta kullandıkları maşa''

olduklarını vurguladı (90).

Abdülmecid, Anadolu'ya geçmeyerek İngiliz çevreleriyle ilişkisini sürdürdü. Padişah ve

D.Ferit'in siyasasını eleştiriyor, İngilizler'in ulusçularla bağ kurmayı denemelerini öneriyordu.

''Ulusçuların siyasalarını akılsızca yürüttüklerini'', oldukça köşeye sıkıştırıldıklarını vurguluyordu.

İngilizler'ce padişahın yerine getirileceğini umuyor, böylece ulusçularla olan sorunun ortadan

kalkacağını anımsatıyordu. Ne var ki, İngiltere Abdülmecid'den çok Vahdeddin'i daha

kendilerine yakın buluyorlardı (91).

Abdülmecid, Ankara'ya karşı kuşku içerikli ulusçuluğuyla güçlü İngiliz sevgisini 1922'lerde bile

birlikte yürütüyordu.

Verdiği demeçlerinde ''İngiliz dostluğu''yla ''Türk ulusunun haklı savaşımı''ndan söz ediyor, bu iki

ayrı şeyi aynı potada eritmeye çalışıyordu (92). Başkomutanlık Savaşının başlaması üzerine

düzenlenen Ayasofya ve Fatih mitinglerine katıldı. Dualarda bulundu. Padişahlığın kaldırılması

üzerine Ankara Hükžmetince Halifeliğe getirildi. Ne var ki Kurtuluş Savaşının özünü

kavramadığından özerk hareketlerde bulundu. Bir kısım tutucu, Atatürk düşmanı çevreleri başına

topladı. Atatürk devrim ve ilkelerinin dışında hareket etti. Sonunda Halifeliğin kaldırılışıyla, yurt

dışına çıkarıldı.

5- Şehzade Ömer Faruk'un Anadolu'ya

Kabul Edilmeyişi

Şehzade Ömer Faruk, babası Abdülmecid'e ve öteki şehzadelere göre daha farklıydı.

Vatanseverliğinde daha kararlıydı. Anadolu'da gelişen akıma ilgi duyuyordu.

Ankara'da 1920'lerin başlarında yeni Hükžmet kurulurken hanedan üyelerinin yanlarında

olması, Ankara'ya güç katacağı, umuluyordu. Bu nedenle ulusçulara sıcaklık duymasıyla tanınan

Veliaht Abdülmecid Ankara'ya çağrılmış, Veliahtsa kararsız ve tutarsızlığı nedeniyle Ankara'ya

gelmemişti.

Babasının bu olanağı değerlendirmediği kanısında olan şehzade Ömer Faruk öğretmeni Asım

Paşanın (Gündüz) M.Kemal'ce Ankara'ya çağrılması üzerine, öğretmeniyle birlikte Anadolu'ya

katılmak istedi.

1921'lerin ortalarında gizlice İnebolu'ya geçildi (93). Asım Paşaya isteyerek başvurup

Anadolu'ya geçen (94) şehzade Ömer Faruk Efendiye İnebolu'da olduğundan çok ilgi

gösterildi. Bizzat Padişahın Anadolu'ya geçip aralarına katıldığı sanıldı (95). İnebolu'ya

gelindiğini ve halkın ilgisini Asım Paşa makine başında M.Kemal'e bildirdi. M. Kemal, hemen

Şehzadenin geri gönderilmesini istedi. 27.4.1921 tarihli telyazısında; ''Hanedan üyelerinin

hizmetlerinden yararlanacakları zamanın'' olmadığı, ''şimdilik İstanbul'da oturmalarının'' gerektiği

(96) gerekçesiyle, şehzade Anadolu'ya kabul edilmedi. Çünkü Veliahdın çağrıldığı tarihe göre

koşullar değişmişti. Ankara Hükžmeti gücünü sağlamıştı. Anadolu'da olsun, Ankara

yönetiminde olsun, Halife yanlısı, tutucu çevre yoğunluktaydı. Hanedandan birinin gelmesi yeni

oluşmakta olan birliği bozabilir, ulusal direnişin gücünü parçalayabilirdi. İyi bir taktik adamı olan

M.Kemal durumu iyi değerlendirdi ve bu olasılıklara yeşerme ortamı tanımadı (97).

IV- PADİŞAH VE İSTANBUL HÜKÜMETİNİN ANADOLU ULUSAL DİRENİŞİNİ CAYDIRMA

VE KIRMA EYLEMLERİ

I- Fetvalar

Dinsel yasalara göre yönetilen osmanlı halkı, dinine bağlı olduğu gibi, şeriatın başı olan

Halifelerine de inanıyorlardı. Bu durum hem İngiltere hem de İstanbul yönetiminin elinde bir

kozdu. Padişah halkını ''koyun sürüsü'', kendisini ise bunların ''çobanı'' olarak görüyordu. Mutlak

egemenliğinin bilincindeydi. ''İstersem Rum Patriğini, Ermeni Partiğini, Hahambaşıyı da

seçerim'' (98) diyecek ölçüde kendisini tek yetke olara görüyordu. Öyleydi de. Halkın Halife -

Padişaha sonsuz saygı ve bağlılığı vardı. Halkın bu bağlılığından yararlanarak Anadolu ulusal

direnişi kırılmaya çalışıldı. Amaç halkı M.Kemal'den soyutlamak, Ulusal Kurtuluşun verilmesini

önlemek, anlaşıkların tepki ve baskısını daha çok çekmemek, İngiltere'ye yaranmak, onun

boyunduruğunda, halkı tutsak ederek varolan düzeni sürdürmekti.

Padişah, Başbakan ve Hükžmet üyelerinin bu işbirlikçi tasarıları İngiliz istekleriyle

bağdaşıyordu. Fetvaların verilmesindeki amaç buydu.

Fetvaların kimin ürünü olduğu tartışmada, D.Ferit, ''İngilizler'in fetva için direndiklerini ve bu

direnme karşısında Dışişleri Bakanı olarak fetva il‰nını kabul ve yüklendiğini'' açıklamaktadır

(99). Prof. Jaeschke'ye göre, ''Foreign Office dosyalarında bu savı destekleyebilecek hiçbir şey

yoktur''. Ferit Paşa Hükžmeti bakanlarından Ahmet Reşit (Rey) Beyin, ''Fetvanın yabancı isteği

değil, kin ve ahmaklık sonucu olduğu'' doğrultusundaki savına katılmaktadır. Avcıoğlu, Ahmet

Reşit Beyin bu savını ''kendini temize çıkarma çabası'' olarak nitelemektedir (100). Bilinen şu

ki; İngiliz isteklerini severek üslenen İstanbul Hükžmetiyle Anadolu ulusal direnişinin büyümesi

karşısında korkuya kapılan İngiltere'nin ortak istekleridir, bu tutum. Anadolu eylemine karşı

aldıkları ortaklaşa önlemden başka bir şey değildir, fetvalar.

İlk fetva 10 Nisan 1920 tarihinde hazırlandı. 11 Nisanda yayınlandı (101). O ara Hükžmette

Şeyhülisl‰m olarak Dürrüzade Abdullah adına ''uşak ruhlu bir yaratık'' (102) vardı.

Dürrüzade'nin kişiliğini Anadolu düşmanı takımı tamamlıyordu. Fetvaların geniş yığınlara

ulaştırılması önem taşıyordu. D.Ferit 8 Nisanda İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'le görüşüp,

dağıtım işinde İngiliz uçaklarının yardımını istedi (103). Dağıtımı, İngiliz ve Yunan uçakları

yüklendiği gibi; İngiliz torpidoları, İngiliz konsoloslukları, Rum ve Ermeni örgütleri, Yunan askeri

güçleri, İsl‰m yüceltme Derneği, İngiliz Sevenler Derneği ile H.İ. Partisi gibi yerli ve yabancı

işbirliğiyle yürütülüyordu (104). K.Karabekir fetvaların 19.5.1920'de bir İngliiz torpidosuyla

Trabzon'a geldiğini, bir İngiliz teğmenin üç sandık fetvayı Erzurum'da Rawlinson'a gönderdiğini

yazmaktadır (105). Birçok din görevlisi de bu işe koşulmuştu. Dahası ücretli İngiliz ajanlığı

yapanları da vardı (106).

Padişah Vahdeddin'in bir ''Hattı Hümayun''u ve Hükžmetin bir bildirisi ile yayınlanıp dağıtılan bu

Şeyhülisl‰mın imzasını taşıyan ''Fetv‰-yı Şerife'' şunları içeriyordu:

Kimi ''kötü kişilerin'' ortaya çıkıp ''Padişahın uyruklarını yoldan çıkardıkları'', para topladıkları,

baskı yaptıkları insanları öldürdükleri, ''Halifenin yetkisini'' kırdıkları, Osmanlı devletinin

''düzenini'' bozdukları, ''eşkiya oldukları'', yasalara uymadıklarından kişisel veya toplu olarak

''öldürülmelerinin gerekli'' olduğu, bunlarla savaşmayan herkesin katılması, savaşmaktan

kaçanların günahk‰r ve ayaklanmış sayılacağı, bunlarla çarpışanlardan ölenlerin ''şehit'',

kalanların ''gazi'' olacağı, Padişah buyruğuna uymayanların başkaldırmış; dinsel yasalara göre

cezalandırılmaya hak kazanmış sayılacağı savunuluyordu (107).

Fetvayla birlikte yayınlanıp dağıtılan Hükümet bildirisi de aynı içeriği taşıyordu. Anadolu ulusal

direnişçilerini caydırmaya yönelikti. Kötü koşullarda olunduğu, ''vatanın tehlikede'' olduğu, ''kimi

kişilerin yalnızca özel çıkarlarının dürtüsüyle ulusal kuruluşlar adı altında yarattıkları karışıklık ve

bozgunculuk bir yandan siyasal durumumuzu çok tehlikeli duruma soktuğu'' gibi, bir yandan da

''Avrupa ve Amerika kamuoyunda bize karşı şiddetli bir düşünce akımı yarattığı'', bunları

yapanların ''vatan haini'' olduğu, ulusal hareketlerin ''devletin başını gövdesinden ayırma

felaketini'' hazırladığını, bunların ''yalancı ulusçu'' oldukları, özel çıkarları uğruna ''ülkeyi feda

edecekleri'' vurgulanıyor ve ''Padişaha bağlılığını belirtenlerin bağışlanacakları'',

ayaklanmacılarla birlikte olmakta direnenlerin ''din ve yasa bakımından yola getirilecekleri,

şiddetle cezalandırılacakları'' savunuluyordu (108).

Anadolu ulusal direnişçileri olay karşısında sessiz kalamazlardı. İstanbul fetvalarının etkisinden

Anadolu halkını korumaya çalıştılar. Bu silaha aynı silahla karşılık verdiler. Başta Ankara Müftüsü

Rıfat (Börekçi) Efendi ile birlikte 153 Anadolu müftüsünün imzasını taşıyan ortak fetva

yayınlandı. Bu durum Anadolu'nun İstanbul'a karşı savaşımının bir parçasıydı. Anadolu fetvası ile

İslam Halifesi ve İstanbul Hükümetinin tümüyle düşman elinde olduğu, ülkenin düşmanlarca yer

yer alındığı, ''saygısızlığa ve tutsaklığa uğramış İslam Halifesinin kurtarılması için elden gelen

çabayı göstermek tüm insanların görevi'' olduğu, Halifeyi ve ülkeyi kurtarmak için savaşan

halkın ''eşkıya olmadığı'', bağımsızlık savaşımı verenlere karşı çıkan müslümanların ''günah

işlediği'', düşman zorlamasıyla yazdırılan İstanbul fetvalarının ''dinsel yasa gereği geçerli

olmadığı'' vurgulanıyordu (109).

İstanbul fetvaları pek de istenilen sonucu vermedi. Bunda karşı fetvaların etkisi olduğu gibi,

sünni Halifeye bağlı olmayan Alevi-Bektaşi kesimin İstanbul fetvalarına ilgi duymamasının da

payı vardı. Zaten Hacı Bektaş Şeyhi Cemalettin Efendi M. Kemal'i destekleme, ulusal direnişe

katılma kararı almış, kendisine bağlı olan kesimi bağımsızlık savaşında görevlendirmişti (110).

2- Ayaklanmalar

Bu konuda amaç ayaklanmayı ayrıntılarıyla incelemek değil. Ayaklanmalardaki Anadolu ulusal

direnişine karşı gelişen özü ve nerden kaynaklandığını saptamak olacaktır. Yoksa genelinde

ayaklanmalar konumuz dışına.

Bilindiği gibi, M. Kemal önderliğindeki ulusal eylemin durdurulması için, İngiliz desteğindeki

İstanbul Hükümeti birçok yollara başvurmuştu. Başvurduğu yollardan biri de Anadolu eylemini

yok edebilmek için ayaklanmalar düzenlemekti. Emperyalizm yaşayabilmesi için yaşam alanı

olarak seçtiği kesimdeki her türlü parçalayıcı öğeyi kullanmaktan çekinmiyor. İngiliz

emperyalizmi de bu yolu denemişti. İstanbul yönetimini ulusal savaşımın karşısına diktiği gibi,

etnik, dinsel ve mezhepsel öğelerden de yararlanıp, sömürüsünü kuruyordu. Osmanlı devletinin

çokuluslu yapısı İngiliz emperyalizmine malzeme veriyordu. Rum, Ermeni, Kürt ve Çerkezler'i,

etniksel yapılarından yararlanarak ayırmaya yöneltti. Kurtuluş Savaşı'nda azınlıkların çarpık

örnekleri görüldü. Bir kısmı devlete bağlı kalmasına karşın, bir kısmıysa ayrılıp devlet olma

yollarını aradı. Pontusçu Rumlar özellikle Yunan ve İngiliz desteğini sağlıyordu. Çerkezler

Yunanlılar'a eğilim duyuyorlardı. Batı Anadolu Çerkezler'i uzun zaman işkilde kaldıktan sonra 17

Çerkez kabile önderi 24.10.1921 tarihinde Anlaşık devletlere (İtilaf devletleri) başvurup ayrı

devlet kurmalarına yardımcı olmalarını istemişlerdi. Kendilerine en yakın ulus olarak Yunanlılar'ı

görüyor, dahası güdümlerini dahi istiyorlardı (111). Çerkezler genellikle Marmara bölgesindeki

ayaklanmalarda yer almışlardı.

Kürt ayrılıkçıları, Kürt Yüceltme Derneğince yönlendiriliyorlardı. Dolaysız olarak İngiliz

desteğinde yürütülüyordu. İngiliz güdümünde bir devlet tasarlıyorlardı. İngiliz haber alma

ajanlarından Noel Kürt ayrılıkçılarına akıl hocalığı ediyordu. Bedirhani K‰muran, Cel‰det,

Cemil Paşazade Ekrem, Koçkiri aşireti başkanı Haydar, Şerif Paşa, Said Abdül Kadir...

gibileri bu düşüncedeydiler. Ali Batı, Cemil Çeto, Ali Galip olayı, Mill” aşireti ve Koçkiri

ayaklanması gibi Kürt ayrılıkçı olayları İngiliz desteğinde, halifeye bağlı, feodal türde olan

ayaklanmalardı (112). Bölgede Ermeni devletinin kurulması düşünüldüğünden Kürt devleti arka

planda kaldı ve unutuldu.

Ermeniler genellikle Fransa'nın desteğini sağlıyorlardı. Güneyde ortak hareket edildi. Ankara

Antlaşmasından sonra Batı'nın desteğini yitirdiler.

Karşı-ulusçu ve tutucu ayaklanmalarsa daha da Ankara Hükümetine yönelikti. Çapanoğlu ve

Yozgat, Zile ayaklanmaları, Bayburt ayaklanması, Konya, Bolu-Düzce ayaklanmaları, Anzavur

Ahmet, Kuvayi İnzibatiye (Halife Ordusu) bu türden ayaklanmalardı. Bu ayaklanmaların önderleri

genellikle tutucu ve bağnaz kişilerdi. Bayburtlu Şeyh Eşref, Yozgatlı Şeriye Hakimi Hafız Şahan,

Bolu ve Gerede ayaklanmalarının elebaşılarından olan Kör Ali Hoca, Düzceli Ahmet Hoca,

Bigalı G‰vur İmam, Konya ve Bozkır ayaklanmalarının elebaşısı Zeynel Abidin Hoca... tümüyle

bağnaz ve yobaz kişilerdi. Çıkar peşineydiler. İstanbul Hükümetince kışkırtılıp destekleniyorlardı.

Sorumsuz davranışlarıyla emperyalizmin ekmeğine yağ sürmüş, birçok yurttaşın ölmesine

neden olmuş, Türk Bağımsızlık Savaşını baltalamışlardı. Uzun zaman milis güçlerini ve yeni

kurulan orduyu uğraştırmışlardı (113). Ayaklanmalara katılanların çoğunluğu yoksul ve işsiz

kimselerdi. Yağma, çapul gibi olanaklarla kandırılmış, M. Kemal düşmanlığıyla donatılmışlardı.

Bunların gözünde M. Kemal ve arkadaşları ''dinsiz'', ''Halife-Padişah düşmanı'', ''İttihatçı'' ve

''Bolşevikler''di. İstanbul Hükümeti ve ortağı İngilizler'in propagandası bu doğrultudaydı.

Zaten Anzavur ve Kuvayi İnzibatiye ayaklanmalarına katılanlara aylık bağlanıyordu. Öteki deyişle

ayaklanmacılık geçim kaynağı durumuna getirilmişti. Adapazarı ve Sapanca'da derlenen

ayaklanmacılara İstanbul Hükümetince piyadelere 15, süvarilere 30, teğmenlere 60, Alay

komutanlarına 150 lira aylık ödeniyordu. Hilafet Ordusunun silah araç-gereç gereksinimi İngiliz

denetimindeki İstanbul depolarından sağlanıyordu (114).

Eski İzmit Mutasarrıfı Ahmet Anzavur'a ''paşalık'' verilerek Balıkesir Mutasarrıflığına atandı.

Marmara Bölgesinde ulusal direnişçilere karşı savaşmaya başladı. D. Ferit'in bir numaralı

adamı olan Ahmet Anzavur, İngiliz yetkililerinin de beğenisini kazanmıştı. İstanbul yanlısı

subaylar buyruğuna verilmişti. Çetesine ''Kuvayı Muhammediye'' adını veren Ahmet Anzavur,

Anadolu ulusçularına karşı İngiliz altınıyla ödüllendiriliyordu (115).

Süleyman Şefik Paşanın komutasında ''Kuvayi İnzibatiye'' adıyla bir ''Halife Ordusu'' kuruldu.

Ordunun kurulmasına İngilizler 7 Nisan 1920'de izin verdiler. 18 Nisanda da ''Kuvayi

İnzibatiye''nin kararnamesi çıkarıldı ve bu örgüte 1.250.00 lira olağanüstü ödenek ayrıldı (116).

Birliklerin silahlandırılması için, bizzat, D. Ferit Paşa, İstanbul'da İngiliz denetimindeki Maçka

Silahhanesinden alınmak üzere 600 tüfek, 30.000 piyade fişeği ve 80.000 makineli tüfek

cephanesi verilmesi için İngiliz Başkomutanlığından bir belge aldı (117)

D. Ferit ''Kuvayi İnzibatiye''ye İngilizler'den askersel güç istediyse de araç - gereç yardımıyla

yetineceklerini, askeri Osmanlı devletinin sağlayacağı belirtildi (118).

İ.T. Partisi yönetimi yıkılınca, bu parti karşıtı ve Saray yanlısı birçok etkisiz ve emekli kişiler

yeniden etkin görevlere getirilerek, Sarayca güvenilir bir kadro oluşturulmuştu. Çoğu Alaylı

subaylardan oluşan, kurmay subayları ''Napolyon taslakları'' olarak niteleyen, eğitimli subaylara

düşmanlık güden bu subaylar ''Nigahban Cemiyeti Askeriyesi (Askeri gözcü derneği)''ni

oluşturmuşlardı. 3000 dolayında üyeleri vardı. Ayrıca üye sayısı 60.000'i aşan, tümüyle eski

askerlerden oluşan ''Mütekaidini Askeriye Cemiyeti (Eski Askerler Derneği)'' vardır ki, bunlar

ulusçulara karşıydılar. Bunların birçoğu, ''Kuvayi İnzibatiye''nin içerisinde yer almış, Ankara

Hükümetine karşı eylemsel savaş vermişlerdi. Dahası ''Halife Ordusu''nun çekirdeğini

oluşturmuşlardı (119).

İngiltere, Padişah ve İstanbul Hükümetiyle işbirliği içerisinde Anadolu'ya karşı geniş çapta bir

karşı-devrim başlatmıştı. Etnik, dinsel ve mezhepsel ayrılıklardan yararlanarak iç savaşı

körüklüyordu. Amacı ulusal hareketi ezmekti. Bununla birlikte ulusçuları Boğazların ötesinde

tutmaya çalışıyorlardı. Böylece ulusçularla birlik kabul ettiği Bolşevikleri bölgeden uzaklaştırmış

olacaklardı. Burası İngiltere için yaşamsal bölgeydi. İngiltere Anadolu'da rahatsız edilmemek

için Boğazların doğusunda iki tampon bölge kurmayı düşünüyordu ki, ayaklanmaları da bu

nedenle, bu bölgede yoğun olarak başlatmıştı (120).

Bir takım ayaklanmalar, ulusçu kesim içerisinde merkez-çevre çatışmasından doğan

ayaklanmalardı. Bunlar düzensizliğe alışmış bir kısım milis güçlerin eylemleriydi. Ayaklanmaların

özünde merkezi yetke karşısında özerk davranma isteği yatıyordu. Çerkez Ethem ve bir takım

efelerin ayaklanmaları bu türdendi. Çerkez Ethem sonunda savaşım verdiği emperyalizme

sığınmasına karşın, basında ''Kuvayi Milliye''ye oldukça yararları dokunmuştu (121).

İngiliz emperyalizmi güdümünde hareketle 1919 - 1921 yılları arasında yoğun olarak yapılan

ayaklanmalar Türk Bağımsızlık Savaşına büyük yitikler verdirdi. Ankara yöneticileri bu yerli

engeli aşmadan düşmana karşı savaş veremediler. Bu da İngiliz güdümündeki İstanbul

Hükümetinin Türk halkına yıllarca iyi uyrukluk etmelerinin karşılığı oldu.

3- Öğüt ve İnceleme Kurulları

Öğüt Kurulları (Heyeti Nasiha), Ateşkes koşullarının yerine getirilmesi için kurulmuştu. Mart

1919'dan itibaren çalışmalarını görüyoruz. Öğüt Kurullarının oluşturulmasındaki amaç; 1)

Azınlıkları Osmanlılara bağlı duruma getirmek. 2) Osmanlı Rumlarını Türkler'le uzlaştırmak. 3)

Etnik öğelerin birbiriyle iyi geçinmesini, Hükümete uymalarını sağlamak. 4) Ateşkes'in

koşullarını, öte deyişle Osmanlı devletinin yenilmiş olduğunu benimsetmek. 5) Doğacak olan

ulusal direnişleri kırmak, engellemek.

M. Kemal'in Anadolu'ya geçişinden sonra durum daha da değişti. Bu yeni gelişmeler

karşısında Öğüt Kurullarının görevi de yeni bir içerik kazandı. Bu kez amaçlar arasında şunlar

da girdi: 1) Ulusal direnme için kurulan örgütlerin bir biriyle bağlarını koparmak. 2) Ege

direnmesini ''Kemalist eylem''in dışında tutmak ve yavaş yavaş sönüyor izlenimini vermek. 3)

''Kemalist eylem''i yok etmek. 4) Halkla M. Kemal arasındaki bağları kırarak, ulusal direnişi

boğmak. 5) Halkı İngiliz emperyalizmiyle uzlaşmaya ve işbirliğine sokmak. 6) Ege'de Yunan,

Doğu'da ve Güney'de Ermeni kıyımına karşı oluşan örgütleşmeleri önlemek.

İstanbul Hükümeti Mart ayı ortalarında (1919) Rum eşkiyasını yola getirmek için bir Öğüt kurulu

oluşturmuş, 20 martta Şile ve dolaylarına göndermişti. Sonradan bunun daha kapsamlı olması

düşünülmüş (122), dahası 5 Nisanda D. Ferit bu tasarıyı İngiliz yetkilisi Webb'e açmış ve bu

kurallara İngiliz subaylarının da katılmasını istemişti (123).

Öğüt Kuralları merkezden oluşturuldu ve başlarına da merkezi kişiler, yani hanedan üyeleri

(şehzadeler) getirildi. bakanlar Kurulunda (Vükela Meclisi) görüşülerek kararlaştırılan biçimiyle

iki kurul oluşturulmuştu. Bunlardan biri Anadolu'ya, ötekiyse Trakya'ya gönderilecekti.

Anadolu'ya gidecek kurulun başına Şehzade Abdurrahim getirilmiş, yanına da Ali Rıza Paşa,

Ferik Mahmut Hayret, Süleyman Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, eski Pazarcık Müftüsü

Halil Fehim Efendi, İçişleri Bakanlığı müdürlerinden Ohannes Ferit, eski Rum Milletvekillerinden

Kozmidis Efendi, Rum kökenli Tarım Bakanı Aristidis Paşa, eski Karahisar Mebusu Yanko

Kovenidi (Tuanidi - Güvenidis)ler verilmişti. Kurul Anadolu'nun özellikle Batı kesimlerini 16

Nisan - 18 Mayıs günleri arasında dolaştı (124).

İstanbul'da Kurulu uğurlayan D. Ferit, bu kurula 3.000.000 lirayla 80 asker vermişti (125). 28

Nisan - 10 Mayıs arasında Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığında Trakya'yı dolaşan kurulda

da eski Savaş Bakanı Cevat ve Fevzi Paşalar vardı (126).

İstanbul yönetimi Şehzadeleri bu uğurda kullanmak istiyordu. Kuzey Afrika'da bulunan Şehzade

Osman Fuat Efendinin de Türkiye'ye çağrılarak görevlendirilmesi düşünülmüştü (127). 10

Mayısta Edirne'den dönen Şehzade Cemalettin Kurulu Karadeniz kıyılarına görevlendirdi (128).

D.Ferit 1 Mayıs (1919)'ta Öğüt Kurallarının amacının daha çok ''manev”'' olduğu, Padişahın

sel‰mını halka iletmeyi amaçladıkları, Padişahın ''halkını düşündüğünü ve onların üzüntü ve

tasalarına katıldığı'', kurulların; ''ülkenin gerçek gereksinmeleri hakkında incelemelerde

bulunmak ve halkın gereksinmelerini, ekonomik devrim temellerini hazırlamakla'' görevli

olduklarını belirtiyordu (129). Padişah buyruğunda kurulların amacının ''savaşın kötülüklerinden

etkilenen halka Padişahın sevgi ve ilgisini bildirmek'' olduğuydu. ''Alemdar'' gazetesine

göreyse amaç ''durumu inceleyerek ögeler (unsurlar) arası uyumunu sağlamak''tı. Ayrıca

ekonomik ve toplumsal yenilikler de düşünülüyordu (130).

Kurullar gittikleri yerlerde halka sabır, yasalara ve Hükžmete bağlılık öneriyorlardı (131).

Şehzade okuduğu bildiride şunu söylüyordu: ''...hakkınıza kanaat, vatandaşlarınızın haklarına

saygı ve yasalara bağlılık tümünüze önerilir'' (132).

Etnik ögelerarası barışı sağlamak amacı yanı sıra taşranın desteği de sağlanıyor, on yıldan beri

süren ''meşrutiyet yönetiminin kötülükleri'' halka anlatılmaya çalışılıyordu (133). Saray üyeleri ve

Şehzadeler adım adım Anadolu'yu tarıyorlardı. Halka üç milyon lira dolayında para dağıtarak,

yönetimi desteklemeleri isteniyordu (134). 30 Temmuz günü Bakanlar Kurulu kararıyla 30

mutasarrıf ve kaymakam ile 5 valinin ataması yapıldı (135). Elazığ Valisi Ali Galip'in atanması

bu tarihlere rastlamaktadır (136).

İstanbul Hükžmetinin bu ara aldığı kararlardan biri de Anadolu'yu beş bölgeye ayırmak ve bu

bölgelere birer ''İnceleme Kurulları'' göndermekti (137).

Saptanan beş bölge ve kurullar şöyle: 1) Bursa-Karesi bölgesi. II) Konya-Afyon-Antalya

bölgesi. Kurul üyeleri; Ziya Bey (Defteri Hakani Emini), Süleyman Şefik Paşa (Basra Vali ve

Komutan Vekili). III) Ankara-Kastamonu bölgesi. Kurul üyeleri; Rahmi Bey (eski Devlet Şžrası

üyesi), Galip Paşa (emekli Genelkurmay Mirlivalarından). IV) Samsun-Sivas bölgesi. V)

Trabzon-Erzurum bölgesi. Kurul üyeleri; Ziya Bey (Lazistan eski Mutasarrıfı), Ali Fevzi Paşa (9.

Kolordu Komutanı, Genelkurmay Mirlivalarından). A. Fevzi Paşa eski Konya Valisi Yusuf

Paşa'nın yerine gönderilmekteydi (138).

İstanbul Hükžmeti 2 Kasımda seçimleri denetlemek, siyasal durumu incelemek için iki kurul

daha oluşturmuştu. Bunlardan Ali Fevzi Paşa Trabzon-Erzurum bölgesine, Hurşit Paşaysa İç

Anadolu bölgesine görevlendirilmişti. Kurullara üst düzeyli etkin asker, bürokrat ve din görevlisi

seçilmesine özen gösterilmişti. Bu amaçla Doğu'ya giden kurula Yargıtay üyelerinden Cafer

İlhami ve Fetva Emini Hasan Efendi de katılmaktaydılar. Durum M.Kemal'i tedirgin ediyor,

bunların ''yurt içinde halkı zehirlemek'' (139) için dolaştıklarını söylüyordu. Kurulların gerçek

amacı Temsilci Kurulun gücünü zayıflatmak, İstanbul Hükžmetine bağlılığı güçlendirmekti (140).

Açıkça M.Kemal'in düşmanlığı yapılıyor, onu soyutlamaya çalışıyorlardı. M.Kemal'in ''diktatör

olmak istediği'' vurgulanıyordu (141). Süleyman Şefik Paşa, Savaş Bakanlığına getirildiğinde,

ulusal güçleri kısa dönemde dağıtabileceğini Başbakana bildiriyordu (142).

Savaş Bakanı Nazım'la İçişleri Bakanı Adil'in imzasını taşıyan İstanbul Hükžmetinin

düzenleyerek Öğüt ve İnceleme Kurullarına verdiği yönerge (talimat) İstanbul Yönetiminin

düşüncesi ve amaçları açısından ilginç bir belgedir. M.Kemal ve arkadaşlarının yasalara karşı

gelerek çetecilik yaptıkları ileri sürüldükten sonra; aradaki çelişkinin ''içeriği ve kökeni'', ''bu

hareketi düzenleyen ve yönetenlerin kişilik ve sorumluluk düzeyleri''nin belirlenmesi ve elde

edilecek sonuçlara göre ''önlem alınması'' için Öğüt Kurulları oluşturularak şu geniş yetki ve

sorumlulukla donatılmışlardır: 1) Her kurul bölgesini ayrıntılarıyla araştıracaktır. 29 Sivil ve asker”

görevlilerin görevlerini yerine getirip-getirmedikleri ve neden getirmedikleri araştırılacaktır. 3)

Çete ve Kongre hareketinden sorumlu olanlar ve görevlilerin yardım ya da hoşgörülerinin

bulunup bulunmadığı saptanacaktır. 4) M.Kemal, Rauf Bey, Demirci Efe, Hacı Şükrü'lerin

yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri istendiğinde, bu buyruğun yerine getirilip getirilmediği

incelenecektir. 5) Halka öğütler verilecektir. 6) İyi niyetle çetecilik yapanlar uyarılarak,

sil‰hlarının teslimi sağlanacaktır. 7) Değiştirilmesi ve görevden alınması gereken görevliler

İçişleri ve Savaş Bakanlığına bildirilecektir. 8) Kurullar denetleme sonuçlarını düzenli olarak

merkeze bildireceklerdir (143).

Kaldı ki sürekli elindeki kozları yitiren İstanbul Hükžmeti, Öğüt Kurulları çalışmasında da tam

sonuç alamadı. Anadolu'da çalışan kurulların bir takımı ulusal akımın yanında yer aldılar.

Özellikle K.Karabekir Erzurum'a gelen kurulu ulusal akıma yatkın duruma getirmişti (144).

Ali Fevzi Paşa ile Ziya Bey İstanbul'a gönderdikleri raporlarında Anadolu'da düzen olduğu,

yasalara aykırı bir durumun olmadığı, herkesin Padişah ve Halifeye bağlı olduğu aşılanmaya

çalışılıyordu (145). 27 Mart 1920'de bir Öğüt kurulu olarak Anadolu'ya giden Rıza Nur, Yusuf

Kemal Bey, Abdullah Azmi Efendi ve Vehbi Hocalar Milletvekilleri alarak Anadolu hareketinin

öncü kadroları arasında yer aldılar (146). Böylece bir çığ gibi büyüyen ulusçu akım karşısında

İstanbul yönetiminin bu önlemi de istenilen başarıya ulaşamamıştı.

V - İNGİLTERE'NİN M. KEMAL VE ULUSAL

SAVAŞIMA KARŞI AÇIK DÜŞMANLIĞI

1 - İngiltere'nin Türk Bağımsızlığına Karşı

Genel Tutumu

Emperyalist sömürge ve paylaşma amacıyla Türkiye'ye gelen İngiltere, Osmanlı yönetimini

güdümüne almıştı.

Ateşkes'in ağır koşullarını uygulayıp, Osmanlı devletini sömürge bir ülke durumuna getirmek

istiyordu. M. Kemal ve arkadaşlarının davranışlarıysa İngiltere'nin bu isteklerine engel olan

tutumlardı. Dolayısıyle İngiltere'nin M. Kemal ve arkadaşlarına ateş püskürmesi doğaldı. Çünkü

İngiltere'nin Orta Doğu ve Uzak Doğu siyasası tümüyle alt - üst oluyordu. Kaldı ki M. Kemal ve

arkadaşları da haklıydılar, yurtlarını savunuyorlardı. İstanbul yöneticileri gibi emperyalizmle

uzlaşıp, işbirliğine girmemişlerdi.

Şimdi İngiltere'nin işbirlikçisi İstanbul yöneticilerini maşa gibi kullanarak Anadolu ulusal

direnişini boğma çabalarını görelim. Anlaşık devletlerce Osmanlı Ülkesi birkaç kez gizli ve açık

paylaşılmıştı. Herkes bir pay koparma çabasındaydı. Bırakışmayla bu düşünceler uygulamaya

konuldu (147).

Avrupa emperyalistleri Türkler'i Avrupa'da görmek istemiyorlardı. Bu onların tarihsel

misyonuydu. Tarih boyunca verilen Haçlı Savaşlarının özü buydu. Şimdi de tarihsel bir ortam

doğmuş, bu olanak değerlendirilip, Türkler ''Asya Bozkırı''na sürülmek isteniyordu. İngiliz

yetkililerinin raporları bu tasarılarının açık belgeleridir. Ryan 25.12.1919 tarihli raporunda;

''Bizim şimdiki amacımız bölmek, arkadaş gibi davranıp kazanmak ve sonra egemen olmak''tır

diyordu (148).

Başbakan L. George Türkler'i ''İnsanlık kanseri, kötü yönettikleri toprakların etine işlemiş bir

yara'' olarak görüyor, Türk zaferini ''talan, kıyım ve cinayet meşalesi'' olarak niteliyordu (149). Bu

düşünce İngiltere'nin dış siyasasını yıllarca yönlendirecek olan L. Curzon da daha somutça

ortaya konuyor, 4.1.1920'de şunları yazıyordu:

''Türkler Avrupa'dan atılmalıdır. Amerikalı Senatör Lodge'nin dediği gibi İstanbul Türkler'den

tümüyle alınmalı, bir veba tohumu olan savaşların yaratıcısı, komşuları için küfür olan Türkler

Avrupa'dan silinmelidir'' (150). 26.6.1919'da ise L. George; ''Türkler'e Boğazlarda ve

denizlerde hiçbir yer verilmeyeceği''ni söylüyordu (151).

''Bu düşünceleri taşıyan, tasarlayan bir devlet ne ölçüde dost olurdu? O devlete bu koşullarda

nasıl bağlanılırdı? Bu devletin güdümü nasıl istenilirdi? Düşündürücü... İngiliz yanlıları ve İstanbul

yönetiminin ne ölçüde aymazlık içerisinde olduğu ortada...

İngiliz belgeleriyle de ortaya konulduğu gibi; Yunan, bir İngiliz öncü gücü gibi Anadolu'ya çıktı.

başlarında İngiliz kurmay subayları vardı. İşgal tasarılarını İngiliz kurmayları yapıyorlardı (152).

Yunanlıların kullandığı savaş araç - gerecinin çoğu İngilizler'ce sağlanmıştı (153).

Osmanlı İmparatorluğu'nun çok - ulusluluğundan yararlanarak etnik öğeleri ayrılmaya

özendirmişlerdi. Ulusal birliği bozmak için ''yurt'' kuracaklarına söz veriyor, para ve silah

sağlıyordu. Ermeni ve Kürt ayaklanmalarının arkasında özellikle İngiltere vardı. L. Curzon

11.4.1920 tarihli raporunda ''Türkler'i öldürmek için verdikleri silahlardan'' söz ediyor (154),

Robeck'se 26.3.1920 tarihli telyazısında Türkiye'den ayrı Ermenistan ve Kürdistan

kurulmasından ve bu ayrılıkçı kesim önderlerinin ''buyruklarında'' olduğunu belirtiyordu (155).

Türkiye'deki Ermeni, Nasturi, Rum, Kürt, Laz ve Çerkez'lerin ayrı devletler kurmalarına

çalışılıyordu (156).

Özellikle Rumlar kayrılıyordu. Başbakan L. George koyu bir Türk düşmanı ve Yunan dostuydu.

Bundan başka İngiltere'de Helenci bir kesim vardı. Bu kesim, Dr. Burrows'un kurduğu ''Anglo -

Helenic Liga''sı çevresinde toplanmışlardı. Bu çevre İngiliz yönetimini Türkiye'ye düşmanlığa,

Yunanistan'a ise yardıma yöneltiyordu. Rumlar'ı destekliyor, Türkiye'ye karşı kışkırtıyorlardı.

Türkiye'deki yerli Rumlar da bu tür siyasaların ve kilise çevrelerinin etkisinde kalarak ayrılmak

için çalışıyorlardı. İznik Başpiskoposu Vassilios'un, ''Geride bir tek bireyi kalmamak üzere

Türkler'in tümüyle yok olmasını ne kadar isterdim'', dediğine bakılırsa, dinsel çevrelerce Rum

kesiminde aşırı bir Türk düşmanlığı yapıldığı açıktır. Güncelliğini koruması amacıyla sürdürülen

kronik hale getirilen ''Doğu Sorunu (Şark Meselesi)'', -L. George'nin de vurguladığı gibi- Türk ve

Yunan'ı, ''her iki yanı da sonuna dek savaştırmak'', böylece tarihsel amaca ulaşmak istiyorlardı.

İngiltere'nin bu Helen tutkusu eski İyon devletinin canlandırılmasına dek vardırıldı. İzmir

Rumları'na İyonya devletini kurmak için bir ''Ulusal Savunma Ligası'' kurduruldu. Bunların

arkasında İngiltere'nin sömürme isteği yatıyordu (157).

İngiliz Başbakanı L. George Anadolu'da bir ''Yunan İmparatorluğu'' düşlüyordu. Böylece siyasal

saygınlığının korunacağı kanısındaydı. Versay Antlaşmasının korunmasının Yunan başarısıyla

sağlanacağına inanıyordu. David Walder'e göre L. George, ''Yakındoğu'ya çalışkan hıristiyan ve

latin köylülerini yerleştirmek, eski Yunan ve Roma uygarlıklarını canlandırmak düşü'' içindeydi

(158).

İngilizler önceleri Yunanlılar'la birlikte, Ankara Hükümetine karşı, Bursa başkent olmak üzere

Padişaha bağlı ''Batı Anadolu Devleti'' kurdurmayı düşündüler. Meclisi ve ordusu olacak olan bu

devlet, Ankara Hükümetini devirecek ve Anadolu'yu Kemalistlerden temizleyecekti. Daha

sonraları başkenti İzmir olan Bursa ve Marmara'ya dek genişleyecek bir ''İyonya Devleti''

düşünüldü. ''İyonya Devleti'' görünüşte Anadolu Rumları'nın düşüncesiydi. İngilizler bu hareketi

ulusal olarak görüyorlardı.

Yerli Rumlar'ın ''Ulusal Savunma Ligi'' bu hareketin öncülüğünü yapıyordu. Örgüt kent ve

kasabalara dek örgütlendi. 100 bin kişilik bir ordu tasarlandı. Önce özerkliğini, sonra da

devletliğini duyuracaktı. bu konuda Yunanlılar'la İngilizler işbirliği içindeydi. Venizelos

Boğazlar'ın M. Kemal'e karşı korunmasında güvenlik sağlayacağı için 24.5.1922'de bu

hareketin desteklenmesni istedi. Zaten bölgede ''özel düzen'' düşünen İngiliz siyasileri Mayıs

1922'den itibaren açıkça ''İyonya özerkliği''nden söz etmeye başladılar. Atina'daki İngiliz

görevlisi Lindley, ''Anadolu Rumları'na özerklik verilmesi için Fransa ve İtalya ile işbirliği

yapılmasını ve M. Kemal'e karşı baskı önlemleri kullanılması''nı açıkça savundu. Bunun için batı

Anadolu'da 20 bin kişilik bir güç toplandı ve 48 tabur olarak örgütlendirildi. Her yan İngiliz

bayraklarıyla donatıldı. Böylece Çanakkale Boğazı'nın her yanı Rum toprağı oluyordu. General

Harington da bu tasarıyı Boğazlar'ın güvenliği bakımından destekledi. Çanakkale Boğazı'nda

bir ''İyonya Devleti'' İngiltere'yi rahatlatıyordu. İzmir'deki Yunan Komiseri 30.7.1922 tarihinde

''İyonya devleti''ni resmen açıkladı. L. George, bu devleti desteklediğini ve arkasında

İngiltere'nin olduğunu 4.8.1922'de Avam Kamarasında açıkça söyledi. Dahası İngiltere

İstanbul'un da Yunanistan'a verilmesini düşünüyordu. İngiltere'den cesaret alan Yunanlılar

3.8.1922'de İstanbul'u işgal edeceklerini açıklamışlardı. İngiliz Genelkurmayı kabineye sunduğu

gizli raporunda, Kemalistleri sindirebilmek için ''Yunanlılar'ın İstanbul üzerine serbestçe

yürümesine izin verilmesini'' istiyordu (159). Bu davranışlarıyla İngiltere'nin Türkiye karşısındaki

gerçek niteliği anlaşılır sanırım.

İngiltere, Anadolu ayaklanmalarında büyük yarar ummuş, silah ve parasını ortaya koymuştu.

Anzavur ve Halife ordusunun kurulmasında İngiliz liraları büyük rol oynadı (160).

Türkiye'deki dinsel ve mezhepsel ayrılıklar da İngiltere'nin dikkatini çekmiş, bu noktadan da

yararlanabileceklerini düşünmüşlerdi. Albay Stokos 6.11.1920'de L. Curzon'a; ''Sünniler'le

Şiiler arasındaki karşıtlığın'' büyük olduğunu söyleyip, ''Biz bu karşıtlığı daha da geliştirebiliriz''

(161) diyerk gerçek düşüncelerini ortaya koyuyorlardı.

Bu kadarıyla da yetinmeyip Osmanlı devletinin başkenti olan İstanbul'u işgal etti. İşgali

16.3.1920'de Amiral de Robeck L. Curzon'a resmen bildirdi (162). Önceden zaten hazırlıkları

yapılmıştı. Olay azınlıklarca sevinçle karşılandı. İstanbul yönetiminde pek de tepki olmadı (163).

İşgalci güçler yayınladıkları ''resmi bildiri''lerinde Anadolu direnişçilerini suçlu gösteriyor, işgali

ulusçuların ''savaş ortamı yaratmaları''na bağlıyor, ''barış koşullarını'' sağlamak için yaptıklarını ve

zorunlu bıraktırdıklarını açıklıyorlardı. Bildiride işgalin amacı şöyle vurgulanıyordu:

''Kaçak İttihat ve Terakki ileri gelenlerini tutan kimi kişiler, 'Ulusal Örgüt' takma adı altında bir

düzen kurarak ve Padişah ile İstanbul Hükümetinin buyruklarını hiçe sayarak savaşın acı

etkileriyle büsbütün tükenmiş olan halkı askerlik için toplamak, çeşitli halk toplulukları arasında

geçimsizlik yaratmak, ulusal yardım diye halkı soymak gibi işlere yeltendiler ve böylece, barış

değil, sanki yeni bir savaş dönemini açmaya giriştiler'' (164).

Doğallıkla bu yumuşak ve siyasal bir anlatımdı. Yapılan açıkça emperyalistçe bir işgaldi. ''İşgalin

geçici'' olduğu, düşüncelerinin ''Padişahlığın erkini kırmak değil'' de, ''Osmanlı yönetiminde

kalacak ülkelerde o erki desteklemek ve sağlamlaştırmak'' olduğu vurgulanmasına karşın hiç

de böyle olmadığı biliniyordu.

M. Kemal, olaya şiddetle karşı çıktı. Yabancı temsilcilere ''protesto''lar çekti (165). Olay

karşısında takınılacak tutum için Vali ve Komutanlara bildiriler gönderdi (166). Ortak hareket

edilmesi için Temsil Kurulunun kararına uyulmasını istedi (167). Devrimci bir karar olarak

Anadolu'daki İngiliz Denetleme Subaylarını tutuklattı (168). İngiliz ilerlemesini durdurmak,

gözdağı vermek için Batum'da Bolşevikliğin ilanı düşünüldü.

Kazım Karabekir Paşa bu tasarının yürütülmesi için Trabzon'daki 3. Tümen komutanlığına, gizli

olarak emir verdi (69).

Görüldüğü gibi İngiltere'nin tutumu Türk bağımsızlığına yönelikti, düşmancaydı,

emperyalistçeydi.

2 - İngiltere'nin M. Kemal'i ve Ulusal Direnişi Yok Etme Çalışmaları, İstanbul Hükümetiyle Ortak Tutumu

Bilindiği gibi, M. Kemal İngiliz yetkililerinin, Padişahın ve İstanbul Hükümetinin ortak kararlarıyla

müfettişlik görevine atanmış ve Anadolu'ya gönderilmişti. Ne var ki M. Kemal'in hareketinden

sonra İngiltere kuşkulanmış, yanıldığını anlamış, Hükümeti uyarmış ve M. Kemal'i geri döndürme

çabalarına düşmüştü. M. Kemal'in davranışlarıysa İngilizler'in kuşkusunu zaten doğruluyordu.

M. Kemal hakkındaki ilk kuşku 19 Mayıs günü Karadeniz Orduları Başkomutanı General

Milne'den geldi. Milne, Osmanlı Savaş Bakanlığında, ''Mustafa Kemal Kurulunun Samsun'a

gönderilme nedenini'' sordu (170).

Fakat, Samsun'daki İngiliz görevlisi Yüzbaşı Hurst'un M. Kemal'in Samsun'a çıkışı ve

görüşmeleriyle ilgili 21 Mayıs tarihli raporunda herhangi bir kuşku izine rastlanmıyor. Olayın

önemi -anlaşıldığına göre- 6 Haziran tarihli Hurst'tan aldığı bilgileri L. Curzon'a yazan Amiral

Calthorpe, ''iyi niyetle gönderilen'' M. Kemal'in, ''zulümü çıkar yol olarak gören'' ''bir hareketi

örgütlediği''ni bildiriyordu (171). Anlaşıkların Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne de

Hükümete bir yazı göndererek; ''saygın bir Generalle kurmay kurulunun ülke içerisinde

dolaşmasının sakıncalı olduğu'', ''askerlik açısından bu hareketlerin gereksizliği'' vurgulanıyor ve

''M. Kemal ile yanındakilerin derhal İstanbul'a çağrılmalarını'' öneriyordu (172). Artık yanıldıklarını

anlamışlar, önlemler alıyorlardı. Calthorpe 8 Haziranda Dışişleri Bakanına bir bildirim vererek

şunları Türk Hükümetinden istiyordu:

''Kimi kötü kişilerin huzursuzluk çıkarmaya giriştikleri ve karışıklığa neden oldukları hakkında

Samsun sancağından kuşku uyandırıcı bilgiler aldım. M. Kemal Paşanın bu hareketlerde

önderlik rolü oynadığı kesindir. (...) Kendi yönetimlerdeki bölgelerde karışıklık çıkması

durumunda, kişisel olarak sorumlu tutulacağı ve derhal sivil görevlilerin uyarılmaları (...), Sivas

ilinde olan olaylar hakkında sık sık bilgi verilmesi'' bildiriliyordu (173).

Aynı gün L. Cuzron'a da Ryan - Ferit görüşmesini yazıyor; ''Kimi ordu subaylarının Yunanlılar'a

karşı direnmeyi örgütlemek için İstanbul'dan ayrıldıklarını kesin olarak öğrendiğini'' bildiriyor, ''bu

akımın doğal ve genel olduğunu'', ''durdurmaya çalışmanın yararsızlığını'' vurguluyordu (174).

Ayrıca İngiliz Askeri Ateşesi Deedes Başbakan Vekili Mustafa sabri'yle görüştü. Durum

karşısında uyarılarda bulundu. Düzenin sağlanmasını istedi. İçişleri Bakanı Ali Kemal ise

Deedes'e yurtseverleri şikayet etti (175). Gelişmeler karşısında İngiltere'nin oldukça tedirgin

olduğu, büyük gelişmelerden korktukları ortada. Ne var ki korktukları başlarına gelecektir.

M. Kemal İngilizler'ce adım adım izleniyor, etkisiz kılınmaya çalışılıyordu (176). Hükümetten M.

Kemal'e ''yasa dışı bir insan işlemi'' yapılması isteniliyordu (177). Calthorpe 17 Haziranda,

General Milne'yse 30 Haziranda Savaş bakanlığında; Sivas ve Konya dolaylarında ''Anlaşıkların

çıkarlarına aykırı eylemlerde'' bulunulduğu, bu eylemleri yaratanların M. Kemal'le Cemal Paşa

oldukları, bu ''adı geçen Generallerin derhal İstanbul'a çağrılması''nı istiyordu (178). 9

Temmuzda Amiral Calthorpe L. Curzon'a, Deedes eliyle Başbakana bildirim gönderip ''M.

Kemal'in İstanbul'a dönmesini'' istediğini yazıyordu (179).

Samsun'daki 3. Kolordu Komutanlığı İngiliz ''Gurkha'' taburunu sindirmeye çalışıyor, bu durumsa

İngilizler'in hoşuna gitmiyordu. Durumu bahane ederek Calthorpe 9 Temmuzda, bu olayda M.

Kemal'in ''parmağının olduğu'', bu nedenle ''ya M. Kemal Paşanın hemen İstanbul'a dönmesi''

(4. kez), veya buyruklara karşı geldiğinden ''aleyhinde önlem alınmasını'' istiyordu (180). Bir

istekten çok, bir buyruktu, bu.

İngilizler gittikçe Anadolu direnişinin gücünü anlar oldular. Rawlinson, Anadolu'da edindiği

izlenimler sonucunda M. Kemal'in başarı payını yüksek görüyordu (181). Bu nedenle

önlemlerinin yöntemini değiştirdiler. Milne, Trabzon limanının işgalini istemesine karşın, şimdilik

bunu gereksiz ve olanaksız buldular (182). G. Kidson; M. Kemal'i ''Londra'ya çağırmak'' ve

''barış koşullarını onunla görüşmeyi'' öneriyordu. L. Curzon'un yardımcısının bu önerisi sonunda

''yararsız'' görüldü (183).

İngilizler, Yunan saldırısına karşı çıkan, Ulusal Bağımsızlık Savaşını veren kadroyu İttihatçı

göstererek halkın gözünden düşürüp, güçsüz kılmayı tasarlıyorlardı. 30 Temmuzda Calthorpe

hareketin İttihatçılığını şöyle vurguluyordu:

''Mustafa Kemal ve onunla birleşenler (...) etkilerini yerel görevlilere zorla benimsetmektedirler.

(...) Hareket kendiliğinden olma değil. (...) İttihat ve Terakki Komitesi önderlerinin kışkırtmasıyla,

h‰l‰ varolan örgütün de yardımıyla bir gerekli şey gibi oluşmuş görünmektedir'' (184).

İngilizler Türk aydınlarının bir çoğunu tutuklayarak Malta'ya sürmüşlerdi. İstanbul'un işgaliyle Rauf

Bey ve birçok Ankara yanlısı milletvekili tutuklanarak Malta'ya götürüldü. D. Ferit'se İngilizler'den

Ankara yanlılarının, ona göre ''tehlikeli kişilerin'' götürülmesini istiyordu. M. Kemal'se karşı bir

harekete geçerek Erzurum'da Rawlinson'u, Konya'da Campbell'iyi tutukladı. Bunları

değiştirmede kullandı (185).

Yunanlılar destek buldukları İngilizlerden ''M. Kemal hareketinin kesinlikle bastırılmasını''

istiyorlardı (186). Başbakan L. George ise Venizelos'a yazdığı mektubunda; Büyük Britanya'nın

Yunanistan'ın ''sağlam ve dirençli yönetimi'' altında, ''Doğu Akdeniz siyasasının güçlü, liberal ve

tutarlı bir öğesi durumuna geleceği'' konusunda sağlam umutlar beslendiği ve ''Yunanistan'ı, tüm

haklı isteklerinde destekleyeceğine'' güvenebileceğini vurgulamaktan çekinmiyordu (187).

Böylece Yunan hareketi her yönüyle İngilizler'ce destekleniyordu. İngilizler bununla da

yetinmiyor, azınlıkları Türkler'e karşı kışkırtıyorlardı. İngiliz gizli belgeleri ''Kürtler'i M. Kemal

hareketine karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazır oldukları'' (188) buyruklarıyla doludur.

M. Kemal'i İngiltere'nin ''baş düşmanı'' olarak niteleyen İngiltere (189), Anadolu'daki ulusal

eylemi başarısız kılabilmek için Doğu'daki ermeniler'e, Kürtler'e, Çerkezler'e, Gürcüler'e ve

Lazlar'a özerklik verilmesini tasarlıyor, bağlaşıklarını buna inandırmaya çalışıyorlardı (190).

Milne, M. Kemal'e karşı ''daha etkin bir hareket'' düşünüyor; ''çetelere karşı asker

kullanılmasını'', ''Çanakkale korunaklarının (istihkam) havaya uçurulmasını'' savunuyordu.

Robeck'se bunları yapabilmek için daha çok askerin getirilmesinden yanaydı (191). İngiliz

Savaş Bakanı 17.4.1920 tarihinde bildirdiği görüşünde; Türk ulusal direnişçilerine karşı

kullanılacak güçlerin Türk askeri aracıyla donatılmasını ve denetimi daha kolay olan düzenli

birliklerin kullanılmasını öneriyordu (192). 14.2.1920 tarihinden sonra yapılan Londra

Görüşmelerinde; ''Türkler'e karşı kesinlikle silahla savaşmak'', ilk yapılacak işin ''ulusçu

önderleri yok etmek'', M. Kemal'in adamlarını yakalatmak''... kararları alındı (193). 18-26.4.1920

günleri arasında yapılan San Remo görüşmelerindeyse, ''Türkiye'ye barış benimsetebilmek için

450 bin kişilik askeri güce gereksinim olduğu'', ''Ermeniler'in silahlandırılmasına'' ve

''Amerika'nın Ermeniler'e yardıma çağrılmasına'' karar verildi (194)

20 Haziran sonrası yapılan toplantılarda ise; M. Kemal'e bir darbe indirmenin'' zamanının

geldiği, ''hiçbir biçimde merhamemet edilmemesi'', ''Bolşevikler'le Kemalistler arasında bir

çıkar ayrılığı yaratılması'', bir Yunan birliğini Bandırma'ya gönderip ''M. Kemal'in arkadan

sarılması'', ''Türkler'i akıllandıracak en iyi yolun M. Kemal'i cephede yenmek olduğu'' bir çok

konuşmacı tarafından öneriliyordu (195). Anlaşık (İtilaf) devlet temsilcileri, M. Kemal hareketini

yok edebilmek için Hükümetlerine, her ay Osmanlı Hükümetine birer milyon Osmanlı lirası

avans verilmesini istiyorlardı (196).

L. George, Haziran 1921'lerde yaptığı toplantılarda M. Kemal'i artık ''müthiş bir tehlike'' olarak

değerlendiriliyor, ''kötü davranılmasını'' öğütlüyordu. Bu toplantılarda Churchill'in 2 Haziran tarihli

mektubu da değerlendirildi. Churchill, Yunanlılar'a şunların benimsetilmesini istiyordu: 1)

Yunanlılar, İngilizler'in ''istediği koşulları kabul edecekler.'' 2) ''Ordular İngilizler'e danışılarak

yeniden örgütlenecek''. 3) ''Cephe oluşturulması konusunda İngiliz yönetimi kabul edilecek''. 4)

''General Harington komutasına, biri İzmit'te, öteki Çanakkale'de görevlendirilecek iki birlik

verilecek''ti. Yunanlılar'ın bu koşulları yüklenmesi durumunda ''onlara moral, deniz gücü,

cephane ve kredi sağlanacak''tı (197).

Sakarya saldırısında da İngilizler Yunan'a yeşil ışık yaktılar. Savundukları yansızlıktan oldukça

uzaklaştılar.

20.6.1921 tarihli Yunan muhtırasında ortak ''Helenizm misyonu'' anımsatıldı. İngiltere'nin göz

yummasını istiyorlardı. Çünkü kendilerinin ''Asya tehlikesine karşı Avrupa'yı koruma biçiminde

bir uygarlık misyonu'' olduklarını, ''Akdeniz Havzası ve Boğazlar'da, Yunanistan'ın uygar dünyanın

bekçiliğini üstlendiği''ni ileri sürüyorlardı. Zaten İngiltere'nin de Yunan'dan beklediği buydu:

Boğazların bekçiliği... Bu nedenle Yunan saldırısına yardım edildi. İstanbul ve Marmara'nın

Yunan donanmasınca üs olarak kullanılmasına izin verildi. Türkiye kıyılarının kuşatılması

sağlandı. Yüklü silah araç ve gereç verildi. İngiltere Devlet Bankası Yunanistan'ın arkasında

yerini aldı. İstediği kadar kısa ve uzun süreli kredi açtı. İngiliz Genelkurmayı Yunanlılar'a akıl

verdi (198).

İngilizler Kemalistlerin yenilmesi durumunda yeni bir seçenek (alternatif) de tasarlamışlardı.

Karşı-Kemalist bir darbe düşünüyorlardı. L. Curzon 24 Temmuzda ''Kemalistlerin yenilgisi

gerçekten kesin ise, Anadolu'da bir karşı-Kemalist hareket olasılığı çok güçlüdür'', diyordu. Belli

bir hazırlık içerisine de girilmişti. Dışişleri Bakanı Ahmet İzzet Paşa, Yüksek Komiserce

Meclis'in ve Anadolu'daki Ordunun % 65'inin desteğini sağlayabileceğine güvence veriyordu.

Karabekir Paşa dahi padişaha bağlılık telyazısı çekmişti. Ne var ki tersi oldu.

Türkler'in yenilgisi beklenirken, Sakarya'da yenilişlerinin haberini aldılar (199).

Yunan yenilgisiyle İngiliz umutları sönmedi. Yunanlılar'ın tutunabildikleri yerleri

koruyabileceklerini sanıyorlardı. Ulusal Ant'ı (Misaki Mill”) tanımayarak h‰l‰ yer istiyorlardı.

Barış görüşmelerine oturabilmek için Edirne, Balıkesir, Kırklareli ve Gelibolu yarımadasının

Yunanistan'a verilmesini, İzmir'de özel bir düzen (statü) kurulmasını, Boğazlar'ın İngiliz

egemenliğine açık tutulmasını istiyorlardı. Bunlar Ankara Hükümetinin benimseyemeyeceği

şeylerdi. Bunları bildikleri halde, yine de bu tür isteklerde bulunuyorlardı.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı 6.2.1922'de M. Kemal'e boyun eğdirmek için bir tasarı hazırladı. Bu

tasarı bir kısım baskı önlemleri taşıyordu. 1) Türkiye mali ve ekonomik bakımdan kuşatılacak, 2)

Yunanistan'a mali ve askeri yardım yapılacak, 3) Trakya, İzmir ve Boğazlar'dan Türkiye'ye

tanınan ödünler geri alınacak, Doğu Trakya ile İstanbul Türkiye'den koparılacak, 4) İstanbul ve

Ankara Hükümetleri birbirlerinden koparılacak, Antlaşma Padişahla yapılacak ve M. Kemal

azınlıkta bırakılacak, 5) Kimi Türk toprakları Anlaşıklarca dolaysız olarak alınacaktı (200).

İngiltere'nin bu tutumu M. Kemal'i devirmeye yönelikti. ''Çıkmazı'' sürdürmekle M. Kemal'i

devirebileceklerini tasarlıyorlardı. ''Çıkmazda'' olan Türkiye kötüye doğru gidecek, ''M. Kemal

diktatörlüğüne karşı'' tepkiler oluşacak, böylece M. Kemal'in gücü çökecekti.

Dahası Rauf Bey'in Millet Meclisinde elaltından yönettiği karşıtlıkla (muhalefet) İstanbul

Hükümetinin çabaları, İngilizler'in umutlarını arttırıyordu.

İngilizler birçok devirme tasarıları hazırlamış ve üzerinde durmuşlardı. 7.2.1922 tarihli ''Ryan

Tasarısı'' içten yıkmayı amaçlıyor, Osmanlı Sultanı yoluyla bunun sağlanacağını umuyordu.

15.1.1922 tarihli ''Rumbold Tasarısı'' da aynı içeriği taşıyor, ''Sultan yoluyla M. Kemal'in

dışlanacağını'' ve çökertileceğini öneriyordu. Anadolu'daki karşı-Kemalistlerin gerektiğinde

''Ankara Hükümetini yıkmak için yararlı bir etmen'' olduğunu ileri sürüyordu. Rumbold 7

Ağustosta Vahdeddin'le de görüşüp anlaşmıştı. M. Kemal'i devirmek için Enver Paşa da bir

seçenek olarak görülüyor, dahası Ankara Hükümetiyle Sovyet Rusya'nın arasını açmak da

başvurulan yollardan biri olarak düşünülüyordu (201).

Kaldı ki tüm bu yıkıcı tasarılar, M. Kemal ve bağımsızlığına susamış Türk halkının gücü karşısında

sonuçsuz kaldı. Umutsuz gibi görülen kurtuluş, büyük önderinin çizdiği ustaca yöntemle

gerçekleşti. İngiliz, Padişah, D. Ferit ve İstanbul Hükümeti ortaklığı Türk Bağımsızlık

Savaşçılarının karşısında ''Bir saman alevi'' sanılan ulusal direnişçilerinin gücünün, gerçekten

''bir saman alevi'' değil, bir bağımsızlık meşalesi olduğu ortaya çıktı.

VI - GENEL DEĞERLENDİRME

VE SONUÇ

Tarihin ortaya koyduğu bir gerçek var. Tarihsel ve toplumsal koşullar gerçek önderleri

doğururlar. M. Kemal de böyle bir nedenler sonucu Türk toplumuna önder olarak doğdu.

M. Kemal'in önderliği Anadolu'ya geçişiyle ortaya çıktı. Tarihsel koşulları çok iyi değerlendiren

M. Kemal, ancak Anadolu'da Türk ulusunun yazgısını değiştirebileceğini biliyordu. Yıllardır

düşlediği ''tarihsel misyonu'' böylece gerçekleşiyordu.

M. Kemal'in Anadolu'ya geçiş olayı tartışmalıdır. Üst düzeyli bir görevli olarak gönderilişinde

sarayın gizli siyasası olduğu savunulur. Oysa biz belgeler ve kanıtlar ışığında konuyu ayrıntılarıyla

irdeledik. Gerçi M. Kemal'e üst düzeyli bir görev verilmiştir. Ama, bu görev onun hakkıydı.

Çünkü Osmanlı kurmayları içerisinde M. Kemal'in yeri, gerçekten doldurulmaz bir özelliğe

sahipti.

Tarihsel koşulları çok iyi değerlendiren ve zamanlamasını yapabilen M. Kemal, üst düzeyli bir

yetkili olarak devrimini filizlendireceği Anadolu'ya geçiş koşullarını, kendi olanak ve

becerileriyle yarattı. Başında İngilizlerle çok iyi geçindi. Sarayın da sevdiği ve değer verdikleri

bir kurmaydı. Anadolu'da oluşan koşullar M. Kemal için ele geçmez bir olanaktı. Osmanlı

bürokratik düzenini çok iyi bilen M. Kemal, bu çarkı kendine doğru çevirdi; kafa-kol ilişkisiyle,

yasal başvurularıyla Anadolu'ya geçme görevini kopardı. Yoksa savunulduğu gibi Padişah

olsun, Hükümet olsun M. Kemal'e Anadolu'ya geçip de devrim (ihtilal) yapması için bu görevi

vermemişlerdi. Zaten böyle bir niyeti olduğunu bilselerdi, daha başından yok etmeye çalışırlardı.

M. Kemal'in Anadolu'ya geçişinden sonraki Hükümetin tutumu bunu kanıtlıyor, zaten.

Kısaca İngilizler, Padişah, Saray çevresi ve İstanbul Hükümeti M. Kemal'in gerçek düşüncesini

bilmiyorlardı. İngilizler'in isteği olan Anadolu'daki düzeni sağlamak, azınlıkları güvenceye almak

ve filizlenmekte olan ulusal direnişleri bastırmak amacıyla M. Kemal Anadolu'ya gönderilmişti.

Yoksa bu gönderilişte Padişah, ülkenin kurtuluşunu amaçlayan bir gizli istek taşımıyordu. Eğer

böyle bir gizli amacı olsaydı bunun gizlice de olsa M. Kemal'e açardı. Böyle bir şeye

rastlamıyoruz. Yalnız Padişahın -çaresizliğin verdiği- sızlanışlarına rastlıyoruz.

Bir an için M. Kemal'in Anadolu'ya gönderilişinde, Padişahın gizli bir amacı olduğunu ülkenin

kurtuluşunu tasarladığını düşünelim. O zaman bu gizli amaçla davranışı tümüyle çelişiyor. Bu

ölçüde M. Kemal ve ulusal direnişçilerin üzerine düşmezdi, karalamazdı. Yok etmek için ordular

düzmezdi. Ölümle cezalandırmazdı. Kısaca göz yumardı. Bilindiği gibi göz yummadı. M. Kemal'i

ve ulusal direnişi kırmak için her türlü yola başvurdu. Başaramadı, başka konu.

Padişahın ve yönetimin bu tutumunun, İngiliz baskısının sonucu olduğu savı da pek tutarlı

gelmiyor, bana. Padişah ve yönetim üzerindeki İngiliz baskısı doğru ve doğal da. Fakat

belgeler ışığında baktığımızda Padişah ve yönetim İngilizlerle açıkça uzlaştığı gibi ''bu gizli

amaca'' yer vermeyecek ölçüde işbirliği içerisindeydi. M. Kemal'i ve direnişi yok etmek değil

de, gizlice yardımcı olması, desteklemesi gerekirdi. Bir çok şeye göz yumması, İngilizleri

oyalaması gerekirdi. Ne var ki bunları yapmadığı gibi, Ulusal Bağımsızlık Savaşı veren Türk

halkını ve onun önderini İngiliz ortağıyla birlikte başarısız kılmak, yok edebilmek için her yola

başvurdu. Bu tutumlarına bakılırsa Padişah ve yönetimin M. Kemal'i Anadolu'da Bağımsızlık

Savaşı vermesi gibi bir gizli amaçla'' göndermedikleri apaçık ortada. Hala bunu savunmak ve

böyle bir ''gizli amaç''ı Padişaha yüklemekse, Padişah Vahdeddin'i aklamaya çalışmak

çabasından başka bir şey değildir. Bu da bilimsellik taşımaz. Tarih, hakkı olana hakkını

vermelidir. Hiç kimseyi yapmadığı şeylerden sorumlu tutamayacağı gibi, ona yararı

doğrultusunda pay da çıkarmamalıdır. Sunduğumuz belge ve kanıtlar olayı açıklığa kavuşturucu

niteliktedir, sanırım. Bizim yorumumuza da gerek duyulmadan, gerek yerli gerekse İngiliz

belgeleri bu olayda Padişahın, Saray ve çevresinin, İstanbul Hükümetinin ihanet yarışındaki

çabalarını ortaya koymaktadır. ''İngiliz baskısı''dır, ''ince siyasa''dır, ''gizli amaç''tır v.s. bunlar

kurtarma ve aklama çabalarının ürünü. Güneşin balçıkla sıvanamayacağı gibi, Padişah,

Başbakan Ferit Paşa ve İstanbul Hükümetlerinin ihaneti, Türk ulusunun bağımsızlığına olan

düşmanlıkları da yadsınamaz, kapatılamaz, unutturulamaz. Belgeler, olaylar ve kanıtlar açıklığıyla

ortada.

Saray ve çevresi Anadolu ulusal hareketine karşı açık ihanet yarışı içerisindeydi. Bunu

destekçisi ve işbirlikçisi İngilizler'le birlikte yürütüyorlardı. İngiltere'nin amacı Orta Doğu

sömürgeciliğini sürdürebilmekti. Saray ve çevresiyse bu siyasaya aracı oluyordu. Bu durum

kişisel çıkarlarına uygun düşüyordu. İngilizlerle işbirliklerinde, varlık ve yönetimlerini

sürdürebilecek, yumuşak koşullarla bir antlaşma yapabileceklerdi. Kısaca ulusal çıkarlarını

kişisel çıkarlarına feda ediyorlardı. İşbirlikçilerindeki ve Türk Bağımsızlık Savaşını yok etmek

istemelerindeki amaç bu idi.

Saray ve çevresi günün koşullarını ve geleceği görüp değerlendiremeyen, basit anlayışlı, ulus

tutkusundan uzak yönetici ve siyasilerden oluşmuştu. Bu basit anlayışlılık, uzağı görememe, yurt

sevgisinden yoksunluk onları emperyalizmin kucağına itti. Bu düşüş vatan hainliği ve

emperyalizm uşaklığıyla sonuçlandı.

Saray ve çevresinin emperyalizmle uzlaşmasının, asker-sivil aydın kesiminse ulusal akımı

seçmesinin nedeni Osmanlı toplum yapısından kaynaklanmaktaydı. Osmanlı toplumunun

çözülmeye, dağılmaya yüz tuttuğu yıllardan beri bu böyle. Yani son yüzelli yıllık Osmanlı tarihinde

bu olgu yaşandı. Dağılmaya doğru giden Osmanlı İmparatorluğu, emperyalizmin kıskacına

düştü. Bu olay yönetimin kendine güvenini yitirmesine neden oldu. Her başa gelen Padişah

dönemin bir süper devletinden yana oluyor, onun desteğiyle yaşıyor, doğallıkla ülkenin kapısını

bu destekçisi devletin sömürüsüne ardına kadar açıyordu. Başbakan (Sadrazam) ve öteki

görevliler de bu modaya uymuşlardı. Ünlü Osmanlı devlet adamlarından Ali Paşa, Fuat Paşa,

Mustafa Reşit Paşa, Mahmut Nedim Paşa, son dönem Enver ve Talat Paşaların tutku

ölçüsünde sürdürdükleri süper devlet yanlılıkları bilinenler arasında ve ülkeyi ne tür bir uçuruma

sürükledikleri yadsınamaz. Osmanlı yönetimi yabancı devlet elçiliklerinin eline verilmiş, bu

elçiliklere danışmadan önemli kararlar alınamıyordu. İşte Vahdeddin, D. Ferit ve öteki

yöneticiler de bu geleneğin sürdürücüsü ve son halkalarıydılar. Bu gelenek onları bir tutku

ölçüsünde İngiliz işbirlikçiliğine götürdü. M. Kemal ve arkadaşlarının yapısıysa daha değişikti.

Osmanlı devletinin emperyalizm karşısında bu uzlaşıcı ve işbirlikçi tutumuna karşı sürekli asker-

sivil aydın kesim tepki duymuştu. Bu tepki Yeni Osmanlılar-Genç (Jön) Türk - İttihat ve Terakki

geleneğiyle sürdürüldü. Merkezi yönetim emperyalizmle işbirliği içerisinde olmasına karşın,

Genç Türk - İ. T. çizgi emperyalizm karşıtı ve bağımsızlıkçıydı. Ulusal savaşım döneminde bu

çizgi ''Müdafaa-i Hukuk'' (Hakların Savunması)çularca sürdürüldü. M. Kemal ve arkadaşları,

başka bir deyişle, asker - sivil aydın kesim merkezi yönetim işbirlikçi tutumu yanında karşı -

emperyalist, ulusçu ve devrimci akımı yaşattı. Bu durum Osmanlı toplum yapısının yarattığı bir

ikilemin sonucuydu. Bu bağımsızlıkçı aydın kesim sayesinde Osmanlı yönetimi halk üzerinde

arzuladığı diktatörlüğünü kuramadı.

Olaylara ve tutuma bakıldığında Padişah Vahdeddin'in, Veliaht Abdülmecit'in, Şehzadeler'in,

Başbakan Ferit Paşa ve hükümet üyelerinin, İngilizler'in tutum ve davranışı aynı. Aynı kapıya

çıkıyor. İhanet yarışında ortak ve birbirlerinin destekçileri... Amaç Türk ulusunu yok etmek. İşin

ilginç yanı, böylesi bir amaç için İngilizlerle Saray ve İstanbul yönetimi aynı cepheden

savaşıyorlar. Kısaca Saray ve İstanbul yönetimi vatan hainliğini İngiliz işbirlikçiliğiyle ortak

yürütüyor. Türkiye'yi sömürge alanı yapmak isteyen İngiltere ise bu işi Saray ve İstanbul

Hükümetiyle birlikte yapıyor. İbretle ders alınacak bir olay.

Amacımız zaten şunu ya da bunu karalamak veya aklamak değildi. İbretle ders alınacak bir

olayı tüm açıklığıyla ortaya koymaktı. Belgeler ve kanıtlar çerçevesinde kalışımız, bizi olayı

çarpıtmaktan kurtardı, sanırım. Amacımız da buydu zaten.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edip - Türk'ün Ateşle İmtihanı, Atlas Yayıncılık 1975, İst. 4. baskı.

Akşin, Doç. Sina - İstanbul Hükümetleri ve Mill” Mücadele, Cem Yay. 1983, İst.

Atatürk, Mustafa Kemal - Söylev, C. I ve II. T. D. K. Yay. Ank. 3. baskı.

Atatürk, Mustafa Kemal - Nutuk (Vesikalar), C. III. Türk Devrim Tarihi Ens. Yay. 1973, İst. 14.

baskı.

Atatürk, Mustafa Kemal - Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I (1961), C. II (1959), C. III (1961),

C. IV (1964), C. V (1972), Türk İnkılap Tarihi Ens. Yay.

Atatürk, Mustafa Kemal - ''Mütarekeden B.M.M.'nin Açılışına Kadar Olaylar ve Belgeler'', B. T. T.

Der. Sayı: 33, Haziran 1970.

Atay, Falih Rıfkı - Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Sel Yay. 1955, İst.

Avcıoğlu, Doğan - Türkiye'nin Düzeni, C. I ve II. Bilgi Yay. 1969, İst. 4. baskı.

Avcıoğlu, Doğan - Mill” Kurtuluş Tarihi, C. I, II, III. İstanbul Matbaası, 1974, İst.

Aybars, Doç. Ergun - İstikl‰l Mahkemeleri, Bilgi Yay. 1975 Ankara.

Aybars, Doç. Ergun - İstanbul Mahkemeleri (1923 - 1927), Kültür ve Turizm Bak. Yay. 1982,

Ankara.

Aydemir, Şevket Süreyya - Tek Adam, C. I (1969), C. II (1971), C. III (1969), Remzi Kitabevi

Yay.

- ''Altıncı Mehmet'in Sürgündeki Hac Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi'', Tarih ve Toplum Der. Sayı:

16, Nisan 1985.

Baydar, Mustafa (Der.) - Atatürk'le Konuşmalar, Varlık Yay. 1960, İst.

Bayur, Prof. Yusuf Hikmet - Atatürk, Hayatı, Eserl. C. I. (Doğumundan Samsun'a Çıkışına

Kadar), Güven Matbaası, 1963, İst.

Bıyıkoğlu, Tevfik - Atatürk Anadolu'da (1919 - 1921) C. I. Kent Basımevi, 1981, 2. baskı.

Borak, Sadi (Haz.) - Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları, Çağdaş Yay. 1977, İst.

Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911 - 1921 tarihleri arasına ait 106 belge), T.C. Başbakanlık

Osmanlı Arşivi Daire Baş. Yay. 1982, Ankara.

Cebesoy, Ali Fuat - Mill" Mücadele Hatıraları, Vatan neşriyat, 1953, İst.

Cebesoy, Ali Fuat - Siyasi Hatıralar, Vatan Neşriyat, 1957. İst.

Cemal Paşa - Hatıralar, Çağdaş Yay. 1977, İst.

Duran, Tülay - ''Mill” Mücadelede İstanbul Hükümetinin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum

Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları'', B. T. T. Der. Sayı: 57, Haziran 1972.

Esatlı, Mustafa Ragıp - İttihat ve Terakki, Hürriyet Yay. 1975, İst.

Ergil, Doç. Doğu - Mill” Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Kitapevi Yay. 1981, Ank.

Eroğlu, Prof. Hamza - Devrim Tarihi, Y. Y. Öğ. Kurumu Yay. 1977, Ankara.

Ewans, Laurence - Türkiye'nin Paylaşılması (1914 - 1924), Çev.: Tevfik Alanay, Milliyet Yay.

1972.

Gökbilgin, Prof. M. Tayyib - Mill” Mücadele Başlarken, C. I. (1959), C. II (1965), Türkiye İş

Bankası Yay. Ankara.

Goloğlu, Mahmut - Erzurum Kongresi, Başnur Matbaası, 1968, Ankara.

Goloğlu, Mahmut - Sivas Kongresi, Başnur Matbaası, 1969, Ankara.

Goloğlu, Mahmut - Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Matbaası, 1970, Ank.

Goloğlu, Mahmut - Cumhuriyete Doğru, Başnur Matbaası, 1971, Ankara.

Göztepe, Tarık Mümtaz - Osmanoğlullarının Son Padişahı Vahdeddinin Mütareke Gayyasında,

Sebil Yay. 1969, İst.

Gülensoy, Tuncer - ''Atatürk Kronolojisi'', Türk Kültürü Dr. Sayı: 61, Kasım, 1967.

Işık, Hüseyin Hilmi - Saadet-i Ebediye, 1968, İst. 6. baskı.

İğdemir, Uluğ - Atatürk'ün Yaşamı, C. I., T. T. K. Yay. 1980, Ankara.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal - Osmanlılar Devrinde Jaeschke, Prof. Gotthard - Kurtuluş

Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, T. T. K. Yay. 1971, Ankara.

Jaeschke, Prof. Gotthard - Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, C. I (1970), C. II (1973), T. T. K.

Yay. Ankara.

Jaeschke, Prof. Gotthard - ''Osmanlı Veliahtı Abdülmecid'in 16 Temmuz 1919 Tarihli Layihası'',

Çev: Cemil Koçak, Tarih ve Toplum Der. Sayı: 16, Nisan 1985.

Kandemir, Feridun - Hatıraları ve söylemedikleri İle Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz Yay. 1965, İst.

Kansu, Mazhar Müfit - Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C. I (1966), C. II (1968),

T. T. K. Yay. Ankara.

Karal, Prof. Enver Ziya (Der.) - Atatürk'ten Dşünceler, M. Eğ. Bak. Yay. 1981, İst.

Kazım Karabekir - İstiklal Harbimiz, Türkiye Yay. 1969, 2. baskı.

Kazım Karabekir - İstiklal Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası Neşriyat Evi, 1933 - 1951.

Kırzıoğlu, Prof. Fahrettin - ''Kars'', İslam Ansiklopedisi, C. VI. M. Eğ. Bak. Yay.

Kısakürek, Necip Fazıl - Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Sultan Vahidüddin, Büyük Doğu

Yay. 1975, İst. 2. baskı.

Kinross, Lord - Atatürk (Bir Milletin Yeniden Doğşu), Çev.: Ayhan Tezel, Sander Yay. 1980, İst.

7. baskı.

Kili, Prof. Suna - Türk Devrim Tarihi, Tekin Yay. 1982, İst. 2. baskı.

Koçu, Reşat Ekrem - Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar, Muallim Ahmet Halit

Kitaphanesi, 1934, İst.

Küçük, Doç. Yalçın - Türkiye Üzerine Tezler, C. I (1980) 3. Baskı, C. II (1979), 1. baskı, Tekin

Yay. İst.

Kutay, Cemal - ''Osmanlı Hanedanının Mill” Mücadeleye Katılma Olayı ve Şehzade Ömer Faruk

Efendi ile Mustafa Kemal Paşa Arasında Meçhul Kalmış Yazışmalar'', Bilinmeyen Tarihimiz, C.

I, 1974, İst.

Lütfi Simavi Bey - Osmanlı Sarayının Son Günleri, Hürriyet Yay. İst. Tarihsiz.

Meram, Ali Kemal - Türk - Rus İlişkileri Tarihi, Kitaş Yay. 1969, İst.

Meram, Ali Kemal - Belgelerle Türk - İngiliz İlişkileri Tarihi, Kitaş Yay. 1969, İst.

Mısıroğlu, Kadir - Lozan Zafer mi, Hazimet mi?, Sebil Yay. C. II, 1971, 2. baskı.

Mikusch, D. V. -Gazi Mustafa Kemal (Avrupa İle Asya Arasındaki Adam), Çev: Esat Nermi

Erendor, Remzi Kitapevi Yay. 1972. İst.

Mutluçağ, Hayri - ''Sivas Kongresinin Tutanak ve Kararları'', B. T. T? Der. Sayı: 66 (Mart 1973),

67-68 (Nisan, Mayıs 1973).

Omurtak, Salih - Yücel, Hasan Ali - Sungu, İhsan - Karal, Enver Ziye, Unat, Faik Reşit -

Sökmen, Enver - İğdemir, Uluğ - ''Atatürk'ü maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. I, M. Eğ. Bak. Yay.

Okyar, Fethi - Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Yay. 1980, İst.

Önder, Mehmet - Atatürk'ün Almanya Gezisi, Kültür bak. Yay. 1981, Ankara.

Özalp, Kazım - Mill” Mücadele, C. I, II, T. T. K. Yay. 1971, Ankara.

Öztoprak, Dr. İzzet - Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Türkiye İş Bankası Yay. 1981, Ankara.

Sarıhan, Zeki - Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. I (1982), C. II, (1984), Öğretmen Dünyası Yay.

Ankara.

Sarıhan, Zeki - Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. I (1982), C. II, (1984), Öğretmen Dünyası Yay.

Ankara.

Sarıhan, Zeki - Çerkez Ethem'in İhaneti, Kaynak Yay. 1984.

Selek, Sabahattin - Anadolu İhtilali, Burçak Yay. 1968, İst. 4. baskı.

Sezgin Ömür - Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Birey ve Toplum Yay. 1984,

Ankara.

Sonyel, Dr. Salahi R. - Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C. I. T. T. K. Yay. 1973, Ankara.

Sonyel, Dr. Salahi R. - ''Son Osmanlı Padişahı Vahdeddin ve İngilizler'', Belleten, C. 39, Sayı:

154, 1975, Ankara.

Sonyel, Dr. Salahi R. - ''İngiltere Dışişleri Baknlığı Belgelerinin Işığı Altında 1919 İngiliz -

Osmanlı Gizli Antlaşması'' Belleten, C. 34, Temmuz 1970.

Sonyel, Dr. Salahi R. - ''1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Mill”

Mukavemet'', Türk Kültürü Der. Sayı: 85, Kasım 1969.

Sonyel, Dr. Salahi R. - ''Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk

Kurtuluş Savaşı'', B. T. T. Der. Sayı: 49, Ekim 1971.

Şapolyo, Enver Behnan - Kemal Atatürk ve Mill” Mücadele Tarihi, Rafet Zaimler Yay. 1958, İst.

3. baskı.

Şener, Cemal - Çerkes Ethem Olayı, Okan Yay. 1984, İst. 2. baskı.

Taçalan, Erdoğan - Çerkes Ethem Olayı, Okan Yay. 1984, İst. 2. baskı.

Taçalan, Erdoğan - Ege'de Kurtuluş Savaşı Verilirken, Milliyet Yay.

Tansel, Dr. Selahattin - Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı

Cum. 50. yıldönümü Yay. 1973, Ankara.

Tansu, Samih Nafiz (Anlatan: Albay Hüsamettin Ertürk) - İki Devrin Perde Arkası, Arafat Yay.

1969, İst. 3. baskı.

Tevetoğlu, Dr. Fethi - "Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar", Türk Kültürü Der. Sayı: 82, 83, 84, 85, 86,

87, 88, 93. 1969 - 1970.

Tunaya, Prof. Tarık Zafer - Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, Turhan Kitabevi

Yay. 1981, Ank. 2. baskı.

Türkgeldi, Ali Fuat - Görüp İşittiklerim, T. T. K. Yay. 1951, Ankara.

Us, Asım - Hatıra Notları (1930 - 1950), 1966, İst.

Ulubelen, Erol - İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yay. 1982, İst.

Uluğ, Naşit Hakkı - Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Milliyet Yay. 1973.

Uşaklıgil, Halit Ziya - Saray ve Ötesi, İnkılap ve Aka Yay. 1965, İst.

Yalman, Ahmet Emin - Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, C. II, Yenilik Basımevi,

1970, İst.

Yerasimos, Stefanos - Türk-Sovyet İlişkileri, Gözlem Yay. İst. tarihsiz.

Yunus Nadi - Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yay. 1978, İst.